

ERZURUM

Halkevi Kültür Dergisi

İlk öğretim yılını yeni yılı

Cumhurbaşkanı: İsmet İnönü

Halkevlerinin yıldönümü

Başbakan: Ş. Saraçoğlu

İkinci İnönü zaferi	Fazıl Nalbantoğlu
12-Mart ve Dadaş	Aytekin Yakar
23 Nisan	Necati Öner
Yöm	Basri Gücul
Halkı biz şaşırtıyoruz	Halûk Nihat Pepeyi
İsterim	Fikret Öztürk
Bir konuşma	Kâzım Yurdalan
Erzurum Camileri	Murat Uraz
Ne çıkar	Nazif Ben
Çiftçiye toprak dağıtımı	Enver Diker
Gurbet ve güldalı	Emin Ülgener
İbrahim Hakkının soy kökü	C. Server Üstünbaşıoğlu
Aşka doğru	Rıza Ümit
Sıtma davamız	Sadık Gören
Bit ve yaptığı büyük tifüs salgınları	Zeki Başar
Kadınların giyim eşyaları ve süsleri	M. U.
Voltair hikâyeci	Fethi Ülkü
Anayasanın lûgat kısmı
Yıldız	Orhan Bingöl
İçtüzük
Uyku	Naci Kalpakçıoğlu
Halk edebiyatı
Haberler
Albüm

ERZURUM

Halkevi Kültür Dergisi

Yıl: 2

1 Mayıs 1945

Sayı: 7

MUHABİR AZALAR

Pasinler Halkevi : Muzaffer Ateş
Aşkale Halkevi : Mustafa Yılmaz
Örtülü Halkevi : Hüseyin Köycü
Azap Halhodesi : Fazıl Başar
Köprüköy » : Halil Aksakal
Velibaba » : Mustafa Su

(Ulus) gazetesinden :

ANKARA 17 NİSAN 1945

İLK ÖĞRETİMİN YENİ YILI

Yazan:

CUMHURBAŞKANI

İSMET İNÖNÜ

Bugün ilk öğretimin birinci sınıflarında hepsi 403.957 öğrenci okuyor. Bu rakam geçen yıldan 147.800 kadar fazladır. İkinci sınıfta okuyanlar 213.000, üçüncü sınıfta 163.000, dördüncü sınıfta 156.000, beşinci sınıfta 112.145 dir. Beşinci sınıfın geçen seneden fazlalığı 20.500 dür. Köylerde 1944 te yeniden açılmış olan ilk okullar, evvelce de söylediğimiz gibi, binden fazladır. Köy Enstitülerinden çıkan yeni öğretmenler feyizli işlerine başlamışlar ve kanuna göre kendilerine temin edilen evler ve tarlarla hayatlarını kurmağa çalışmışlar ve işliklerini açmışlardır. Geçen yıl kararlaştırılan program, yalnız dört il eksik olmak üzere, gerçekleştirilmiştir.

Bu dört ilden Kars iline, geçen yıl, 80 ilk okul gibi, büyük bir rakam düşmüştü. Yapı mevsiminin bu ilimizde dar olması da göz önüne alınırca, Kars'ın, ilk yılında, gücünün üstünde bir ödevle karşılaştığı düşünülebilir. Eksiklerin, yeni yıl programıyla beraber, tamamlanacağını ümit etmek isterim. Eksiklerden biri de, Adanadır. Adana'nın geri kalmasını anlamak güçtür. Ancak, Adana ilinin geri kalmayı kavramış olarak yeni bir hamle ile çalıştığını işitiyorum. Yeni programla beraber, bu yıl Adana'da eksiklik kalmamasını bekliyorum. Antalya, kendisine verilen ilkokul plânlarından daha büyük okullar tasarlamıştı. Bunun neticesi olarak,

işlerini vaktinde yetiştiremedi, Fakat, onun da yeni çalışmalarından ümitliyim. En geride olan ve İkinci Umumî Müfettişliğimizin merkezi bulunan Edirne'de işler eksik kaldı. Tamamlanmak için yeni bir gayret ve hamle işareti de görmüyorum. Bu sözlerim, ümit ederim ki, uyarmak için tesirli olacaktır. İlk öğretimdeki eksik çalışmalara karşı nihayet usanıp kayıtsız kalacağımızı sanmak yanlış hesaptır. Bu dört ili söyledikten sonra, diğer illere, geçen yıl için teşekkürlerimi söylemeğe mecburum. Kaymakamlar, hemen genel olarak, canla başla çalışmışlar ve iki üç ay içinde imkânsız şeyleri başarmışlardır. Valilerde ve Kaymakamlarda gördüğüm bu gayret, yalnız ilk öğretim için değil, memleketin her işi için bana kuvvetli ümit kaynağı olmuştur. Yeni yıl için himmetlerinin meyvelerini güvenle bekliyorum. Geçen yıl, köylülerimizin kendi okullarını yapmak için harcadıkları candan emekleri iftiharla takibettim. Köylü vatandaşlarım, köy kalkınmasının başında ilk öğretimi şart gördüğümüzü, benim gibi anlamışlardır. Dar şartları yenmek için, kadın erkek köylü vatandaşlarım, çok yerde bütün varlıklarını ortaya koymuşlar, kadın erkek köy okullarında çalışmışlardır. Bu emeklerinden dolayı, vatandaşlarımı sevinerek ne kadar övsem, minnetlerimi yeter derecede söylemiş olamam. Köylülerimizin, gerek kültür, gerek geçim bakımından ileri ve yüksek dereceye çıkmaları, vatan istikbâli için, benim temel ümidimdir. Bu uygun anlayışı onlarda gittikçe artar bulursam, bu emeklerimizi sanıldığından çok çabuk bir zamanda müsbet olarak neticelendireceğimize kesin olarak inanabilirim.

Geçen yıl memlekette 258 bölge okulu açıldı. İşlikleri ve programları ile bir küçük teknik okulun yerini tutan

bölge okullarına verdiği önemden ve elde ettiği başarıdan dolayı, İlk Öğretim Umum Müdürü Hakkı Tonguç'a teşekkür borçluyum. 1945 yılı programında yeni bölge okulları 370 kadardır. Bunların da yapıları yapılmasını, işliklerinin kurulmasını, teknik öğretim vasıtalarının verilmesini, yakın ilgiyle bekliyorum. Bu yıl, köy enstitülerinden 2150 öğretmen, 275 gezici sağlık memuru çıkacağını tahmin ediyoruz. Bunların verilecekleri, en az 2300 köyde yeniden okullar, öğretmen evleri, işlikler yapmak ve onların ihtiyaçlarını karşılayacak kadar arazi vermek icap ediyor. Bu işlerin tam vaktinde bitirilmesi illerin çalışma programlarını şimdiden kesin olarak hazırlamış olmalarına bağlıdır. Yapı işlerini kolaylaştıracak ve hızlandıracak tedbirler, şimdiden alınmalıdır. Geçen yıl gibi, mevsim sonunda sıkışık kalmaktan sakınmalıyız. Yapı malzemesi tedarikinde, hususiyile ormanlardan kanun hükümlerine göre alınması gereken kerestenin verilmesinde, Orman Umum Müdürlüğünün yakından ilgilenmeğe devam etmesi gerektir. Gene en mühim iş yapılar için ehliyetli ustaların vaktiyle bulunmasıdır. Köy Enstitülerinin yapı takımlarının çok faydalı olduğu, geçen yıl tecrübe olunmuştur. Bu sene enstitülerin bu yapı takımlarını daha geniş sahaya ve daha geniş ölçüde vereceklerini ümit ediyorum. Millî Eğitim ve Ticaret Bakanları, en az sayıda olsun, kamyon veya kamyonet tedarik etmeğe önem vereceklerdir. Her işin başı, idare âmirlerinin yapı yerlerini sık sık gözleriyle görmeleridir. Gerek yapıda, gerek ilk öğretimin her mevsimde teftişinde kolay vasıta motörlü olanlardır. Hâlin güçlükleri malûm olmakla beraber, iller, bu noktayı daima göz önünde tutarak, vasıtaları her fırsatta sağlamağa çalışma-

lıdırlar. Geçen yıl olduğu gibi, önümüzdeki senelerde de köylerde ve bu caklarda iş yerine özür bulan bir çok marifetlilere rastgelinecektir. Bunların savsatmalarına, yerinde görmeğe yetişerek kesin bir surette sed çekmek lâzımdır. Köy okullarını; köylülerle beraber el birliğiyle çalışarak yapmak yerine müteahhitlerle yapmağa çalışmak, çok masraflı ve zamanlı uzun yola düşmek demektir. Köy okulları kanununun ruhundan ve usulünden hiçbir sebeple ayrılmamağa çalışmalıyız.

Enstitülerden çıkanların evleri, vasıtaları ve tarlaları gibi, yeni hayatlarını kuracak düzenin sağlanmasına birinci derecede ehemmiyet vermeliyiz. Güç işlerine başlarken, yeni köy öğretmen neslimizin bütün idare cihazından en sıcak ve en kolaylaştırıcı ilgiyi görmesi, ilk öğretimin temelleşmesi için başlıca şarttır. Tecrübeli vali arkadaşlarım ve ateşli genç kaymakamlarımız, bu noktayı daima göz önünde tutmalıdırlar.

Devam meselesi, daimî meselemizdir. En başta yazdığım rakamlar, ilkokulların sınıfları arasındaki farkı açık olarak gösteriyor. Bu farklar, daha ziyade geçen yılların çalışma şeklinin neticesidir. Bu sene yeni gayretlerimizin verimlerini, rakamlarla daha iyi göreceğiz. Beşinci sınıftan bu sene çıkacakların sayısı ile, gelecek yılın her sınıf mevcudu, devam işinde ne kadar müspet netice alabildiğimizi memlekete gösterecektir. Bir daha ısrar ediyorum ki, bütün emeklerimiz, ancak devam meselesini halletmekte gösterebileceğimiz başarıya bağlıdır. Bu derdi köklü olarak halletmedikçe, ana dâvayı çözmek yolunda göze çarpacak bir ilerleyiş elde edemeyiz. Gene ısrarla söylerim ki, devam meselesinin çözülmesi,

birinci derecede telkin tedbiriyle olur. Çocuklarını devam ettirmeyen, öğretimi yarıda bıraktıran kayıtsızlara karşı kanunun bütün kovuşturmaları ihmâl edilmemelidir. Fakat asıl neticeyi, ihmâlcilerde anlatmak ve yorulmadan, bıkmadan, tekrar tekrar anlatmakla elde edebiliriz. Bir de, devamsızlık herhangi bir köyün ilkokulunda başlar başlamaz, hemen fark edilmelidir ki, o seneyi ve o sınıfı kaybetmeden tedbir almamız mümkün olsun. Kız çocuklarımızın devamı işi özel bir dikkat ister. Yeni Türk cemiyetinin gür serpilmesi için kız çocuklarımızın iyi yetişmesi, temel mesele olduğunu bir an unutmamalıyız.

Köylerde ilk öğretimin 1945 hamlesi için gördüklerim ve düşündüklerim bunlardır. Enstitülerin mezun verdikleri ikinci yılda programın gerçekleşmesine büyük değer veriyorum. Binlerce okulları bir senede vücade getirmek gibi, büyük bir ehliyeti harp içinde gösterebilmekle, memleketin geleceği için milletimizin güveni ne kadar temelli, ve vatandaşlarımızın iradesi ne kadar sarsılmaz olduğunu ispat etmiş olacağız. Vatandaşlar, serbest işte olanlar ve resmî iş başında bulunanlar, hepimiz, çetin ve yeni bir imtihan vermek ödeviyle karşı karşıyayız. Gözümüzü kırpmadan, 1945 ödevlerini tamamiyle yerine getirmek kararında olmalıyız.

Şehir ve kasabalardaki ilk öğretim için büyük merkezlerimizde çok feyizli çalışmalar olmuştur. İstanbul, bnnların başında gelir. Geçen sene de söylediğim gibi, şehirlerde ilkokul eksiklerinin tamamlanması için yeni bir kanun düşünüyor. Bir taraftan, bu kanunun tatbiki kabül olan iyi bir şekilde çıkması işini sorumlu makamlar hazırlar-

ken, öte taraftan, iller ve merkezler de, kendi ellerinde olan çareleri durmadan uygulamaya çalışmalıdırlar.

Vatandaşlarım!

İlk öğretimi, büyük kütleyi maddi ve manevî alanda kaldırıp yükseltecek ana tedbir sayıyorum. Yirminci asrın ileri ve kudretli bir milleti olabilmek için, ilk öğretim, çözeceğimiz ilk meseledir. Hür vatandaşlığın bütün feyizlerini, hususî ve resmî millet hayatında göstermek, şuurlu ve müstakil bir millet olarak içerden ve dışardan çıkacak bütün fırtınalara imanla göğüs germek, her şeyden evvel hiç olmazsa ilk öğretim tamamlığı ile sağlanabilir. İlk öğretimi olmayan memlekette, orta çağ idaresi, bütün şekilleriyle devam

eder. Resmî kanunlar, ne derlerse desinler, ne haklar vatandaşlara tanınırsa tanınsın hiç olmazsa ilk öğretim derecesinde bilgi olmazsa, haklar ve vazifeler canlanmaz, gönüllere ve yürek- lere sinip yerleşmez. Bilmiyen, siyasî veya ekonomik kudret sahiplerinin e- linde, orta çağda olduğu gibi, köle hayatı sürer. Asıl acıklı olan taraf da, bilmiyen, kendi düşkün ve köle haya- tına karşı duygusuz ve kayıtsız kalır. Hür vatandaşlardan birleşik bir millet olmanın çarelerinin başında, ilk öğre- tim çaresi vardır. Dâvayı bu kadar ge- niş ve derin mahiyetiyle görmeliyiz. İlk öğretim dâvası, insan olmak, millet olmak dâvasıdır. Hepimiz, dâva yolun- da, bu gözle ve bu anlayışla yürüyüp ilerlemeliyiz.

Halkevlerinin On üçüncü Yıldönümü münasebetile Ankara Halkevinde Başbakanımızın verdikleri söylev

Arkadaşlar;

Bugün Halkevlerinin on üçüncü yıldönümünü kutluyoruz. Her yıl biraz daha artarak bütün yurdu kaplıyacak surette yayılmakta olan halkevleri- mizin ve halkodalarımızın gelişmeleri ve verimleri, bölgelere göre bir bi- rinden farklıdır.

Bazı bölgelerde birçok halkevimiz, buldukları çevrede çalışan arka- daşların yetki ve başarıları dolayisile umduğumuz kadar ileri gitmişlerdir.

Uygun şartların bulunmadığı yerlerde de tek tek arkadaşların çalışma- lariyle topluluk yaşayışının ve kimildanışın geçen yıldan daha ileri olduğu- nu görmekteyiz. Bu amaca doğru olan çalışmalarda ilgi gösteren değerli yurttaşlarımızın halkevleri içinde yeni bir yaşayış görüşü bulmağa' başla- dıklarını bize gelen dileklerden anlıyoruz.

Arkadaşlar,

Milletimizin hayatında kültür yolu ile birlikte duygusunu ve medeniyet isteklerini gerçekleştirmeyi sağlıyan halkevlerini ve halkodalarını, her yıl daha gelişmiş ve verimleri daha çok artmış olarak görmek amacımızdır. Yapılanları hiç bir vakit yeter bulmuyoruz ve bulmayıacağız.

Her şeyden evvel halkevlerinin ve halkodalarının memleket ölçüsünde yayılmasını sağlayacağız. Büyük şehir ve kasabalarımızda halkevlerinin sayısı artacaktır. Köylerde ise şimdilik halkodaları bulunacaktır. Her köy- de bir halkodası o köyün tabii bir şartı olacaktır.

Halkevleri 1932 de faaliyete girmiştir. Bu ilk yılda açılan halkevleri - nin sayısı 14 idi. Geçen yıl bu sayı 405 i bulmuştur. Demek ki her yıl tabii bir artışla ilerleme vardır. Bu 405 halkevinden 63 ü il merkezlerinde, 242 si ilçe merkezlerinde, 100 ü de bucak ve köylerde dir.

Bu yıl bunlara 32 halkevi daha katılıyor. Adlarını söylüyorum: Bâlâ, Kızılcahamam, Polatlı, Gölpazarı, Kemalpaşa, Kartal, Yalova, Yeşilköy, Kaman, Geyve, Gölcük, Sapanca, Değirmendere, Andirin, Maçka, Vakfi- kebir, Çaycuma, Manavgat, Erdek, Susurluk, Meriç, Ömerbey, Anamur, Gülnar, Pazarcık, Afşin, Ulus, Fenike, Kaş, Gündoğmuş, Serük, Osmaneli.

Bunlardan 15 i halkodasından çevrilerek açılmaktadırlar.

Bu halkevleri de bugünden itibaren millet hizmetine giriyor. Bunları açarken hepsine, yürüyecekleri yolda başarılar dilerim.

Halkodalarına gelince: Bunlar 940 yılından beri açılmaya başlanmıştır. Halkevi, bildiğiniz gibi, çok taraflı bir kurumdur. Bir halkevinin çevirmek için çok üyesi bulunmak lâzımdır. Onun için köylerimizde bir halkevinin çekirdeği demek olan ve köyün yapısına daha elverişli durumda bulunan halkodalarını açıyoruz. Geçen yıl bunların sayısı 365 e varmıştı. Köylerimizde bir çoğu bu kurumlarını bir an önce açmak için haklı olarak sabırsızlık gösteriyorlar. Bu yıl hepsinde değil, fakat bir kısmında bu istekleri yerinde görerek ve destekliyerek halkodaları hayatında yeni bir adım atılmasını sağladık. Bu yıl bize teklif edilenlerden 2338 köyde yeniden birer halkodası açılmasını uygun bulduk. Bu halkodaları da bugünden itibaren millet hizmetine giriyorlar. Bunların adları, şimdi size dağıtılan broşürlerde yazılıdır. Bunları açarken hepsine ayrı ayrı başarılar dilerim.

Böylece, arkadaşlar, halkodalarımızın sayısı da, şimdiye kadar açılmış olanlarla birlikte 2688 i bulmuş oluyor. Biz bunu da az buluyoruz. Aldığımız direktife göre bunların sayısı 10 bine varacaktır. Ancak bu suretle, birbirine komşu olan köylerle birlikte köylerimiz halkevi ve halkodası ışığı ile nurlanmış olacaklardır.

Arkadaşlar.

Bir halkodası, toplanma için yeter genişlikte bir salonla iki, üç çalışma odasından ibarettir. Bu küçük yuva, her zaman temiz, bakımlı, içinde bir okuma yeri, bir radyosu bulunan, kadın, erkek vatandaşlar için bir arada toplanma yeridir. Burada köyün işleri konuşulmak için toplanılır. Burada gazete, dergi, kitap okumak için toplanılır. Burada radyo dinlenilir, sohbetler edilir, burada düğünler de yapılır.

Köyde çalışan yer yer aydınlar, öğretmen, eğitimci, sağlık memuru, ziraat memuru, ormancı, veteriner, fen memuru gibi arkadaşlar veya işleri dolayısıyla köye giden memurlar, meslek adamları, idare başındakiler, milletvekilleri halkodasında birleşirler, konuşurlar.

Köylülerimiz millî günlerimizi halkodasında uyanık törenler yaparak kutlarlar. Köy gençliğinin güzel sanatlar ve spor zevkini halkodaları düzenler. Çiftçinin, köylünün sağlığı ve çalışması için yararlı bilgiler, konuşma suretinde veya kurslar açarak öğretme suretinde burada sağlarlar.

Okuma ve yazma bilmiyen yetişkinler, burada okuma ve yazma öğrenmeye çağırılırlar. Kısaca, köyün bütün topluluğunu ilgilendiren işler burada görülür, burada toplulukla yaşama tadı alınır.

Arkadaşlar.

Bir halkevinin iki yönden görebiliriz. Biri yapısı ile ve çalışma araçları ile dış yönünden, biri de kendi çalışmalarıyla iç yönünden.

Biz bütün halkevlerimizin uygun, elverişli yapılara kavuşmalarını istiyoruz. Şimdiye kadar bunu elde edememiş olan yerler, hummalı bir çalışma

ile bunu başarmaya savaşıyorlar. Bugünkü şartlar altında bile bu çalışmalar devam ediyor.

Biz bir halkevinin bulunduğu çevreye göre uğrak bir yerde, fakat geniş bir bahçe içinde, yüksek ağaçlar arasında, kullanışlı, işlemeye, gelişmeye elverişli, sade bir güzellikte yapılmış olarak görmek isteriz. Denemelerimiz bize bu yoldaki yapıların halkevi ihtiyaçları bakımından daha elverişli olduğunu göstermiştir.

Çalışma araçlarına gelince: bunların hergün biraz daha eksiklerinin tamamlanmasını istiyoruz. Her halkevinin spor yeri, temsil yeri, toplanma yeri, radyosu, sineması, müzik aletleri, güzel sanatlar atelyesi, dersanesi, kitabevi, hasta bakma yeri bulunmalıdır.

Biz bütün bunların her halkevinde zamanla tamamlanmasını istiyoruz.. Araçların eksik olması bizi çalışmalarımızdan vazgeçirmez, Halkevi ruhu burada belli olur. Ne kadar eksikleri olursa olsun. bir halkevi yapabileceği şeylerin dâima en fazlasını başarmağa mecburdur. Biz bunu bütün milletimizin millî kalkınma yolunda şiar edindiği bir ödev olarak görüyoruz.

Arkadaşlar.

Halkevleri bütün kollariyle, bir tek amaca yönelmişlerdir: bu amaç da kültür yolundan her zaman millî değerlerimizi işlemek, Türk devrimini geniş halk hayatı içinde kökleştirmek, millî birliği sağlamaktır.

Böyle bir amaç karşısında bütün aydınlarımızın, devlet hizmetinde yer alan bütün yurttaşlarımızın kendilerini bu işe vermeleri gerekir,

Bütün aydınlarımızın beni duymaları için tekrar ediyorum: hepimiz halkevinin içinde çalışmağa, birer suretle başkalarına faydalı olmağa bu vatan için, bu millet için borçluyuz.

Bunları seve seve yapmak Atatürk'ün ve İnönü'nün çocukları için kutlu bir ödevdir.

Arkadaşlar.

Cumhuriyet Halk Partisi, halkevleri ve halkodalarının gelişmesi için her türlü tedbirleri almaktan geri durmamıştır. Yıldan yıla elde edilen tecrübelerden faydalanarak onlara gerekli yardımları sağlamaktadır.

Halkevlerimiz, kendi çevresinin evleri olduğu halde hep birden bir evin çocuklarıdır. Ocaklardan İllere kadar Partimizin her yerdeki kurulları, halkevi ve halkodalarının iyi çalışmalarını sağlamak için her türlü imkânı hazırlamakla ödevlidirler.

Şunu da söyleyeyim ki, kendini Partili hisseden her yurttaş, bu ödevde ortaktır. Her yerde idare adamları, o yerdeki Parti kurullarının yardımları olarak halkevlerinin ve halkodalarının gelişmesi için her türlü tedbirleri alacaklardır.

Halkevlerinin ve halkodalarının sağlam bütçeleri olmak gerekir

Arkadaşlar , halkevleri ve halkodaları gençliğin bütün istidadının gelişmesine yarar birer çevre haline gelmelidir. Burada beliren istidatlar, birer değer olarak millî hayata kazanılır. Karakterce, bilgice ve istidatça üstün gençler yetişir. Olgunlar yanında olacaklar ürer, çoğalır... Ve böylece yurdumuzun yuvaları yeni yeni varlıklarla süslenir.

Arkadaşlar.

Cumhuriyet Halk Partisi, memlekette güzel sanatların halkevlerine destek olacak surette gelişmeleri yolunda türlü tedbirler almıştır. Altı yıl, üstüste, her yaz yurt gezisine gönderdiği ressamaların yaptıkları eserler toplu olarak, geçen ağustosta büyük bir sergi halinde Ankara'da açılmıştır. Şimdi de bu 675 eser arasından seçilen en güzellerinden 40-50 tanelik koleksiyonlar, halkevlerinde sergiler halinde halka gösterilmek üzere dolaştırılmaktadır.

Bu sene Parti, bir deneme şeklinde, 5 halkevine öğretici ressamlar göndermek suretiyle resim kursları açmıştır. Buna imkân nisbetinde daha geniş ölçüde devam edilecektir.

Cumhuriyet Halk Partisi, gene güzel sanatların gelişmesi için sanat mükâfatları yapmıştır. Bu mükâfatlar, şimdiye kadar romana, musikiye ve sergiler dolayısıyla resme dağıtılmış bulunuyor. Bu sene tiyatro için bir piyes müsabakası açılmıştı, müddet olarak dört ay gibi kısa bir zaman bırakılmasına rağmen, bu müsabakaya 150 eser katılmıştır. Bu eserler arasında birçok değerler vardır. Eserleri inceliyen jüri, bu yıl derece takdir etmemiş, müsabaka şartları için eserlerin yeter olgunlukta olmadığını görmüştür. Bununla beraber bir kaç eseri beğenmiş içlerinden bir tanesini de müşterek olarak takdire lâyık görmüştür. O eser de bugün burada genç arkadaşlar tarafından sahneye konulan Kafa Kâğıdı adlı küçük bir piyestir. Bu piyes ve daha bunun gibi, müsabakaya katılan eserler, bize ilerisi için çok vaitte bulunuyorlar. Bunu gözönüne alarak, bu tiyatro müsabakasını yenilemeye karar verdik. Asıl maksadımız, sahnemize, bilhassa halkevleri temsil hayatına yeni, özlü eserler kazandırmak olduğu için bu müsabakayı devam ettirmekte fayda buluyoruz. Genç yazarlarımıza şimdiden başarılar dilerim.

Gelecek yıl sanat mükâfatını şüre de mimariye de verilmesini kararlaştırdık. Bunların şartları gazetelerle ayrıca ilân edilecektir.

Arkadaşlar.

Halkevlerimizin her kola ait geçen yıl içindeki çalışmalarını hakkında toplu bir fikir vermek için bugün sizlere dağıtılmış bulunan broşürlerde bilgiler vardır. Bunları tekrarlamıyacağım. Ancak, önümüzdeki yıl içinde güzel sanatlarda olduğu kadar sporda, dil ve tarih çalışmalarında, köycülük ve sosyal yardım kollarında daha üstün başarılar almağa çalışmalıyız. Halk-evleri yayımlarına da daha çok hız vermek gerektir.

Sözümü bitirmeden önce halkodalarının açılışında ve yapılışında emekleri geçen, başlanılan işi tamamlamak için düzenli olarak çalışan idareci

ve partili arkadaşlarımızı ve kendi elleriyle taşını taşıyıp odalarının duvarını ören, çatısını çatan çok değerli çocuklarımızı sevgi ile anarım.

Açılmış olanlarla birlikte, bu yıl yeniden açtığımız halkevi ve halkodalarına, girdikleri yolda yurt içindeki eşlerinin çalışmalarına müvazi olarak kendisinden değerli hizmetler beklediğimiz Londra Halkevine de sürekli başarılar diler, bu aziz yuvalarda çalışan arkadaşlarımızı candan överek selâmlarım.

Türk devleti denilen büyük varlık kendi temelini teşkil eden Türk höyünden ve Türk köylüsünden yüz yıllarca yalnız ve yalnız fedakârlık istedi. Türk köylüsü de yüz yıllardır malını, canını seve seve veriyor ve vermekte devam ediyor. Okadar ki bugün köy de köylü de derin yaralar ve yoksulluklar içinde acınacak bir hale düşmüştür.

Tarihin memleketimizdeki derin hatalarını birer birer düzeltmek şerefi Cumhuriyet rejimimize nasip olmuştur. Şimdi sıra, geç olmakla beraber, köyün ve köylünün yaralarının sarılmasına gelmiştir. Onun için Cumhuriyetimiz bir kaç yıldır bir taraftan köylerde halkodaları, okullar açar ve oralara öğretmenler gönderirken diğer taraftan da sıhhat memurları ve ebeler yollamağa hazırlanıyor. Bütün bunlardan başka en büyük yarayı saracak olan Toprak Kanunu tasarısını Meclise göndermiş bulunuyor. Çünkü, arkadaşlar, vatanın selâmeti kendilerinden fedakârlık istiyeceğimiz köylülerin süratle iri, diri, canlı ve varlıklı olmaları lâzımdır. Milletimiz için hem bir hak ve hem de şerefli bir ödev olan bu büyük davayı da diğer işlerimiz gibi elbirliği ile başarıya çalışacağız ve başaracağımızdan da eminiz.

İkinci İnönü zaferi

1945 Nisan 1 «İkinci İnönü zaferi»nin yirmi dördüncü yıl dönümüdür.

Tarihî hatırası önünde Millî saygı duyduğumuz bu yıl dönümü mutlu Türk milletine kutlu olsun.

Hiç şüphe yok ki: on dokuzuncu yüz yılda yatağa düşmüş, yirminci yüz yılda ölümü beklenen ve hatta istenilen hasta Türkiyeden bu günkü genç ve diri bir Türkiyenin doğuşunu «istiklâl savaşı»nın en mühim kaynaklarından biri de «İkinci İnönü zaferi»dir, Çünkü ancak bu savaşıdır ki biz:

On dokuzuncu ve yirminci yüz yıllarının siyasî ve askerî olayları ve baskıları ile varlığımızı daraltan, karartan ve için için kanatan mâkûs taliimizi yenmek mutluluğuna erdik.

Bilindiği üzere, on dokuzuncu yüz yılda demokrasi ve milliyet hareketleriyle siyasî bakımdan yükselmiş olan Avrupa devletleri yirminci yüz yılın başında, bol ziraat ve ağır sanayilerile, artan iç ve dış ticaretlerle gelişen kapitalist rejimleri başka milletleri iktisadî ve siyasî baskıları altına almak demek olan sömürgecilik ile sağlamak ve bütünlemek amacıyla idiler.

Bu emperyalist siyaset yüzünden aralarında başlayan rekabetlerle her devlet ordusuna, siyasî birleşmelere ve zırhlı donanmaya kaprisli bir hızla kıskanç ve titiz bir önem vermişti.

Bu suretle servetine ve donanmasına

dayanan İngiltere ile kaprislerinin israfı ile şöhret bulan genç ve iddialı Almanya arasındaki siyasî ve iktisadî dünya üstünlüğü rekabeti yüzünden Avrupa devletlerinin iki guruba ayrıldığı bu devirde, her an alevleşmeğe müsait siyasî münasebetlerin zorladığı küçük bir «silahlı barış» devam etmekteydi.

Halbuki Türkiye bu sıralarda, çok zayıf ve hasta bir durumda telakki ediliyordu. Avrupa devlet adamları, Türkiyenin dıştan uğrayacağı her hangi bir askerî baskı ile derhal çökeceği kanaatinde idiler. Kendilerince bu sonucu küçük gösteren sebepler pek çoktu.

Zira Türkiye, on dokuzuncu yüz yılın siyasî ve askerî olayları ile Balkan yarım adasını, Kıbrıs ve Mısırı kaybetmesile diğer bölgeler ve azlıklar üzerinde de nüfuzu kalmamıştı. İstikrazlarla ve bilhassa kapitülasyonlarla iktisadî dirlik ve imkândan ve sanayiden bütün mahrumdu. Diğer taraftan, yabancı mallarına karşı sınırları apaçık olduğundan yarı sömürge halindeydi, Ordusunda modern silâhlar yoktu, zırhlı donanması yoktu. İdeoloji ve sosyal alanda da her hangi bir ilerlemeğe engel olan yetersiz bir geleneğin ve köhne bir inanışın kâbusu içindeydi.

Türkiyenin, siyasî bakımdan bir kalkınma olan 1908 inkilâbından sonra Trablusgarp ve Balkan harplerinin kırisleri ile büsbütün belini doğrultamı-

yacak bir hale geldiğinden şüphe edilmeyordu.

İşte bütün bunlardan ötürü Türkiye Avrupa devlet adamlarınca zaman zaman mirasının paylaşılması projelendirilen hasta adam diye anılıyordu.

1908 inkilâbından sonra Türkiyenin mukadderatını idare edenler Avrupanın içinde bulunduğu [bu silahlı barış karşısında on dokuzuncu yüz yılın kötü ve ağır olaylarının tekrür etmemesi için siyasî guruplardan birine girmek lüzumunu hissettiler.

Bu düşünce ile, devlet adamlarımızın 1914 de içinde Rusyanın da bulunduğunu göz önünde tuttıkları itilâf devletlerine göstermek istedikleri yakınlığı Fransızlar kesin bir ilgisizlikle karşıladılar.

Bunun üzerine Avusturyanın yardımıyla Almanyaya yaklaşmak istedik. Onlar da gevşek davrandılar. Alman Hariciye nazırı o zaman şöyle demişti:

«İstanbul sefirimizin de katıldığı benim düşünceme göre Türkiyenin askerî durumu gayet fenadır. Şimdilik fiili bir amil sayılamaz.»

Almanların o zamanki İstanbul sefirinin düşüncesi de şöyle idi. «Türkiyenin bugün ittifaka değer bir halde olmadığı şüphesizdir. Müttefiklerine hiç bir faide temin edemeyeceğinden başka yük olur kanaatindeyim.»

Fakat Türkiyenin isteklerini ve gösterdiği yakınlığı ilgisizlikle karşılanmanın öbür gurubu kuvvetlendirmek demek olacağını ileri süren Alman imparatorluğunun dış bakanlığa verdiği emirle bizi üçlü ittifaka aldılar.

Tam bu sıralarda Avusturya veliahdinin öldürülmesi gibi ani ve gösterişli bir tarihi olay sebeble 1914 dünya harbi patlamıştı.

İşte bütün bu haller ve şartlar

içinde bulunan Türkiye coğrafi durumu ve tarihî icabı otomatik olarak harbe girmek zorunda kaldı.

Üçlü ittifak gurubu başta Almanya olmak üzere Avusturya, Türkiye ve Bulgaristandan ibarettir. Halbuki üçlü itilâf gurubu ise, harbin sonlarına doğru, başta İngiltere olmak üzere Fransa Rusya, İtalya, Sırbistan, Karadağ, Belçika, Portekiz, Romanya, Yunanistan, Japonya, Birleşik Amerika, cenubi Afrika, Avustralya ve yeni Zelant'dan müteşekkildi.

Ne büyük ve ne mutlu bir tarihî olaydır ki: üçlü itilâfın kabul etmediği, Almanyanın da sadece zayıf bile olsa karşı tarafa kuvvet kazandırmamak düşüncesiyle gurubuna aldığı Türkiye en son sistem, modern silahlarla ve hesaba gelmez malzeme ile techiz edilmiş ve kendisinden kat kat üstün kuvvetlere karşı tam dört sene yurdunun baştan başa cephe olmuş bütün sınırlarında «doğunun Allahı ekber dağlarında, Romanyanın galiçyasında, güneyin yakıcı Sina çöllerinde, Filistin vadisinde, Kütül'Ammara da, Çanakkalede ve Anafartalarda» şanlı tarihine şerefli örnekler veren asıl kahramanlıklar gösterdi.

Fakat neyleyelim ki katıştıığımız gurup mağlup olmuş ve harp alanından çekilmişti. Bizde 30 Ekim 1918 de Monduros mütarekesini imzaladık.

Türkiyenin bölümünü sonuçlayan bu mütareke hükümleri çok ağırdı. 13 Kasım 1918 de de galip devletlerin donanmaları İstanbul boğazına demir attılar.

Artık vatan, kara taliin kanlı hançeri ile bağrından yaralanmıştı.

Birinci dünya harbinin galipleri, bütün devletler arası haklara ve diplomatik geleneklere aykırı olarak, barış

için karşılıklı görüşmelere yer ver-
meyen ve sadece kendi görüş ve istekle-
rinin toptan kabul edilmesini tez edi-
nen bir sistem güdüyorlardı.

Türkiyenin bölümü işi ile 1 Ocak
1919 dan beri harıl harıl uğraşan galip
devletler delegeleri 30 Ocak 1919 da
Arabistanın, Filistin, Irakın, Suriye-
nin Kürdistanın ve Ermenistanın Tür-
kiyeden ayrılmasına kesin karar verdi-
ler. Artık onlarca Türkiye ölmüş sa-
nılmakta idi. Hatta öyleki, ordusunu
dağıttıkları, tersanesine girdikleri, si-
lahlarını teslim aldıkları donanmaları
ile İstanbul boğazına demir attıkları
Türkiye için yapılacak antlaşmayı bek-
lemeksizin mirasından daha evvel hisse
almak niyetile mütareke hükümlerini
yalan dolanla bürüyerek birbirleriyle yarış
edercesine yurdumuzun her tarafını
işgale başladılar.

Boylu boyunca işgalleri ve kontrol-
leri altına aldıkları İstanbul ve Mar-
mara şeridini genişletmeğe koyuldular.

Bu sıralarda İngilizler Irakta ve
Samsunda, Fransızlar Suriyede ve Ada-
nada İtalyanlar Konya ve Antalyada
yerleşmişler. Aynı zamanda Yunanlıların
Ege bölgesini ve Trakyayı işgal etme-
lerine müsaade etmişlerdi. Hatta sınırları
sonradan çizilmek üzere bir Erme-
nistan ve bir Kürdistan devleti kuru-
lacağını yayınlıyorlar. Karadenizde bir
pontos Cumhuriyetinin kurulacağından
bahsediyorlardı.

Bu bölüme göre Türkiyeye ancak
orta Anadolu'da bir kaç şehir kalıyordu.

Yurdun işgal altında bulunduğu ve
parçalandığı, kabul ettirilen ve et-
tirilecek olan baskılarla devlet istiklâ-
linin ve millet hürriyetinin yok edil-
mek amacının güdüldüğü bu tarihi
giriz anlarında başlarında padişah ol-
mak üzere, özel menfaatlarını düşünen

ve millî haysiyet bırakmayan bu kötü
siyasî durumun realite olarak kabul
edilmesini ve buna bir köle itaati ile
boyun eğilmesini emreden İstanbul
hükümetinden her hangi bir tarihî gö-
rev beklenemezdi.

Diğer taraftan bazılarında millet hür-
riyet ve istikbalinin İngiltere himaye-
sine veya Amerika himayesine girmek-
te olduğunu iddia etmekteydiler.

Öbür taraftan da memleketin bazı
yerlerinde mevzii olmak üzere ayrı
bir «Mudafaai hukuk» cemiyetleri vardı

İşte bu sıralarda yıldırım gurubu
kahramanı Mustafa Kemâl paşa Ordu
Müfettişi olarak 19 Mayıs 1919 da
Samsuna ayak basmıştı.

Bu tarihten sonradır ki: Yurdu düş-
manlar tarafından işgal edilmiş tarihi
ve varlığı yok edilmek istenilen bir
milletin istiklâlinin ve istikbalinin her
şeyden önce düşmanları yurt toprakla-
rından atmak için millî birlikle yapı-
lacak istiklâl ihtilalile kazanılacağına
iman eden ve Türk milletinin muhtaç
olduğu kudretin damarlarındaki asil
kanda mevcut olduğuna Anafartalarda
gözile ve gönlü ile şahit olan Mustafa
Kemal Paşanın liderliği altında tarihi-
mize ve insanlığa en asil örneklerini
veren millî ve tarihî bir hareket başladı.

Erzurum ve Sivas kongreleriyle bü-
yük ihtilâlimizin ilk prensibi olan va-
tanı düşman istilâsından kurtarmak ve
istiklâle kavuşmak ve gelecek nesillerin
hürriyetlerini ve milletler arası haysi-
yetini garantilemek tezini yurda yayan
ve bütün Türk milletinin gönüllerini
hürriyet ve istiklâl ateşile tutuşturan
Mustafa Kemal Paşa 27 Aralık 1919
da Ankaraya geldi.

Türk milletinin, vatanını istilâdan
kurtarmak mütareke maddeleriyle bölüm
projelerinin o insafsız ve keskin hü-

kümlerini yürürlükten kaldırmak hür-
riyet ve istiklâl amacile Anadolu'da
başlıyan tarih ve insanlık önünde hak-
lılığından ve meşruluğundan zerrece
şüphe edilemeyecek olan, bu millî ha-
reketini ne düşmanlar ne de İstanbul
hükümeti iyi görmedi.

Anadoludaki millî hareketlerden
cesaretlenen İstanbul meclisi 28 Ocak
1920 de kabul ettiği «Millî misak» ile
bugünkü sınırlarımızın statikosunu ve
millî bütünlüğünü yayınladı. Bunun
üzerine baskılarını artıran düşmanlar
İstanbul hükümetine meclisi dağıttır-
dılar ve millet vekillerinin bazılarını da
Maltaya sürdüler.

Diğer taraftan Anadolu'da başlıyan
millî hareketi de durdurmak maksadile
16 Mart 1920 de İstanbulu resmen işgal
ettiler.

Tarihî büyüklerinin etrafında topla-
nan ve gerektiği zaman kanını akıtma-
sını bilen ve ölümü hiçe sayan Türk
milleti yirminci yüz yıl tarihinin en
üstün millî cesaretini göstererek 23
Nisan 1920 de Ankarada Türkiye Büyük
Millet Meclisini açtı.

Artık fert hürriyeti, tarih ve mil-
letler arası haklar bakımından meşru
oluşunda örnek bir üstünlük taşıyan
Türk ihtilali başlamış bulunuyordu.

Çünkü göçmüş ve çökmüş bulunan
Osmanlı İmparatorluğunca, olduğu gibi
kabul edilen ve realite sayılan mütare-
ke hükümlerini, bölüm projelerinin
amaçlarını ve düşman istilâsını ret ve
inkâr ederek bütün Türk milletinin
mukadderatına ve millî misak ile sınırları
çizilmiş ve vatanın asla bölünmez
olduğunu ve istiklâlimiz uğrunda ge-
rektiği zaman zorla karşı konacağını
millî ve tarihî davâ edindiğimizi ya-
yınladık, ve askerî hazırlıklara başla-
dık.

Artık millet başında Mustafa Kemal
Paşası bulunan Türkiye Büyük Millet
Meclisi hükümetine inanıyor yeni hü-
kûmet te tarihî dâvası için asil milletine
güveniyordu.

Halbuki galip devletler bu meşru
ve haklı ihtilâl realitesini göremeyecek
kadar gafildiler Bu realiteyi ne kendi-
leri kabul etti, ne de işgalleri altındaki
İstanbul hükümetine kabul ettirdi.
Emperyalist siyasetlerine güvenerek
«Sömürgelerimizde böylelerini çok
gördük. Bunlar basit çete kuvvetleridir.»
Diye alay etmek sevdasına tutuldular.

Düşmanlar zamanla yeni hükümetin
nizamlanmış ordusunun zorluğu karşı-
sında kalacaklarını anlayınca kızmağa,
korkutmağa ve propagandaya başvur-
dular.

Helenizm ideolojisini gerçekleştire-
mek hülyası ile Yunanlıları askerî
hareketlere sürüklediler, ilk zamanlarda
Yunanlıların ilerlemesi karşısında İs-
tanbul hükümetine 10 Ağustos 1920 de
Sevr muahedelerini imzalattılar.

Kılıcı ile yeni çağı açan ve çok
eski bir maziye sahip olan asil Türk
milletine hayat ve istiklâl hakkı bırak-
mayan, altı yüz senedenberi her karış
toprağında, ecdadının kanı ve eserleri
bulunan güzel yurt parçalarını millî
varlığından ve millî tarihinden sökerek
koparmak amacını güden hükümlerle
dolu olan Sevr muahedesiyle itilâf dev-
letleri birinci dünya harbinin son faslı-
nın kapandığını sanmak gafletine
düştüler.

Türk milletinin, hayat hakkının,
hürriyetinin, istiklâlinin ve istikbalinin
mukadderatını üzerine alan ve milletini
yegâne mümessili olan Türkiye Büyük
Millet Meclisinin bu muahedeyi kabul
etmesine asla imkân yoktu. Netekim
Sevr muahedelerini tanımadığını ve
savaşa devam edeceğini yayınladı.

1920 Sonbaharında Doğuda başlayan askerî hareketimiz 7 Kasım'da zaferle bitmiş ve 1921 yılı Ocak ayının üçünde Gümrü anlaşması imza edilmişti.

Batıda; birçok maddî imkânlardan yoksul bulunan fakat imanını varlığının temeli sayan İsmet Paşa kumandasındaki Türk ordusu 11 Ocak 1921'de İnönü'de Yunanlıları mağlûp etti.

Bu birinci İnönü zaferi üzerine durumun Londrada toplanacak bir konferansta tekrar görüşülmesine karar verildi. Bunun için bir taraftan Osmanlı diğer taraftan da Yunan hükûmetine çağrı kâğıtları gönderildi. Anadolu çoktan ayrılmış olduğundan yalnız İstanbul hükûmetinin katışmasıyla bir sonuç çıkamazdı. Bunun için Anadolu hükûmetinden de bir heyet istediler. Londrada da toplanacak olan konferans hem Seyr antlaşması hükümlerini değiştirecek hem de Türklerle Yunanlılar arasında bir uzlaşma temin edecekti. Fakat itilâf devletlerinin niyeti millî birliği ve istiklâl savaşı hızını gevşetmek ve Türk halkına İstanbul hükûmetinin otoritesini ve istikbale ait yetgisini göstermekti. Eğer Ankara İstanbul mümessillerini kabul etmeyecek olursa konferansa kabul edilmiyeceğini İstanbul ve boğazların Türk egemenliğinden çıkarılacağı ve bütün dünyaya Türklerin barış değil harp istediklerini yayınlıyacaklarını ve en son yeni kuvvetlerle Yunanlıların yeniden taarruza geçeceklerini ileri sürdüler.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Londra konferansından müsbet bir sonuç alınacağına asla inanmadı. Bu teklifi yalnız siyasî propaganda bakımından dâvasının harp olmayıp bir millete hayat ve istiklâl hakkı tanıyan bir barış olacağını yayınlamak için iyi niyetlerle karşılar gözüktü.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa bu tezi şöyle müdafaa etti:

«Türkiye Büyük Millet Meclisi memleketimizi parçalanmaktan, istiklâlimizi ihlal edilmekten mahfuz ve masun bulundurmaya gayesini mutlaka silâhla kan dökerek istihsal etmeğe heveskâr değildir. Gayri kabili tebdil olan millî maksadı temin edecek bir sulhu kemali memnuniyetle görürüz...»

Türkiye Büyük Millet Meclisi kendi mümessillerini yola çıkarırken işgal altında bulunan İstanbul hükûmetinin hürriyetine sahip olmadığını yayınladı.

Mümessillerimiz Londraya giderken Eskişehirde birinci İnönü harbinin kahramanı Garp ordusu kumandanı İsmet Paşayı ziyaret etmişlerdi. İsmet Paşa kendilerine şunları söyledi:

«Benim elimdeki orduya itimadım ve imanım vardır. Bu ordu ile düşmanı behemehal hudut dışına atacağım ve Türk milleti istiklâlini behemehal kazanacaktır. Konferansa bu imanla gidiniz çekinmeyiniz korkmayınız ve Türk milletinin hakkını istihsale çalışınız, arkanızda ordumuz vardır.»

Londrada, istiklâl uğrunda herhangi bir fedakârlığa ve pazarlığa yanaşmayı esas prensip edinen Türkiye Büyük Millet Meclisi mümessilleri hâla eski kuvvet, ve bölüm zihniyetine dayananlar arasında anlaşma mümkün olmadı. Onlar hakkı ve istiklâli eski bölüm projesi zaviyesinden görüyorlardı, fakat unutupuyorlardı ki: Tarihi büyük bir milletin hak ve istiklâli kazanmak için sarfedeceği imanlı kuvvetle hak ve istiklâli yoketmek isteyenlerin harcıyacıkları kuvvetin manevî kaynağı, meşruluğu ve derecesi bakımından herhangi bir ölçü bulunamazdı.

Sonra anlaşıldı ki bu konferans Yunanlıların yeni kuvvetler alarak taarruza hazırlanmaları için vakit kazanmaktan ibaret bir politika bahanesi imiş. Netekim mümessillerimiz daha yolda iken Yunanlılar taarruza kalktılar. Bu taarruzdan itilâf devletlerinin elde edeceklerini umdukları noktalar şunlardı:

Türkiye Büyük Millet Meclisinin daha büyük bir ordu teşkiline zaman ve imkân bırakmamak ve bu suretle Sevr muahedesini kabul ettirmek.

Halbu ki onlar unutupuyorlardı. Dünyada ilk daimî askerlik teşkilâtını kuran Türk milleti her şeyden evvel doğuşmesini bilen ve bütün bir tarihinde kölelik nedir bilmiyen asker bir millettir.

İnönü'de yine büyük kumandan İsmet Paşa idaresindeki ordumuz para, silâhça taşıt vasıtalarının ve insan adedince tam üç misli olan düşman kuvvetleri ile karşılaşmıştı. Çok çetin savaşlar oldu.

İkinci İnönü'de Yunanlılar büyük Yunanistan ideali ve Kapris için Türkler ise ecdadının kanı ve kemikleriyle yuğurulmuş vatan topraklarında kendi hayatları istiklâli için dövüştüler.

Zafer millî varlığına ve hakkına inanan ve tarihi şerefi için ecdadına lâıyk bir asaletle ölümü hiçe sayan Türk milletinin oldu.

Bu zafer bizim imanımızı iddialarımızın meşru ve haklı oluşunu tarihi ve askerî bir ölçü ile ispat etti. Birinci dünya harbindenberi bağrından yaralı vatan artık bu zaferle insafsız ve kara taliin pençesinden kurtulmuş

ve Türk milletine düşmanların Türk toprakları üzerinde sömürge kurmağa muktedir olamayacakları imanını kuvvetlendirmişti.

İstiklâl savaşının en mühim kanağı olan bu zaferin kahramanı İsmet Paşaya milletin atası olan Mustafa Kemal Paşa şu telgrafı çekmişti:

«Bütün tarih âleminde, sizin İnönü meydan muharebelerinde deruhte ettiğiniz vazife kadar ağır bir vazife deruhte etmiş kumandanlar enderdir. Milletimizin istiklâl ve hayatı dahiyane idareniz altında şerefle vazifelerini gören kumanda ve silâh arkadaşlarınızın kalp ve hamiyetine büyük emniyetle istinat ediyordu.

Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin mâkûs taliini de yendiniz. İstiklâl altındaki bedbaht topraklarımızla beraber bütün bugün müntehalara kadar zaferinizi tesit ediyor.

Düşmanın hırs-ı istilâsı azim ve hamiyetinizin yalçın kayalarına başını çarparak hurduhaş oldu:

Namınızı, tarihin kitâbe-i mefahirine kaydeden ve bütün milleti hakkınızda ebedî minnet ve şükranla sevkeden büyük gaza ve şerefınızı tebrik ederim. Üstünde durduğunuz tepenin size binlerce düşman ölümleri dolu bir meydan-ı şerefle seyrettirdiği kadar milletimiz ve kendimiz için şa'şaa-i itilâ ile dolu bir ufku istikbale de hazır ve hâkim olduğunuzu söylemek isterim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

Tarihimiz, istiklâlümüz ve onu kazanan Türk milleti sağ olsun.

Fazıl Nalbantoğlu

12 MART ve DADAŞ

Asırların asırlara, devirlerin devirlere anlata anlata bitiremediği bazı günler vardır, asır günler. Bunları yaşandığı, gibi dile getirmek o heyecanı uyandırmak, yaşananı yaşatmak vakıa bir borç, hem de asil bir borçtur. Fakat, her kalbe ödenmiyen ve ödenmeyecek olan bir borç.

Bu birazda imkân haricinde bir şey her halde; yaşayan, hem de coşkunca yaşayan, galeyana gelen bir topluluğun, maşerin heyecanını bir fert ifade edemez, duyamaz, duyuramaz, bu insan kudretinin üstünde ve insan his çerçevesi haricindedir. Bu bir hakıktır. Her ne olursa olsun bir hakikat, mamafi, bununla yapılan çalışmaların sarf edilen gayretlerin boşuna olduğu fikri doğmasın, bilâkis pek yerinde olan bu emeklerin birinci ve her şeye bedel kazancı: İman...

İşte 12 Mart'ta bu günlerden biri. Bizler 12 mardı görmedik. Fakat onun imanını taşıyoruz, O imanla doluyuz, görmedik görenler kadar ateşliyiz. Çünkü, çünkü; O imanın çocuklarıyız....

28 inci 12 mardın sabahı:

1 inci 12 mardın rüyasını görüyorum...

Karlı bir ihtişamın ateş rüyasın. Karşımda kükreymiş bir umman yanıyor...

Dağ gibi, ateş gibi bir umman.. O dağ, o ateş umman bir heykele benziyordu, ateşten bir heykele ortaklık karma karışık, namütenahi bir parıltı içerisindeydi, dağılıyordu herşey, yalnız, yalnız o ateş heykel ayakta idi.

Çarpılanlar eziliyorlar. Dokunanlar yanıyorlar. Bakanlar eriyorlardı o heykele.. Heykel kaynıyordu için için, tıpkı bir yanar dağ gibi kaynadı yandı yaktı, önüne gelenler eridi o dağın, heykel dağın sellerinde...

Ve birden silkindi, şahlandı dağ yavaş yavaş yükseldi önümde; bir adam vardı şimdi karşımda gülen, ilahça gülen bir adam, bir heykel adamla karşı karşıyayım şimdi

DADAŞ...

Titriyordum dadaşın karşısında, eriyordum heybetinden. Fakat birden sarıldı rüyam, param parça, oldu dağıldı bulut, bulut. Yanıyordu gözlerim, sanki görmüyordum artık; hayır hayır görüyor bilâkis görüyor, bir tek şey görüyordum; (Turi Sinada Nurla karşılaşan Musa gibiydi). Çünkü, çünkü karşımda

hakikatın, bu günün dadaşı duru yordu; titredim kapandım dadaşın gölgesine....

12 Mart, ateşleşmiş bir irade, heykelleşmiş bir imanın mahsülüdür. ve hem de öyle bir mahsül ki; tohumu dadaş suya kan olan bir mahsül, o gün coşan, kükreleyen, köpüren bir zulüm denizini parlayan bir iman kıvılcımı söndürmeğe kâfi geldi; Kıvılcım bir alev deryası ummansa bir katre olmuştur.

Katre ve umman, umman ve katre Dadaş işde bu tezatları fetheden adamdır.

Engin boşluklar tahayyül edin, bitmez, namütenchi boşluklar... 12 Mart imanı bu engin, bu sonsuz boşlukları dolduracak kadar boldu.

Başı göklerde, zirveleriyle gök tavanını tutan dağlar, ulu dağlar düşünün. 12 Mart imanı bu heyulâları bir an içinde eritip yok ede-

cek kadar kuvvetli idi...

Uçsuz bucaksız bir gece düşünün, ölü karanlık, korkunç bir gece... 12 Mart imanı işte bu uçsuz geceyi ışıltı, ışıltı aydınlatacak kadar nurlu idi...

Bir umman düşünün: Tahayyül edilmez enginliklerinde su yerine fazilet çağlayan ve derinliklerinde ruhların yıkandığı eşsiz ve ilahî bir alem; fakat her an eriyen her an yokluga doğru koşan, biten bir umman...

İşte 12 Mart imanı en az bu engin ummanı kükretecek kadar feyizliydi.

Fazilet ummanını....

Bolluk, kuvvet, nurluluk, ve fazilet.....

Türkün ezelde yüklediği ve ebede kadar, ruhuna perçinlenmiş olarak taşıyacağı değişmez hasletleri..

Dadaş' bu hasletlerin yarattığı adamdır....

Aytekin YAKAR

23 NİSAN

Sayın Yurddaşlarım,

Hepimiz biliyoruz ki bugün, altın sayfalı tarihlerde zafer nağrası atan Türkün bir zaman yıkılmak istenilen varlığını karanlıklara saplanan egemenliğini kayıtsız ve şartsız ele geçirdiği şerefli bir devrin başlangıcıdır.

25 Yıl önce bugün, tarih utanıyor; Türk varlığını asırlardan beri gelen bir asalet içinde parıldayan kılıcı ile bir daha ilân ediyor.

25 Yıl önce bugün, 23 Nisan; söndü zannedilen bir güneşin, gözleri kamaştıran bir şuaıyla inatçı zihinleri parçaladığı, karanlıkları yırttığı bir gün.

23 Nisan; ezelden beri medeniyet bayrağının sancaktarı olan Türk dehasının bayraklaştığı bir gün.

23 Nisan: Azimkâr iradesi ile cepheden cepheye koşup zaferler yaratan Mustafa Kemal'in Türk Milletini bir araya topladığı bir gün.

23 Nisan: Bugün şuurlu hareketi, idareci kudreti ve berrak görüşüyle bütün dünyanın gıpta ettiği bir devletin doğum günü-

dür.

Sayın dinleyicilerim,

Bir zamanlar, saulu kılıçlarımız şirank şirank diye uzak ve geniş hudutları parçalıyor; Avrupayı önünde diz çöktürüyor, büyük sahalarda bütün dünyaya meydan okuyor.

Bir zaman da, şuursuz bir devletin elinde türklük, yavaş yavaş çöküyor ve padişahlığın tazyiki altında yatıyor.

Fakat, bir barut kütlesi tazyike nasıl dayanabilir?

İşte 23 Nisanda bu barut patlayıp saltanat berhava oluyor.

Son zamanlarda padişah denen şuursuz bir devlet reisinin ve onun etrafında baş sallayan şaşkın hükümetinin abdalca hareketleri çekilmez bir hale gelmişti. umumî harpteki mağlubiyetimiz, idamımızı gösteren kara Sevr ve memleketimizin düşmanlar tarafından işgalı, padişahlığın başımızda patlayan birer belasıdır.

Düşünün... padişah düşmanların ve sarayında geçireceği rahat ömrünün isteği ile Türk Milletinin ölümünü gösteren paçav-

rayı imzalıyor...

Düşman gemileri İstanbul limanına girmeye başlayınca, memleketin siyaseti ile uğraşan içtimâî tabakalar ümitsizliğe düşüyor; idare başında bulunan kişiler şahsi menfaatları için milleti feda ediyorlar.

Fakat, dünya kurulduğundan beri tarihi istediği gibi oynatan Türk bu durumda yaşayamazdı.

Ezelden beri kalpleri İstiklâl ateşi ile yanan bu Millet, Mustafa Kemal'in Başkanlığı altında toplanıyor; Erzurum Sivas kongrelerinde bir Devlet kurulmasına karar veriliyor. Gene bu büyük

İnsanın işareti üzerine Büyük Türk Milletinin mümessilleri 23 Nisan 1920 de Ankarada toplanıp (Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti) ni kuruyorlar.

İşte bu suretle; İstanbulda yıkılan kale, Ankarada kuruluyor,

İstanbulda çöken saltanat Ankarada Devletleşiyor. Bu teşekkül İstibdadı deviriyor, Cumhuriyeti ilân ediyor.

Bugün Dünyanın dört tarafında bayraklar yırtılıp beldeler cayır, cayır yanarken biz 23 Nisanın ferahlatıcı havası içinde Atamızın açtığı yolda gene 1920 deki imanla aynı enerjyi taşıyarak kalbimizde Atatürk, başımızda İnönü, Ay Yıldızın gölgesi altında çelikleşen bir bütün halinde yürüyoruz.

Bugün kutluladığımız «Millî Egemenlik» bayramı da aynı hava içinde Vatanın her bucağında dalgalanıyor, dalgalanacak...

Bize bu şerefli günleri kaçıyla satın alanları daima rahmet ve minnetle anmak milli ödevimizdir.

Necati Öner

YÖM (1)

Koşarken konur atın sürçmek nedir bilmesin,
Çalarken gökdemirden kılıcın gedilmesin!
Başındaki kunt tolga çarpıştan ezilmesin,
Göksündeki berk cebe dürtüşten üzülmesin!
Üç sinirli sert yayın gevşeyip yasilmasın,
Üç yelekli sert okun rüzgâra basılmasın!
Yazılı sofraların aşısın, dürülmesin,
Kaynıyan kazaların kaynamaz görülmesin!
Evinin kapıları konuğa kapanmasın,
Yad, yavuz ak adını kötülükle anmasın!
Av cıların av laktan av lanarak dönsünler,
Adsızların akından çav lanarak dönsünler!
Ürünün kıtalmasın, ülkelin sıkılmasın,
Tutacağı işlerde Tanrım pişman kılmasın.
Kısarak ömrün uzun, kara bahtın ak olsun,
Dönülmez yolculukta durağın uçmak olsun!!

Basri Gocul

(1) Yukardaki şiiri. Değerli şair Basri Gocul'un yazdığı ve Türk Dil Kurumunca yayınlanmasına karar verildiği haber alınan Türk destanından alıyoruz.

Halkı biz şaşırtıyoruz

Meslek hayatımın uzun yollarını aştım. Bugünün tabirile sonun başlangıcındayım ve 'merhaleme varmak için son köprübaşını kurmuş bulunuyorum.

Bir insan ömrünü kaplayan bu zaman içinde ıztırapla geçirdiğim dakikaları düşündükçe kendime acıyorum. Yıllarca bir vehmin karanlıkları ve hayaletleri sinirlerimi ok gibi gerdi, uykularım bir savaş halecanı ile bölündü.

Atandığım birçok yerler için dostlarım şu nasihati veriyordu: (Aman dikkat!... Orası tevizat ile meşhurdur. Ayağına karpuz kabuğu koyarlar ve tutunamazsın!. Kimseye inanma, herkesi şüpheli gör!..)

Bu nasihat beni hayli bocalattı, işime tesir etti ve en sonunda anladım ki kabahat bizde. Yani kusuru işbaşında olanlarda aramalıyız. Fesat tohumunu biz ekiyor, büyütüyor ve rolleri yapacak aktörleri sahneye çıkarıyoruz. Halk kendi halindedir. Onu kolundan tutup ortaya çıkarıyor ve konuşturuyoruz. Başlığımız da şudur:

Halk böyle istiyor, halk şikâyetçidir.

Geçimsizlik merkezlerden uzak yerlerde daha çok ve büyüktür. Çünkü oradaki ahenksizliği kaldıracak baş azdır. Hele hakem rolünü yapacak kimse bu fesat makinesinin çarklarına

ipliğini karıştırmış ise işin içinden çıkılmaz. Her yerde şahsî menfaatinin peşinde koşan insanlar bulunur. Bu gibiler için bulanık hava lâzımdır. Kurt dumanlı havayı sevmiyor mu?

Bir ilçeyi ele alalım. İşbaşında bir memur sınıfı, Hükümet dairelerinde işi olan halk, ticaretle uğraşan bir zümre bir de avukat; arzuhalcı kısmı var. Her biri yurdun bir parçasından gelen memurlar birbirleriyle dost geçinmeğe; koklaşmağa muhtaçtır. Kolay menfaatler peşinde koşan kimseler bu birlikten hoşnut olamazlar. Onların içine girmeye, dost geçinmeğe ve onları minnet altında bırakmağa muhtaçtırlar.

Birisini methedin, bir başkası bu methedilene çekiştirsin. Medihten ziyade çekiştirmenin iz bıraktığını görürüz. Biz yine ilçemize dönelim. Birlikten canı sıkılan menfaatperestler boş durmuyor. İşbaşında olanlara imzasız mektuplar geliyor. (Filan memur sizin aleyhinizde konuşuyor.) Bunu okuyanın ruhunda acı bir duygu başlar. Postanın taşıdığı imzasız mektup bir türlü yırtılıp sepete atılmıyor. Renkte değişiklik, harekette durgunluk ve soğukluk başgösterir. (Muhbir-i sadık) bir gün dost yüzile muhatabının karşısına çıkar ve: — Bilseniz ne kadar canım sıkıldı. Geçen gün bir mecliste . . . müdürü

aleyhinizde neler söylemedi, ama ben haddini bildirdim. Attığı ok hedefe erişmiştir. Halbuki bu sırada yapılacak bir iş vardır ve çok kolaydır. Bunu nerede, kimin yanında, ne münasebetle söyledi?. Bu sual (Muhbiri sadık)ı şaşırtır. Fakat biz öyle yapmayız. Hemen: — Ya öyle mi? Peki, alacağı olsun, ben ona gösteririm der ve kollarımızı sıvarız.

Fesatçının tohumu sarmaşık gibi büyümüş ve ruha sarılmıştır. Her gün karşı karşıya oturan bu insanlar artık birbirine düşmandır. Yüze güler, arkadan tuzak kurarlar, ne yazık!.. İlçemizde ahenk kalmamıştır. Herkes kendine sırdaş taraftar arıyor. Kahvelerde tavla oyunundan tatlı bir dedikodu başlar.

artizanlık ilçeye girmiştir. Telgrafhanenin geliri artar. Hükümet merkezine iki tarafın telgrafları yığılır. Müfettişer gider gelir. Fakat kör düğüm çö-

zülmez. Aksine imar hareke Hayırlı olsa da usulden biraz aykırı iş yapmak kimin haddine, ihbar hazırdır.

Kısa bir tasvirini yaptığım bu hâl, yurdumuzun birçok yerlerinde eksik değildir. Biraz hafızanızı yoklayınız. Tevizatı ile ün almış bir hayli il ve ilçe adını sayabilirsiniz. Buralara giden genç elemanların muhite karşı sevgi ve güveni azalır, huzursuzluk duyar ve yanlış yollara sapar. Ne bilsin ki bu fesat birkaç kişinin eseridir ve muhitinin bir kabahati yoktur. Bu hastalığın bir tek reçetesi vardır. Mikropları öldürmek için onlarla temas etmemek ve herhangi bir ihbar üzerine çekiştirilen arkadaşı ile açık bir dertleşme yapmak ve (Muhbiri sadık)ı ele vermek. Bu yapıldı mı, ne bu parazitler yaşar, ne de telgrafların telleri yorulur.

Halûk Nihat Pepeyi

İSTERİM

*Ruhumda beliren ödev aşkıyla,
Türk'lüğe lâyık er olmak isterim.
Yenilik istiyen köy ateşiyle,
İçinden yanıpta ölmek isterim.*

*Köy denen o kutsal yurt bucağına,
Yetişip kavuşsam boz toprağına.
Köylümle maharet bilgi bağına,
Ülküme bağlanıp gitmek dilerim.*

*Söz verdim yolundan dönmem geriye,
Köylünün uğruna canım hediye,
Sorsalar: En büyük ülkün ne? Diye,
Köylümle başbaşa kalmaktır derim.*

*Fikret Öztürk
Erzurum - Pulur Köy Enstitüsü*

BİR KONUŞMA

Erzurumun yeni Belediye başkanı Kâzım Yurdalan'ın 25 -3- 1945 de Halk-
evi salonunda Muhtar ve Esnaf başlarile
yaptığı bir konuşmayı; şehrin genel duru-
munu toplu göstermiş olması bakımından
önem taşıdığı için aşağıya dercedilmiştir:

Aziz vatandaşlarım:

Tabii ömrün son devirlerini teşkil
eden bir çağda sizlerin hizmetine ko-
şmak fırsatını bana nasip eden talia ve
Tanrı'ya şükranlarımı huzurnuzda sun-
mayı bir vazife bilirim.

60 senelik hayatımın yirmi senesini
çocukluk ve tahsil devrine ayıracak
olursam 40 senesini fasılasız olarak
Orduda, Hükümet hizmetinde, cemaat
işlerinde ve ticaret hayatında geçirdim.

Hayatımın orta çağlarında talim
beni babalarınızın inkilâp, mücadele ve
muharebe meydanlarındaki mücadele-
lerinin müsbet ve şerefli safları arasın-
da dolaştırdı.

Başarılan o çetin işlerin hepsi, dev-
letin selameti, milletin emniyeti üzerine
müesses, amme hizmet ve menfaatlarını
yerine getirmek için idi.

Bu hizmetler esnasında şanlı tarihi-
mizin hiç bir sahifesinde sizlerin ve
çocuklarınızın yüzünü kızartacak gizli
ve aşikâr bir noktanın bulunmadığını
açıkça söyleyebilecek (sayın İnönü dev-
rini) idrâk etmiş bulunuyoruz.

Bu kısa mukaddimeyi yapmaktan
maksadım; geçmişte elele verüp başar-
dığımız çetin hizmetler gibi, hükûme-
timizin imar siyasetinin icaplarını yerine
getirmek ve {bu maksatla bizlere mev-
du bir vazifeyi başarmağa zemin ihzar
etmektir.

Asırlardanberi büyük bir Türk va-
tanının mühim bir parçası olan Erzu-
rumda, şahidi olduğum batı ve orta
Anadolu şehirlerinde olduğu gibi, za-
manımızın medenî milletlerden istediği
hizmetleri yerine getirmek başta gelen
vazifelerimizin en mühimini teşkil eder.
Bu işlerin başarılmasında en mühim
nokta; âmir mevkiinde bulunan makam-
la, emri ifaya memur olanların arasında
kuvvetli bir inancın mevcut olmasıdır.

Sizlerin babalarınızla geçirdiğimiz
imtihan günlerinin hatıraları düşünüle-
cek olursa bu itimat ve inan varlığı
kendiliğinden meydana çıkar.

Bunu böyle kabul ettikten sonra di-
rektifini partinin umdelerinden alarak
icra mevkiinde bulunan her yurddaşın
yapacağı yegâne iş; mesuliyetini der-
uhte ettiği vazifede bu umdelere sa-
dakât göstermek, onun aksine yapıla-
cak hareketleri yenmekten ibarettir.

İstişari mevkide bulunan ve mem-
leketi temsil eden Belediye meclisinin;
samimî, kudretli ve kuvvetli olması
işlerimizin başarılmasında amil olacaktır.

Belediye kanunları, halkımızın mede-
nî ihtiyaçlarını temine kâfi bir durum-
dadır. Bu kanunları yurtdaşlara istisna-
sız harfi harfına tatbik etmek bir Be-
lediye heyeti için bir vazife, bütün ka-
nunlara olduğu gibi belediye kanunu
emir ve tebliğatına mütavaat etmek te
şehir sekenesi için bir şereftir.

Şerefli hemşehrimizden istiyeyeceği-
miz yalnız bu değildir. Bu kanunları-
mızın tatbiki sırasında hariçten görece-
ği, duyacağı, sezeceği ve amme men-
faatına uygun olmadığına kanaat bes-
leyeceği şeyleri belediyeye bildirmek
her vatandaş için bir vazifedir.

Beni Belediye Başkanlığına seçen
yurtdaşlarımızın irşadına her vakit muh-
tacı. Cumhuriyet idaresinin ebediyetine
inanın insanlar gibi ben de bu irşadat-
tan haz ve zevk duyarım.

Erzurum şehrinin bu günkü duru-
munun düzeltilmesi, kendilerini hürmet-
le andığım benden evvelki Belediye
reislerinin samimî düşünce ve kanaat-
larından mülhem olarak meydana geti-
rilen işlerin noksanlarını tamamlamakla
mümkün olacaktır.

İbda ve icat edecek ortada bir şey
yoktur. Hakikatın çerçevesi içinde
yürümek: gayemize çabuk varmak için
en kestirme yoldur.

İyi niyet, bilgi, azım ve sebat gibi üç
mühim noktaya dayanan bütün teşebbüs-
lerin makûs tecellisini bugüne kadar tarih
kaydetmemiştir. Erzuruma yapacağımız
hizmetlerin ana hatlarını bu sözlerim
arasında sizlere bildirmek için kâfi ol-
duğu kanaatındayım.

Bu vesile ile belediyenizin bu gün-
kü durumunu sizlere kısaca anlat-
mış olayım.

Bütçe kısmı: Erzurum belediyesinin
tahsili kabil senelik bütçesi 350 bin
liradır. Bu varidatla şehirdeki 8000
evin günlük müzahrafatını kaldırmak
imkân harici olduğuna kani bulunmak-

tayız. Bu durum karşısında hıfzıssıhha
kanunlarının bizlere tahmil ettiği veci-
beleri yerine getirmek çok müşküldür.
Bunun için de belediye meclisinin vere-
ceği kararlara yardım etmek zorunda
olduğumuzu bildirmek isterim.

Su ve kanalizasyon meselesi: Büyük
minnet ve şükranla burada anmak is-
tediğim hükümetimizin kıymetli yar-
dımlarile şehrin 11 kilometrelik bir sa-
hasında su borularının yapıldığını ve
bakiyesinin de 945 senesinde yapılmak
teşebbüsünde bulunulduğunu görmek
elbette bizler için bir bahtiyarlıktır.
Şehrin bu mühim ihtiyacının temini
kültetini üzerine alan üçüncü genel
Müfettişimize, sayın Valimize şükranlar-
ımızı bildirmeyi bir borç bilirim.

Elektirik meselesi: Bütün medenî
memleketlerde olduğu gibi Erzurum-
da da yakında tam ve mütakâmil bir
elektirik santralının kurulacağını sizlere
tebşir etmekle zevk duymaktayım. Ha-
len mevcut 8000 evden ibaret şehrin
ancak sekizde birinin elektirik nurile
aydınlandığını kaydetmekle beraber bu
sene içinde bazı teşebbüslerle bu
iş hiç olmazsa bire bir ve bel-
ki iki misline çıkaracağımızı ümit et-
mekteyiz.

Tahsilat işlerimiz: Belediye kanunları-
nın hükümleri dahilinde belediyemizin
almakta olduğu vergi ve resimlerden 130
bin lirayı müteceviz bir alacağın tah-
silsiz kaldığını görmek elbette hepimiz
için acı bir manzara teşkil eder.

Belediyenin halka ve halkın beledi-
yeye karşı derühte ettikleri vecibeleri
yerine getirmekle işlerimiz düzelmiş
olacaktır.

Realiteye uygun bir şekilde sizlerle
hasbihal etmek fırsatını bana bahşeden
Cumhuriyet Halk partisine ve onun
mefkûresini halk tabakası arasında yay-
makla meşgul Halkevine şükranlarımı
bildirerek hepimizi selamlarım.

Kâzım YURDALAN

Erzurum Camileri

İbrahim Paşa camii: Beş defa Erzurum Valiliğinde bulunmuş olan (İbrahim Paşa) tarafından hicrî 1161 yılında yaptırılmıştır. Bir kubbelidir. Bu camiin yanında yaptırdığı medrese ve kütüphaneden başka, Erzurum ilçelerini tamir ettirmiş, (Murat Paşa) mahallesindeki (Dört güllü) çeşmeyi de yaptırmıştır. Hasankalede de bir kaç değirmen yaptırmıştır.

Büyük kapusunun üstünde şu kitâbe vardır.

Vezir - i muhterem destûr - u ekrem
asaf - ı azam

Semi-yi pâk İbrahim Ethem hazret-i
paşa

Edüp tercih - i dünya emri üzre
fikir - i ukbayi

Rıza ullah için etti bina bu cami-i
yektâ

Riyadan hâli yüz sür hakine düş
buriya Manent

Seni pâki de..... Aff-i hazret-i mevlâ
Müşerref cami-ul Aksa gibi makbul
ola yarap

Gele mizana her senki çün kûh - u
soma peyma

Görüp pakize üslûbun dedi tarihini
Haşim

Acep ziybende tarh olmuş bu bir nev
cami-i bâla

1161

İbrahim Paşanın bu cami ile yanında yaptırdığı medrese ve kütüphaneye vakfettiği yerleri gösteren vakfiyesi hicrî 1163 tarihlidir.

Zeynel camii: (Namık zade Hacı

Zeynelabidin efendi) tarafından yaptırılmış olan bu cami harap olmuşken (Yazıcı Zade İbrahim Paşanın) birinci valiliği zamanında tamir edilmiştir.

Bu tamiri gösteren şu kitâbe büyük kapunun üstündedir:

Zehi destur-i valâter let-i paşayı
zişan kim

Hemişe böyle hayrata muvaffak oldu
mevlâdan

Değildir devlet-i pader rûkâb-i dehr
ile mağrur

Heman ancak duadır maksadı alâ ve
ednadan

Esasından bu cami inhidama müşrif
olmuştu

Metanet buldu tecdid-i vezir-i kâr-ı
fermadan

Acap mi cami - i Zeynel olursaz
zeynile memlû

Gelur asaf yab-ı enetüm misal-ı sûy-i
baladan

Dedim tarihini Hazık tamam oldukça
tecdidi

Bu cami şan-ı ziyba buldu İbrahim
Paşadan

1162

Bu camiin içinde evvelce oldukça zengin bir kütüphane de vardı.

Kadana camii: Yerinde mescit varken hicrî 1165 yılında (Kadana Zade İsmail efendi) bu camii yaptırmıştır. Tuğla minareli olan bu cami-in üzerinde şu kitâbe bulunmaktadır:

Mescit iken eyledi cami bu ziyba
mabedi

Eylesun mağfur katna zadeyi rabbil
enâm

Mucime harfile Abdî söyledi tarihini
Aldı İsmail efendiden bu cami de
nizam

1165

Taşmescit: Darağaç mahallesinde (Kazaz zade Hacı Mehmet efendi bin Hacı Ali bin Hacı Mustafa) tarafından yaptırılmış olup vakfiye tarihi hicrî 1178dir.

Köse Ömer ağa camii: (Köse Hacı Ömer ağa) nın dedesi (Abdurrahman ağa) bura da küçük bir mescit yaptırmış idi. (Ömer ağa) bunu genişleterek tamir ettirmiş ve hicrî 1185 de şimdiki cami haline getirmiştir. Bu camiin bir adı da (Abdurrahman ağa) camiidir.

Kapusunun üstünde şu kitâbe vardır:
Hadis-i men bina ullah sırrından olup
agâh

Semi-yi hazret-i Faruk Elhac Ömer
ağa

Eb-i cennet mekânı sabikun bilhayr
olup etmiş

Sağır.ül hücre bir mescit ile bu mev-
zii ihya

Tealluk eyleyüp tevsiine tevfiik-i
rebbanî

Edüp ağayı ekrem himmeti bir cami-i
ziyba

Görünce tarz - ı matbu un dedi ta-
rihini Faik

Zehi cami heman makbul ede o ved-
dü bi hemta.

1185

(**Köse Ömer ağa**) nın bu camie olan vakıfları için oğlu Faik Osman tarafından yapılan vakfiye hicrî 1219 tarihlidir.

Kırmacı camii: Yerinde evvelce küçük bir cami variken (Ahmet ağa) bunu hemen yeniden yaptırmış denecek

derece de tamir ettirmiştir. Bu cami in vakfiyesi hicrî 1185 tarihlidir. Gerek Erzurumun o tarihteki durumunu ve gerek Ahmet ağanın hüviyetini anlatması bakımından önem ve değer taşıyan ve Ahmet ağa ifadesile yazılmış olan yazıyı aşağıda dercediyoruz:

(İşbu vesika-i Şer'iyenin sahibi ve nemika - i meriyyenin hafızı Medine - i Erzurum lâ zalet âliyen bimedaris - ül - ulum mahallatından su-ltan Melik-i celil mahallesi sükkânından ersed - ül - âyan emced-ül-akran makbul-ül-ekâbir mecma-i emâsir sahib-ül-hayrat velhase - nat talib-ül müberrat vessadekat Kırmacı zade denmekle a'rif ve şehir Serturna-ı izzetlû Ahmet ağa bin Ali ağa)

İşbu kitab-ı hüccet âyatın tahrir ve imlâsına bâis ve bâdi budur ki: Bu abdi hakir-i pür taksir âna bih Mehmet bin elhac Ali-yyül-kazaz ibn-il hac Mustafa ibn-il hac Erverdi eşşehir bi Kazaz zade cedlellahu-t tekva zade nam kimesne bilcümle kendinin ve âba ec - dadının suret-i ahvallarına mîrat-ı be - yanda bu gûna tasvir eder ki; bi hik - metillah-i taalâ ve kazaihi.

Medine-i Erzurum-u behcet rusum bir zaman hâli ve harabe yanup ba ira-detil - lahi taala ve takdire mîete âşır avâil - nide imarete yüz tuttukda ekrad ta - ifesinden Hacı bey namında bir kimes - ne gelip kabâil ve aşairile sakin olup bir müddet meks-ü ikamet etmişler, sonra Mehmet Han namında bir ki - mesne imaratına sâi olup bir miktar şenlendikten sonra Devlet-i Aliyye ta - rafından itibar olup Mirmirana ve gi - derek vüzera-î izama tevcihe başla - mışlar ol esnada ced-di âlamız olan mezkûr elhac Erverdi gelüp Darağacı mahallesinde halâ taş mescit demekle maruf bir harabe mescid-i şerif kurbun -

da cümleden evvel tarh-ı esas-ı ikamet edüp bir müddet mütevattin ve sakin olmuşlar.

Feyyaz-ı mutlak celle ve âlâ hazretleri mezkûr elhac Erverdinin sulhundan ceddin mezkûr elhac Mustafayı ihraç edip ol dâhi mebalîğ-i ricale vasıl oldukça babası mezkûr elhac Erverdinin yurt ve hanesinde sakin olup sinni hudud-u tis'ine baliğ olunca Muhammer ve beynel ahali sâlâh ve takva ilc bir pir-i muvakkar olmuşlar anın dahi aşğar evlâdı olan pederim merkum elhac Ali kehvare-i zib-i vücut olup ol dahi kezalik babası mezkûr elhac Mustafanın menziline sâkin ve sinni erba-ü hamsin hududuna eriştikte tarih-i hicretin bin yüz yirmi altı senesinde hac-cı şarife varup avdetinde Şam-ı cennet meşamın Tarhana hanı nam mahalde vefat etmiştir. Cenab-ı hay-yı kerim pederim merhumu dahi bu abd-i günahkâr ile mefruz edüp ve bu abd-i ahkar dahi bin yüz elli yedi tarihine değin usulumun mesken-i kadimlerinde sakin idim.

Acem seferleri zuhurunda Tahmasp han-ı mahzulun gâilesi havfından naşi ol mahalleden hareket ve derun-i kal'ede Gürcü kapusu dahilinde Çukur mahallede halâ derununda sakin olduğum mülk-i menzirimde tavattun ve ikamet etmişimdir. Benim ahvalım mücmelen böyle beyan kılınur ki bin yüz on senesi Ramazan-ı şerifi avahirinde leyle-i kadirde piçide-i kumat-i vücut olup sin-ni rüşd-ü temyize reside olduğumda pederim merhum beni Taş mescit haremünde vaki mektebe teslim eyledi. Halimce okuyup yazmağa sây edüp cüz'ice maarif tahsil eylediğimde saik-i takdir bi sabika-i talep ve rica mahkeme kitabetine sevk ve delâlet eyledi. Kemal-i zaruretimden nâşi imtina etmeyüp on üç sene ol hizmette

kiyam ve badehu yine bilâ talep Erzurum gümrüğünde istihdam olundum. Ol iki mahal-li haternâkte avn-ü inayet-i hazret-i hakla sadakat ve istikametle hizmet edüp eslâf ve ahlâfımdan ziyade intifa ve itibar ve beynelemsal eyilik ile iştihar bulup damen-i ırzım alüde-i çirkâb-i töhmet ve hiyanet olmaktan hıfz-ı hazret-i hafizde masun olup ol derece-i ülyaya vasıl ve nail olmak müyesser ve mukadder oldu. Bin altı yüz altmış altı tarihinde varup eda-i farize-i hac-cı şerif edüp geldiğimde lütf-ü hazret-i hakla ol hizmetlerinden el çeküp köşe-i anemde pay-i damen-i kanaat imrar-ı evkat etmek üzreyim. Salifüzzikir harabe mescidinin ihya ve imaretine irade-i ezeliye-i hazret-i hayyı kerim taalluk eyledikte merhum ve mağfur-unleh Esseyyid Feyzullah efendinin , Perizad namında bir sahabe-ül hayrat müceddeden bina ve hayrat edüp ancak bazı avarız hasebile vezaif tayinine muvaffak olamamış ol sebepten hasbî hizmet etmeğe çendan kimesneler talip olmazlardı. Ve ihyanen hizmet edenler dahi lâyiki üzre etmeyüp mükayyet olmadıklarından bab-ı şerifi gâh meftuh ve gâh mesdud bulduğundan cemaatı perakende olarak kura mescitleri gibi garip kalmaktan hali olmaz idi. Anfuvan-ı şebabımda mescid-i mezkûre tereddüdüm esnalarında hatırı fatırıma hutur ederd ki bu mescid-i şerif bir mabed-i kadim olduğundan gayrı aba ve ecdadımın ibadetgâhları olup tamir ve ihyası müceddeden bir camii şerif binasından evlâ olmakla fazlî hazret-i vahib-ülamal ile fırsatyab olursam tamir ve ihyası babında bez-li makderet ederim. Deyu niyyet ve temennadan hâli olmazdım. Elumur-u merhune bi evkatihâ kelâmının masadaki zuhur ve bu evandaki sinnimiz

dahi altmış beşi tecavüz etmiştir. Bu dar-i gururdan ı'raz ve semt-i seray-ı bekaya teveccüh ve ikbal i emaratı- za hir olup bimennihi ve keremihi süphanehu ve taala temennamız derece-i tahkika reside olmağın serfru perde-i secadat-ı şükür olarak azm-i musammimize ihtimam birle temhid-i mukaddemata hitam verildi.

Narmanlı camii : Narmanlı (Hacı Yusuf) tarafından yaptırılmış olan bu camiin kapısının üstünde şu kitâbe vardır:

Narman-lı Hacı Yusuf camii etti bina Ola makbul-u hudâ edüp ivaz hur-u cinan.

Fikrederken tarihin Vehbiya hatif dedi.

Mabedi ecl-i ibadat secdegâh-ı arifan.

(Yusuf bin Salih bin Hacı Yusuf) tarafından yaptırılan vakfiyesinin tarihi hicri 1189 dır.

Karakullukcu camii: Bir adı da (Taş cami) olan bu camii, Karakullukçu (Ömer ağa) yaptırmıştır. Sonra harap olmuş ve hicri 1323 de Erzurumlu (Hacı Cuma zade Hacı Mehmet) tarafından tamir ettirilmiştir

Mehti efendi camii: (Mehdi Abbas efendi) nin vakıflarından olan bu camiin kapısı üzerindeki kitâbe okunamayacak derecede bozulmuştur. Yalnız tarih yerinde (1210) ayırt edilebilmektedir. Bunun aşağısında (Alemdar zade Derviş ve Ali Bey) lerle (Hacı Bey) in Hicri 1315 deki tamirlerini gösteren yazı bulunmaktadır.

Cedit camii : (Hacı Mennan zade İsmail efendi) nin vakfındandır. Vakfiye tarihi Hicri 1211 olup camiin üzerinde kitâbe yoktur.

Abdurrahman ağa camii : Bu cami yıkılmış, yalnız yan duvarlarının bir

parçası ile, minaresinin şerefeden aşağısı kalmıştır. Kapısı üzerinde kalan yazı şudur:

Ya müfettihülebvab iftahlana hayrilbab
Rahmetin deryasına gark et revan
Ver bu makam sahibine cennetten
huri cinan

1220

Birde şu yazı vardır:
Hacı Salih efendi kıldı bina
Bu güzel mabedi livechillâh
Eylesin lütf ile ani mevlâ
Mazhar i sırr-ı minnebiyyillâh
Ehl-i hayrın kabulda hayrı
Ede meşkür sayını allah
Kırklar üçlerle geldi tarihin
Dediler habbezâ ibadetgâh

1257

Karacehennem camii: Üzerinde kitâbe bulunmayan bu cami (Cennet zade Abdullah Edip efendi ibni Mehmet Rağıp efendi yaptırmıştır. Vakfiyenin tarihi Hicri 1243 dır.

Hacı İzzet paşa camii: (Abdurrahman gazi) türbesin bitişiğinde olan bu küçük camii, Erzincanlı (Hacı İzzet paşa) Hicri 1264 yılında yaptırmıştır.

Kundakçı camii: Büyük harpte yıkılmış olup Lâla Mustafa paşa camine yakın idi. (Hacı Abdurrahman ağa) yaptırmıştı. Vakfiyesinin tarihi Hicri 1245 dir.

Şair (Natki) bu camiin yapıldığı tarih için söylediği parçanın son beyti şudur:

Beş vakit çıktı münadi söyledi tarihini
Mescidin cami eder kundakçı Hacı
himmeti

Esat Paşa camii : Erzurum valilerinden (Esat Paşa) tarafından yaptırılmıştır. Esat Paşanın ölümünden iki yıl sonra yapılan tamiri gösteren şu kitâbe büyük kapının üzerindedir:

Muhlis-i ehl-i turuk paşayı Esat menkabet

Eyleyüp bu camiin tesisine sâyi mezid
Hazret-i Sultan Mahmuda teberrü ederek
Nakşibendi kâr-ü hayr olmuş idi ber
vefk ı ümit
İndirasa meylin inha ile paşayı zarif
Emri tamirin irade kıldı hakan-ı ferit
Nuru osmaniyeye reşk aver olursa nola
Feyzi envarından olmakta cemaat
müstefit

Geldi bir tarih cevher dar cazim hatıra
kıldı bu nev camii tamir-u ihyan
Man Mecit 1269

Bu camiin bir adıda (Yeni cami)dir.
Tanzimata kadar Erzurumda yapılmış
olan ve bugün mevcut bulunan camiler
bunlardan ibarettir

(Bitti)
MURAT URAZ

Ne çıkar

*Felek, göz yaşına alışan güze
Gülmese ne olur, gülse ne çıkar..
Neder ecel boynu bükük öksüze:
Ölmese ne olur, ölse ne çıkar..*

*Adım kı, adaktı onun adına;
Adım kı, ermedi bir muradına;
Adım ki, getirse bir gün yadına
Bilmese ne olur, bilse ne çıkar..*

*Vurgun olmyanlar vursa da seni
Sevdin inadına, sevmeye diyeni.
Gönlünde bulduğun, gönlünden seni
Silme ne olur, silse ne çıkar..*

*Son nefeste bile ele sağ görün.
Duyulmasın gurbet elde öldüğün.
Uğruna söndüğün kabrine bir gün
Gelmese ne olur, gelse ne çıkar..*

Nazif BEN

Çiftçiye toprak dağıtılması ve çiftçi ocakları kurulması hakkındaki Kanun tasarısı dolayısıyla

iki aydanberi Büyük Millet Meclisinde geçici encüme görülmekte olan bu kanun tasarısı hakkında gündelik gazetelerde aydınlatıcı birçok yazılar yayınlanmıştır. Buna rağmen bazı yurttaşların telâş ettiği ve arazilerini satmak, devretmek, gibi kendilerini zarara sokacak hareketlerde bulunduğu işitilmektedir.

«Arazisi olmıyan veya yetmiyen çiftçileri ve çiftçilik yapmak istiyenleri, âileleriyle birlikte geçimlerini sağlayacak ve iş kuvvetlerini değerlendirecek ölçüde araziye sahip kılmak» için bu kanun tasarısı evvelâ «Tapulu ve tapusuz olarak Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunup kamu işlerinde kullanılmayan araziye, bir veya birkaç köy halkının orta malı olarak kullandıkları araziden Ziraat Bakanlığınca ihtiyaçtan fazla olduğu belirtilen parçayı, sahibi belli olmıyan araziye, kurutulan bataklıklardan kazanılacak araziye» ele almaktadır. Bunların yetmediği yerlerde bedeli ödenmek şartile «Vakıflara ait her çeşit arazinin tamamı, Özel İdare ve Belediyelere ait olup ta kamu hizmetlerinde kullanılmayan arazi, gerçek kişilerle özel hukuk tüzel kişilerine ait, araziden beş bin dönümü geçen parçaları» kamulaştırılıp dağıtılacaktır. Şu halde

beş bin dönümden aşağı arazisi olanların telâş etmesine hiç bir sebep olmadığı gibi fazla olanların da şimdiden kendilerine zararı dokunacak işlere girişmelerine bir lüzum yoktur. Çiftçilerin arazi ihtiyaçları yukarıda sıralanan arazilerden karşılanamadığı yerde ancak o zaman beş bin dönümden fazla arazisi olanların kendilerinin beğenip ayıracakları beş bin dönüm kendilerine kalmak suretile fazla arazisi bedeli mukabilinde istimlak edilecektir.

Bu kanun tasarısında orta işletmenin en geniş haddi olarak kabul edilen beş bin dönüm altında çok geniş bir saha ve bunun üzerinde kurulacak modern bir işletme ise, muazzam bir işletmedir. Kanun tasarısı bu hududu, arazi sahipleri lehine cidden geniş tutmuştur. Bu haddin ileride Türkiye nüfusu bugünkünün iki misli olduğu zaman muhakkak ki azaltılması lâzım gelecektir. Bir âilenin en müreffeh bir hayat geçirebilmesi için iklim ve toprağı çok müsait olan yerlerde 500 ve az müsait olan yerlerde 2000 dönüm kâfidir. Bugün artık ziraat az emek ve az masrafla tabiatın lütfettiği ile kanaat etmek durumundan çıkmış, çok emek ve çok masrafla tabiatın çok şey ko-parmak yolunu tutmuştur. Bunun için

bu kanun tasarısında güdülen başlıca maksatlardan biri de «Arazi mülkleri üzerinde işletmeler kurulmasını ve yurt topraklarının sürekli surette işlenmesini sağlamak» tır. Bunu temin için de «Üstüste üç yıl sürüm, ekim, dikim ve bakım görmiyen arazi işlenmiyor» sayılacak ve kamulaştırılacaktır. Yani bedeli mukabilinde satın alınıp işleyecek olana verilecektir.

Arazisi üzerinde muntazam bir işletme kurmuş ve toprağını sürekli surette işlemekte olanların bu kanun tasarısı dolayısıyla endişeye düşmeleri ne bir sebep yoktur. Bilâkis bunlar arazilerinin imarında ve eksik olan işletme sermayeleri ve araçlarının tamamlanmasında Devletin yardım göreceklidir. Çünkü «Kendilerine arazi verilenlere ve yeter arazisi bulunup istihsal vasıtaları eksik olan çiftçilerden muhtaç bulunanlara yapı ve ıslah sermayesi, canlı ve cansız demirbaş vermek» te bu kanun tasarısında güdülen başlıca maksatlardan biridir.

Birçok arazi sahiplerinin bu tasarının kanun haline geçmesi ve tatbiki neticesi ortakçıları ve marabalarını kaybedecekleri doğrudur. Toprağı iş-

leyenlerin, toprak sahibi olunca başkasının arazisinde ortakçılık ve marabacılıkla çalışmak istemeyecekleri tabiidir. Bununla beraber arazi sahiplerini ortakçı lehine şartlarını değiştirdikleri takdirde belki yine bu tarzda arazilerini işletmeğe devam edebilirler. Fakat bunların yapacağı en doğru hareket, en kârlı iş kasabayı terk edip arazilerinin üzerinde yerleşmek, bir çocuğunu

ziraat okuluna göndermek, devletin bahşedeceği yardımlardan istifade ederek işletme sermayelerini ve vasıtalarını tamamlamak ve etrafına medeniyet ışıkları, refah ve saadet saçan modern bir çiftçi ocağı kurmaktır.

Ma'mur, kalabalık, zengin ve mes'üt Türkiye ancak toprağa bağlı, iktisaden müstakil, müreffeh, uyanık çiftçi ailelerine dayandığı takdirde hakikat olur.

Yüz yıllardanberi Türk kanlarıyla sulanmış mukaddes yurdun her karış toprağı ayrı bir ihtimamla işlenmeğe, bakılmağa, okşanmağa lâyıktır. Bu da ancak onun,

kiymetini bilen ellerde bulunması ile olur.

Enver DİKER

GURBET ve GÜLDALI

*Bir masal oldu söyledik,
Döktük dillere, dillere..
Gurbet dağında yayladık,
Çıktık ellere, ellere..*

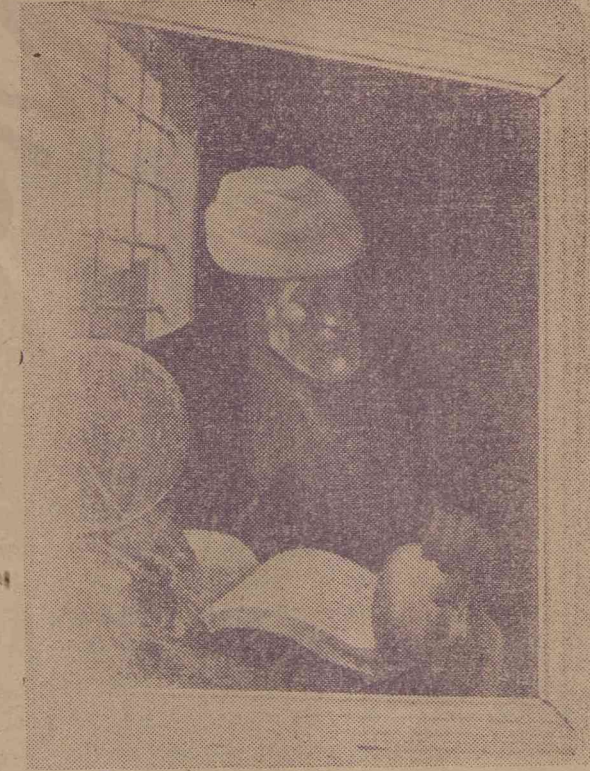
*Bir akşam vakti dikildi,
Gözyaşından su döküldü.
Boynumuz öksüz büküldü;
Baktık yollara, yollara..*

*Çiçek dalların garibi,
Yapraklara hasret dibi.
Gönlümüzü fener gibi,
Yaktık göllere, göllere..*

*Rüzgâr olduk, gökler dolu,
Akıl olduk, gönül deli,
Bir su olduk sula yolu,
Aktık sellere, sellere..*

*Kılınca da namazımız,
Yine ses verir sazımız,
Nazarlık kara yazımız;
Taktık güllere, güllere*

Emin ÜLGENER

İbrahim Hakkı

Değerli fırça sanatkarı «Halil Dikmen» in ibda' ettiği bu Portre, ışık ve gölge hünerleriyle manalı ve ifadeli bir tarzda belirtilmiş, yüz çizgileri, bilhassa «Kafa taşı»nın canlılığı bakımından sidden çok kuvvetli ve muvaffakiyetlidir.

Şimdiye kadar kimsenin el sürmediği bakir ve orijinal bir konuyu, san'atlı fırçasıyla canlandırıp ebediyete mal eden ressamımız, yüzün tabii rengini ve ciltteki karakterik hatları, —ashna uygun ve gerçek bir şekilde belirtmek için— «İbrahim Hakkı»nın «Tülü»deki türbesine kadar gitmiş, orada ziyaret ettiği cibise ve emanetlerin birer birer fotoğraflarını almıştır.

Buna rağmen Şeyhin başındaki tarikat tacını, —nedense— «İlmiyye sarığı»na çevirmiş.. Halbu ki «Hasankale»li mütefekkirimiz, öz-kandan «Hüseyni Seyyid», ve tarikat itibarile de «Kadiriyeye»nin, «Veysiye» kolu şeyhlerin n büyüklerinden bulunduğu için başındaki «taç», «Kadiriyeye»nin «Eşrefiyeye» ve «Rumiyeye» şubelerine bağlı «Halife»lerin giydiği kalın siyah kâdife ve tepesi «Gül»lü «Müjganlı tac»ın uzuncasıdır ve «Hamzaviyye Melâmilere» ile «Kalenderi»lere mahsus olan «Elifi tac» gibi beş «Terke»lidir. Yani uzunlamasına dikilmiş beş büyük dilimli parçaya ayrılır. — «Halil Dikmen»in çizdiği «İrakiye»de görüldüğü gibi — üzerine, beyaz «Fülben» değil; «Emir» tabir edilen yeşil yün «Destâr» sarılır.

«Kafesi» tarzda donatılan ve hususî adı «Mücevvez Cüneydi» olan bu «Destâr», bilhassa Mevlevî «Çelebi»leriyle «Mesnevihan»larda görmekteyiz.

«Şemle»sinin ucu, sol omuzdan kalbının üstüne bırakılmıştır..

Kıymetli san'atkarımızın ikinci tablosunda, bunların düzeltilmesi temenni edilir.

Ce. Ser. Üs.

İBRAHİM HAKKI

NİN

Soy Kökü ve Ana tarafı

— « İbrahim Hakki oğulları » ndan öğretmen « Mehmed Sadreddin ve Mehmed Mesih Pasinlilerle şair dostumuz « Mehmed Hakki Cefa Akarsu » ya: —

On sekizinci asrın başlarından beri «*Erzurum*» ve havalisinde «*Hazret-i Hakki*» diye tanınmış ve bütün «*Anadolu*» ya yayılmış bulunan eserlerinde, eski ve kılâsik şark felsefesine, «hikmet» ve «tasavvuf» edebiyatına dair dinî ve ilmî telkin ve terennümlerile, bilhassa iki asrı dolduran bir zamandan beri «*Mesnevi*» kadar milletler arası tutunmuş ve «*Mevlid*» gibi takdis edilerek ilmî ve ruhanî meclislerde hararetle okunmakta olan «*Marifetname*»sinde, ilâhî aşk ve irfan cezbelerile halkın ruhuna girmiş ve kendine eşsiz ve ölümsüz, gayet haklı ve kuvvetli orjinal bir muhit yapmış bulunan devrinin en mühim, en büyük fikir ve felsefe adamı, «felekiyat» allâmesi, hakîm ve feylesof, şair «*Hasankaleli Şeyh İbrahim Hakki*» nin —şimdilik pek açıklanamayan — ecdadı ve nesli hakkında, —bugün için— esaslı olarak verecek malumatımız ve güvenilecek sağlam bir vasikamız yoktur.

Ancak evlattan evlâda geçerken, zevksiz ve dikkatsiz ellerde; dağınık, bozuk okunmaz bir hale gelmiş bulunan «tarikat şeceresi, zaviyedarlık fermanları. icazetname, vakfiyename, vasiyetname» gibi bu günkü yıpran-

mış halile bile değerini muhafaza eden hususî vasikalarla, sıkı ve devamlı araştırma neticesinde —nasılsa— elimize geçen bir kaç mektuptan biraz faydalandık. Bilhassa «*hicret*» den bin kırk sene sonra, yani «*İbrahim Hakki*» nin doğduğu tarihten yetmiş beş yıl önce yazılmış «*Kındığılı Seyit dede Mahmut*» un soy köküne ve aile büyüklüğüne ait eski bir «şecere» suretinden ve «*İbrahim Hakki*» nin birinci göbekte gelen ilk torunlarının kendi elile yazıp bıraktığı, asıl adı «*Tambul*» olan tomar halinde basılmamış kalınca bir defterden (*) çok istifade ettim. Bunlara ek olarak «bozuk imlâlı eski kayıtlarla» yazma «*Marifetname*» nushalarından bazılarının kenarına, sonradan yazılmış «çıkma» lardan, —yorucu— çalışma neticesinde güçlükle çıkarabildiğimiz malumatı, bizden sonrakilere ve bu konuda inceleme yapacak Tarih ve Edebiyat araştırmacıları meslektaşlarıma, —eksik de olsa— belki faydası dokunur ümidiyle neşrediyoruz.

(*) Ana tarafından «İbrahim Hakki» ye mensup, Erzurumun orta derecede sanatkar hattatlarından ve «Sulehâ» dan bir zat olan Topalak şeyhi oğlu İbrahim Fevzi Topalak'ın lütfiyle gördüğüm bu deftere, halkın verdiği isim, «Tambul» dur.

«Tüllü» de gömülü «Şeyh Osman Hüsnü Hakirullah» in sulbünden doğan «İbrahim Hakkı» nın, «Hasankalesi» ndeki «çevirme» de yatan annesi, «Hanife Şerife hatun» «Kindiği» köyünden «Dede Mahmut» un kızıdır.

Önceden «Pasinli Dede Mahmut» adile tanınmış bulunan bu «Derviş Mahmut» a sonraları «Şeyh oğlu» da demişlerdir. (*)

«Secerelerin gösterdiğine göre; Hazret-i peygamberin otuz altıncı göbekte evlâdı olan «Seyyit Dede Mahmut» «Anşa Hoca» denilen «Ayşe Hatun» un oğludur. Bu «Ayşe Hatun» da «Şeyh Ziyal» dedikleri «Yakup efendi» nin kızıdır..

«İbrahim Hakkı» nın baba ceddî ise, tarihte büyük hadiseler yaratan meşhur «Türk akınları» nda, «Bağdat sultanı» nın sarayına, irşat ve imamet gibi ilmî ve ruhanî vazifelerle girmişler ve uzun müddet bu işin başında kalmışlardır.

«Hülagû» ordularının Bağdat'ı istilâlarında, dağılmak zorunda kalan ilim adamları ve seray mensupları arasında; bunlarda, yanı «İbrahim Hakkı» nın ecdadı da, —bizzarure— göç ederek «Anadolu» ya geçmişler ve bir müddet «Tokat» ve civarında ve o zaman kaza sayılan «Sivas» a bağlı «Kazovas» in-

(*) «Hasan kalesi» köylerinden «Kindiği» de doğup büyüyen «Dede Mahmut» un mezarı da oradadır. Köy camiiinin karşısında, etrafı alçak duvarlarla çevrili genişçe mezarlığın ortasında gömülmüştür; başında ve ayak ucunda —sonradan konulmuş— büyük taşlar varsa da kitabesini bulamadık.

1915 de şehit edilen Yardımcı oğullarından mütesavvif şair Kindiğili Hüseyin Gedâ efendi-nin küçük oğlu ve Erzurumun en yaşlı şairi, «Alvar imamı» adile tanınmış olğan bir zat olan «Muhammet Lütfü Temizel» in küçük kardeşi, «Vehbi hoca» dedikleri «Mahmut Vehbi», köylerde gördüğümüz bir çok hayır eserleri arasında bu «çevirme» yi de tanzim ve tamir eylemiştir.

da (*) oturmuşlardır.

Eski ilm adamlarının, bilhassa «Hadis» ilmi ile uğraşan «Muhaddis ve tarihçilerin esaslı tetkik ve tahkikler için bu yolda yapılan «geziye» ehemmiyet vermeleri ve hu münasebetle daima «gezici» vaziyette bulunmaları, «İbrahim Hakkı» soyunun ulularını da, «Pasin» e getirtmeğe sebep olmuştur.

Bunlardan «Pir Veli» «Erzurum» un on saat güney doğusunda ve dere içinde, eski adı; «Eyi su» manasına «Ab-nik» olan şimdiki «Avnik» köyünde irşat vazifesi olarak kalıyor.

«Hasan kalesi» yerli ahalisinden «Molla Dursun Muhammed» in (*) amcası oğlu bulunan, «Erzurum» ve civar halkının «Velibaba» adile tanıyup kutladığı bu büyük Türk «Sofî»-sının, «Avnik» in üç saat doğusunda; kendi namını taşıyan «Veli baba bucağın» daki harap türbesinin (*) kapısı üstünde, yazısının bir kısmı dökülmüş «kitâbe» de, belirsiz olarak görüldüğüne göre, asıl adı; «Delâ baba» dir(*)

Tarikat tomarlarıyla soy «şecere» lerinde ise, «Nakşibendiye» «Seyyid»-lerinin baş halifelerinden gösterilen «Pirol baba» aslen Sivaslıdır. ve Emir-ul-kebir «Seyyid Ahmet Bey» in

(*) «İbrahim Hakkı» nın en küçük oğlu «Şakir molla Muhammed» den dünyaya gelen «Şeyh İbrahim Rağıp efendi» nin (13 Cemaziyevvel 1245) Cuma günü ölen ikinci eşi «Hefize hanım» bu «Kaz ovası» nın —şimdiki— «Pazar nahiyesi» nde gömülmüştür.

(*) Şeyh «İbrahim Hakkı» nın «Tüllü» de yatan baba sı «Şeyh Osman Hüsnü Hakirullah» babası «molla Bekir», babası molla Dursun Muhammed» dir.

(*) Kapının üstündeki kırık «kitâbe» de güçlükle okunduğuna göre bu harap türbeyi, ilk defa yıkık vaziyetten kurtaran «Şeyh Seyyid Ömer» in oğlu «Ahmet ağa» dir; kitabeden hangi tarihte tamir edildiğini öğrenemiyoruz..

(*) Türbenin zaviyedarlık fermanlarında ise «Velû baba» yazılıdır.

oğludur. «Mardıyye» adında bir de kızı vardır.

Yine bazı kayıtlara bakılırsa, «Avnik» köyünde mezarı kutlanan «Şeyh Seyyid Muhammed» de, «Kindiğili Dede Mahmut» un büyük dedesi olur. «Özbek» kafilesi ile birlikte «Pasinler» e göç eden «Yağan baba» ve «Yağan paşa» adlarıyla tanınmış ve asıl ismi «Özbek Halil divanı» olan «İran» in «Kirman» aşireti Türklerinden «Cihanğir oğlu» ile beraber buraya gelip yerleşiyorlar.

«Veli baba» nın yeğeni «Molla Dursun Muhammed» yahut onun babası olan zat de, «Aşağı Pasin» in —Aras— nehrine yakın en büyük köyü ve şimdi bucak merkezi olan «Horasan» da (*) imametle kalmış ve oradan evlenmiştir.

«Molla Dursun Muhammed» in sonradan «Hasan kalası» na geldiğini ve uzun zaman orada kaldığını görüyoruz. (1081) tarihinde oğlu «Molla Bekir» den dünyaya gelen «Şeyh Osman Hüsnü» ise, «Hanife Şerife hatun» ile burada evleniyor. Bu izdivaçtan husule gelen çocuk «İbrahim Hakkı» dir.

«Hicretin tarihi bin yüz on beş oldu, ol bebar «Kale-i ahsem» de İbrahim Hakkı doğdu zâr» (*)

Diğer kuvvetli bir rivayet de şudur: «İbrahim Hakkı» nın baba ceddî, Türkistandan «Anadolu» ya göç eden aşiretler arasında gelmiş; bir kolu «Kars» in bugünkü kazalarından «İğdir» in Rusyada olan kısmında, yanı «Kamerli» denilen eski bir kasabada yerleş-

(*) Eski kayıtlarda, «karye-i Horasan babâ-yı velî» yazılı olduğun gördüğümüz bu köyün daha önceki adı «Üskeat» imiş. Şimdi «Sarıkamış» in «Bardız» nahiyesine bağlı kuzeyde bir köyün adıdır.

(*) Ayrıca «Ey nür-i mahz», «hâdım-i aşk» ve «hakka rizâ» terkiplerini de, doğumuna «tarih» düşürmüştür.

mişlerdir.

Diğer bir kol da «Bağdat» a gitmiştir. «Kamerli» de kalan amca zâdeleri «ahund oğulları» adıyla tanınmışlar; «Anadolu» ya ve «Bağdat» a geçenlerede «Molla oğlu» denilmiştir.

Birinci umumî harpten önce «Kamerli» de müftülük eden bu «Ahund oğulları», ndan bir çokları, sonradan —bir firsaf bulup— «Pasin», e gelmişler ve kendi amcazadelerinin oğullarından bulunan «Hasan kal'âli şeyh İbrahim Hakkı», yı, eserlerinden ve ellerindeki «Şecere», den tanınmışlardır. Esasen evlادتan gelen ve şeyhden şeyhe intikal eden «Tarikatnâme», lerde, bu soydan ve öz kandan gelen âile bağlantılarını kuvvetlendirmektedir. «Kamerli», de, «Fuzulî», nin neslinden bir soy olduğunu da, yine bu rivayetler arasında duymaktayız..

«Belde-i tayyibe-i Erzen-i Râm», da, «Merhum Habib efendi camiîşerifi», imami ve «Sahabe-i kirâm», dan «Şeyh Abdurrahmanî gazî», türbedarı ve «Kadiriye», tarikatının «Veysiyye», kolu şeyhlerinden «Hasan kal'âli esseyyid, eşşeyh İbrahim Hakkı efendi», merhumun, ana tarafına dair, yanı yu. karıda bahsettiğimiz «Kindiğili Dede Mahmut», a âit tarihi «Şecere», nin —eski aslından çıkartılmış suretini ve ilk defa verdiğimiz tercümeyle görelim:

(Bismillâhirrahmanirrahim)

Elhemdülillâhillezi halekanâ min nefsin vâhidetin ve haleka minhâ zevcehâ ve besse minhümâ ricâlen kesiren ve nisâen alâ hîdetin ve cealenâ şüben ve kabâile linüârefe bihâ ve netemeyeze bişsemâli Vessalâtü vesselâmü Alâ MUHAMMED'in seyyidissâdâtı aslen ve zâten ve neslen ve âlâ alihi ve eshabihî ve zürriyyâtihi Eşrefişşürefâi neseben ve haseben ve vaslen... Emmâ

Ba'dü;

Fehaizihî şeceretün asliyetün sâbite-tül-fürû'î Bitevâtüril ehbâri ve sâhihetül üsûli bi . teselsülil asârî fil intisâbi ilennebiyyil Arabiyyil Hâşimiyyil Muh-târ; (sallallâhü teâlâ aleyhi ve âlihi ve evlâdihî;mâ teâkabe leylün ve Nehârün) Felvâcibü Alâ külli müslimin tâ'zîmüs sâdatil kirâmî ve mehabbetühu liceddihim aleyhi efdalüssâlâti vesselâm Veşeceretü, İnnehu badel,Elfi vel erba'in minelHicretin nebeviyyeti kad hadarasseyyidül- «**Mahmud**» mahfile Hezretisseyyidişşerîf El hasebünnesip A'lemil ülemâil müteahhirin ve Efdalül fudalâ'il mütebahhirin nakîbül eşrâf seyyidin nukabâil-etrafi siyyidinâ ve mevlânâ «**Allâme mürteza Efendi**» (sellemehullâhü te'âlâ) Veddeassiyâdete ve ebrezessenedâti . il kaviyyete li ecdâdihikiaâmi minel mülûki vennükabâ'i bi ayni şuhûdin, min sikaatin fesebete bilyakîni ve zahara bittahkîki ba'ddetteftîşi vel-istihbâri vet-tahkîki, İnnesseyyidelmerkûm (**Dervîş Mahmûd**) Elmülakkab: «**Bi Dede Mahmud'ül Pasîni**» (1) Hüve İbnüsseyyide-tişşerife . til-âlimetil-âbide «**Â'îşe**» (2) Elmülakki abetü: «**Bi Ânşa Hoca**»; ve hiye Bintüsseyyidişşerîf il-âlimil-fâdil: «**Yakûp Efendi**» (3) Elmarûf: (**Bi Şeyh Ziyal**) Ve hüve İbnüsseyyidişşerîf-il-meczûbil-ilâhî Elmülakkab: «**Bi Dervîş Ali**» (4) Ve hüve İbnüsseyyidetişşerîfeti-ttakîyye tin-na kıyyeti sâhibetilhâlâtisseniiyye: «**Elmardiyye**» (5) Ve hiye Bintüsseyyidişşerîf-El-Emirilkebir: **Ahmet Bey** (7) vehüve **İbnüsseyyidetişşerîfetil** âlimir-rabbânî Velmuhakkıkıssamedânî sâhibilmekama-til-aliyyeti Velkerâmâti-Icekîyyeti Halifetissâdatin «**Nakşi-Bendiyye**» til-Meşhûrilmârûf: «**Pîr Velî Efendi**» (6) Es-Sivâsi tevellede Bi Sivâ . Ve teveffâ (**Bi âb-ı Nig**) **Fi «Pasin»** (Nevverelâhü kabrebu Ve Revvehallahu Ruhehu) Ve hüve İbnüsseyyidişşerîf

-il-kerimissahîy: «**Osman Bey**» (8) Ve hüve İbnüsseyyidetişşerîfe-il-ma'rufe: «**Bi Şerife Hânım**» (9) Ve hiye Bin-tüsseyyidetişşerîfe-it-takîyyetin Nakîy-yet-il-Âbide «**Hadice**» (10) Elma'rûfeti: «**Bi Hacı hatun**» Ve Hiye Bintüsseyyidetişşerîfeti: «**Hanîfe Hatun**» (11) Ve Hiye Bintüsseyyidişşerîf-il-Âlimil-Fâdil: «**Elmüftî Muhammed Efendi**» (12) Ve Hüve İbnüsseyyidişşerîf-il-ârif-il-âbidiz-zâhid-il-halim-isselîm-il-kerîn-il-marûf-il-meşhur: «**Bi Emîr Şeyh Aliyyil-Medenî**» (13) Tevellede bil Medînetil-Münevvereti Ve teveffâ Bi Sivâs (Rahmetullâhi aleyh) Ve hüve İbnüsseyyidi-Şerîf-il-âlim-il-âmilil mürşidil-Kâmil, El Mulakkab: «**Bi Şeyh Ahmedül Hâşimi**» (14) Ve hüve İbnüssedişşerîf-il-âlim-il-fâdilü kıdvetirrûvâti velmühaddisîn, Elmülakkab: «**Bi Şeyh Mahmud-ül-muhaddis**» (15) Ve hüve İbnüsseyyidişşerîf-ittakîyyi, Hâdimi Ceddihinnebiyyi-il-Ünmiyyil-ma'rûf: (**Bi Mustafelhaşimiyy**) (16) Ve hüve İbnüsseyyidetişşerîfe-ittâ-hire: «**Fâdime**» (17) Ve Hiye Bintüsseyyidetişşerîfe'izzekîyyeti Hâfizatil Kur-ân: «**Rukkiye**» (18) Ve hiye Bintüsseyyidişşerîfil-âlimi. Hâdimil'Kur-ân Elmülakkab: «**Bisseyyidi Ahmed'il'kurrâ**» (19) Ve hüve İbnüsseyyidişşerîfil'allâme: «**Eşşeyh Hasen**» (20) Elmülakkab: «**Bi Şeyhil Harem**» Ve hüve İbnüsseyyidişşerîf: «**Yusufül'Bevvâb**» (21) Ve hüve İbnüsseyyidişşerîf: «**Eşşeyh Eyyûbül' Bevvâb**» (22) Ve hüve İbnüsseyyidişşerîf: «**Abdüllâhül Bevvâb**» (23) Ve hüve İbnüsseyyidişşerîfilmârûf: «**Bi Seyyid Hüseyin'ül'müzeppen**» (24) Ve hüve İbnüsseyyidişşerîf: «**Eşşeyh İbrâhimüssekâa**» (25) Ve hüve İbnüsseyyidetişşerîfe: «**Âmine**» (26) Ve hiye Bintüsseyyidetişşerîfet: 'il-ârifet 'il-Azîzet 'il 'mârûfe: «**Bi Sittî Rukiyye**» (27) Ve hiye bintüsseyyidetişşerîfet 'il Azîzet 'il 'kerîmetisseniiyyet 'il 'ma'rûfetil

'meşhûre: «**Bi Sittî Halîme**» (28) Ra-diyellâhü Anhâ 'Ve hiye Bintüsseyyidişşerîf -il - Hasibinnesib - işşem silenveril-mârûf: «**Bi Aliyyil-asğar**» (29) -Alehisselâm- Ve hüve İbnüsseyyidişşerîf il-hasib bin-nesib: Sultanizzâhidin ve bürhânîlarifin Elmeşhûr-il-mârûf: «**Bi Zeynilâbidîn**» (30) -Aleyhisselâm- Ve hüve İbnüsseyyidişşerîf, Elhasibin-nesib, bürhânîlhüdâ, ve Sultânîşşühedâ'i Esa'id İbnissa'id: «**İmâmi Hüseyin**» (31) Eşşehîd bi «**Deşti kerbû belâ**» Aley-isselâm- Ve hüve İbnüsseniyetinnisâ'i Ve seyyidetişşerîfâ'i «**Fâtimetüzzehrâ**» (32) -Aleyhisselâm-, Ve hiye Bintüsseyyidissâdati ve Efdalilmahlûkati ve mefharilmevcûdâti **MUHAMMED** «**İbni Abdillâh**» (33) Bin **Abdilmuttalib** (34) Bin **Hâşim** (35) Bin Abdi **MENÂF** (36) Elma'rûf: «**Binnebiyyil'ümmiyyil'arabiyyil 'Hâşimiyyil'Ebtahiyil'Kureşsiyyil'mekiyyil'Medeniyy**» 'Sallâl-lâhü te'âlâ Aleyhi ve Âlihi ve Evlâdihî ve Ezvâcihi ve Eshâbihî ve Etbâ'ihî ve Züriyyâtihi ecma'in ilâ yevmiddîn Âmin

Femen Beddelehu ba'de mâ semiahu «**FE İNNEMA İSMÜHU ALELEZİNE YÜBEDDİLÜNEHU; İNNELLAHE SAMİUN ALİM.**»

Ve Kaale Alehissalâtü vesselâm; «**LEANELLÂHÜDDÂHİLE Fİ NESLİ VEL HÂRİCE ANHÜ AMDEN.**»

Şühûdülhâl: Fî «**Pasîn** ve **Sivâs** vel **Medîneti** Ehli zemânihim minel-ulemâ'i vel akribâ'i vel Emîril 'ümerâ'i "İktesarnâ alâ Kitâbeti, Esmâişşühûd; Nukûle min hattı «**HAKKİ EFENDİ**» -Kuddise sırrehul'azîz Ve nefe'nâ min berakâti Sırrihî - .

Âmin... Âmin.. Ya Mu'in.....,

Arapca aslından verdiğimiz «**Bu-şecere**»yi, Türkçeye çevirmek faydalı olacak.

Hamd-ü-senâ, ol Allâh'a mahsus-

tur ki; bizi «**Nefs-i vâhide**» den yarattı. Ve ondan yanı beşeriyetin babası «**Hazret-i Âdem**» den «**Hazret-i Hevâ**» yı halkeyledi ve ikisinden de birçok erkekleri, kadınları dünyaya getirerek, — aralarında sınıf ve imtiyaz farkı gözetmeden, «müsavî suretde» — yer yüzüne dağıttı.

Cenabı hak biz kullarını bir takım ahlâk ve insanlık meziyetleri ile üstün ve ileri gelmemiz; ve bu sûretle de tanınıp bilinmemiz için şûbe ve kabilelere ayırdı.

— (Salât-ü selâm; aslı, nesli, zatı ve sıfatı, evvelden ve ezelden seyyidler seyyidi olan cenab-ı Peygamber efendimiz hazretlerinin üzerlerine olsun!) —

— Vaslan, haseben ve neseben de, şerifler şerifi olan «Âl»i ve eshabı ve züriyyâtı üzerlerine olsun! —

Bundan sonra; aşağıdaki bu «**Şecere**», «**Haşimî**» ve «**Arabî**» olan hazret-i «**Ahmed-i Muhtar**»a intisap etmekte, — Eserlerin teselsülü ile — sâbit; ve her cihetten doğru ve gerçek esaslara müstenit «**Ehbar**»ın tevatürü ile de furû'î müsellemler bulunan hakikî bir «**Şecere-i asliyye**» dir.

— (Gece ve gündüzün birbirini takibi müddettince cenab-ı «**Nebiyy-i zî şân**» e ve «Âb»ine ve evladına salât-ü selâm olsun!) — Her müslim üzerine «Sâdat-i Kirâm» a tazim etmek ve onların cedd-i seadetleri bulunan hazret-i «**Fahr-i kâinat**» a sevgi ve ilgi göstermeleri mutlaka vaciptir.

Bu «**Şecere**», hazret-i Peygamberin hicretlerinden bin kırk sene sonra şöylece tesbit edildi: «**Seyyit Mahmut**», zamanındaki âlimlerin âlimi, fâzılların fazılı ve etrafındaki «**Nakîb**»lerin efendisi, Nakîb-ül-Eşrâf «**Allâme Mürteza efendi**» nin, (Cenab-ı hak ona selâmetler ihsan buyursun!) huzuruna gelerek, kendinin öz kandan «**Seyyit**», yani

Peygamber evladı olduğunu iddia etti. Ve eedadının »Seyyid-ül- Embiyâ» ye olan nisbetini belirtici gerçek ve sağlam senedler ibraz eyledi. Bunun üzerine birçok araştırma ve incelemeden sonra bu iddianın sıhhati sâbit oldu.

Merküm «*Derviş Mahmud*», kat'i sûrette muhakkak «*Seyyid*» tir ve «*Pasinli Dede Mahmut*» namile lakaplanmıştır; âlime ve âbide «*Anşa hoca*» adile anılan «*Aişe hatun*» un oğludur.

Bu «*Ayşe hatun*» de, «*Şeyh Ziyâ*» dedikleri âlim, fâzıl, «*Yakup efendi*» nin kızıdır. «*Yakup efendi*», meczûb-i ilâhî seyid ve şerif «*Derviş Ali*» nin oğludur. Bu «*Derviş Ali*», şerife, takıyye, nakıyye ve «*Hâlât-ı Seniyye*» sâhibesi bulunan «*Seyyid Mardıyye*» nin oğludur. Bu «*Mardıyye*» de, «*Sivas*» şehrinde doğup «*Aşağı Pasin*» deki «*Avnik*» köyünde ölen, «*Nakşibendiye*», tarikati seyitlerinin baş halifesi; «*Âlim-i rebbânî, muhakkık-ı samedânî, mekamat-ı alıyye ve kerâmât-ı celiyye*» sahibi «*Pir Velî*» namile maruf zatın kızıdır. (Cenab-ı hak kabrini nurlandırırın ve ruhunu şâd eylesin!)

Bu «*Pir Velî*» ise, «*Emirülkebir Esseyyid Ahmet Bey*» in oğludur.

Bu «*Ahmet Bey*», Kerim ve sahiyy «*Esseyyid Osman Bey*» in oğludur.

Bu «*Osman Bey*», seyide, «*Şerife hanım*» in oğludur. Bu «*Şerife hanım*», «*Hacı Hatun*» denilen seyide, şerife, takıyye, nakıyye, âbide, «*Hadice*» nin kızıdır.

Bu «*Hadice*», seyide, şerife «*Hanife Hatun*» un kızıdır.

Bu «*Hanife Hatun*», âlim, fâzıl, seyid, şerif «*Müftî Mehmed efendi*» nin kızıdır.

Bu «*Müftî Mehmed efendi*», «*Medine-i münevvere*» de doğan ve «*Sivas*» ta ölen seyid, şerif, ârif, âbit, zâhit,

halim, selim, kerim, «*Emîr Şeyh*» namile maruf «*Aliyy-ül- Medenî*» nin oğludur. (Allahın rahmeti onun üzerine olsun!)

Bu «*Emîr Şeyh*» denilen «*Medineli Ali*», seyid, şerif, âlim, âmil, mürşit, kâmil, «*Şeyh Ahmedî Haşimî*» nin oğludur.

Bu «*Şeyh Ahmed Haşimî*», «*Muhaddis*» ve «*Râvî*» lerin muktedası sayılan seyid, şerif, âlim, fâzıl, «*Muhaddis Şeyh Mahmud*» un oğludur.

Bu «*Şeyh Mahmud*», şanında «*Nebıyy-i ümmî*» buyurulan ced-di zîşânı hazret-i «*Muhammed*» —Aleyhisselâm— in mübarek hizmetlerinde bulunmağla övünen seyid, şerif, takıyye ve nekıyye, «*Mustafa Haşimî*» nin oğludur.

Bu «*Mustafa Haşimî*», seyide, şerife, tâhire «*Fâtıme*» nin oğludur.

Bu «*Seyyide Fâtıme*», seyide, şerife, zekiyye, «*Hâfızat-ül- Kur'an*» «*Rakkıyye*» nin oğludur.

Bu «*Seyyide Rakkıyye*», «*Kur'an*» a hizmet etmekle mübahî seyid, şerif ve âlim «*Ahmed-ül- Kurrâ*» nin kızıdır.

Bu «*Seyyid Ahmed-ül- Kurrâ*», «*Şeyh-ül- Harem*» ünvanını hâiz seyid, şerif, allâme «*Şeyh Hasen*» in, oğludur.

Bu «*Şeyh Hasen*», seyid, şerif «*Yussûf Bevvab*» in oğludur.

Bu «*Yusuf Bevvab*», seyid, şerif, «*Şeyh Eyyûb Bevvab*» in oğludur.

Bu «*Eyyûb Bevvab*», seyid, şerif, «*Abdullah Bevvab*» in oğludur.

Bu «*Abdullah Bevvab*», seyid, şerif: «*Huseyn-ül- Müzeyyen*» in oğludur.

Bu «*Huseyn-ül- Müzeyyen*», seyid, şerif; «*İbrâhim-üs- Sekaa*» nin oğludur.

Bu «*İbrâhim-üs- Sekaa*», seyide ve şerife «*Âmine Hâtun*» un oğludur.

Bu «*Âmine Hâtun*», seyide, şerife, ârife, Azize; «*Sittî Rakkıyye*» nin

kızıdır, [1]

Bu «*Sittî Rakkıyye*», seyide, şerife azize, kerime, seniyye, meşhûre ve marûfe «*Sittî Halime*» nin kızıdır. (Allah ondan razı olsun!)

Bu «*Sittî Halime*», hasebi, nesebi, şerif ve lâtif, güneş gibi parlak «*Aliyy-ül- Esgar* — Aleyhisselâm — ın kızıdır. — (Allah ondan razı olsun!)

Bu «*Aliyy ül Esgar*», seyid, şerif, hasebi, nesebi, tahir ve bahir; zahitlerin sultanı, âriflerinde bürhanı, meşhur ve maruf imam «*Zeyn ül âbidîn*» — Aleyhisselâm — ın oğludur. (Allah ondan razı olsun!)

Bu «*İmam Zeyn ül âbidîn*» hidayetinin bürhanı şehitlerin sultanı ve «*Kerbela sahrası*» şehitlerinin Şâhi Saîd oğlu Saîd «*İmam Huseyn*» — Aleyhisselâm — ın oğludur. (Allah ondan razı olsun!)

«*İmam Huseyn*» ise kadınların seniyyesi, (Yani; ulusu, büyüğü) ve şeriflerin seniyyesi cenâb-ı «*Fâtımet üz zehrâ* — Aleyhisselâm — ın büyük oğludur.

«*Hazret-i Zehrâ*» da, mevcûdatın —Ezelden, ebede kadar övündüğü— ve mübarek vücudu, âlemlere rahmet, olan; mahlûkatın efdalı, seyidlerin seyidi, Peygamberlerin reisi ve «*Nebî*», lerin sonuncusu olan «*Medenî, mekkî, kureyşî, Ebtahıyy, haşimî, arabî ve Nebıyy-i- Ümmî*», nâmile tebcil olunmuş; «*Abd-i. Menâf*», ın oğlu, «*Haşim*» in oğlu, «*Abdullah*» in oğlu «*Muhâmed*» —Aleyhisselâm— efen. dimizin pek sevdikleri muhterem kerimeleridir. (Cenabı hak, ona ve âline ve evladına ve evvacına ve eshabına

(1) «Sittî» tâ'biri, arapçada (6) sayısını gösterdiği gibi «Seyyide» lâfzından, —kısaltılmış olarak— bazı yerlerde «Hanım» yerine de kullanılır. Acemler küçük hanım manasına (Sittik) derler; (Sittî) nin küçültülmüşüdür, «Kayseri» ve kazalarında halen (Kadına), Sittî denilir.

ve tertemiz zürriyetinden gelen büyüklere, onlara tâbî olanlara, ve tâbî olanların tabî olanlarına, ve cümlesine, kıyametin sonuna kadar salât-ü selâm olsun! Âmin!.)

Bu mübarek «*Şecere*», yi bu sûretle -ve tesbit edilen senetlerle- işitip belle. dikten sonra herkim bozar ve değıştirse bu bozma ve değıştirme suçundan çıkan «*Büyük günah*», ve ma'sıyyet, bu kötü şeyi irtikâba niyetlenip yapanların, —münhasıran— kendi üzerlerine olsun! (Cenab-ı hak, —muhakkak suret. te— her şeyi bilir ve işitir.)

Hazret-i «*Muhammed*», —Aleyhisselâm— buyuruyorlar ki;

Aslında bana ve «*Ehl-i beyt*», ime intisabı oımadığı halde soyunu veya sülâlesini bana nisbet edip ilgili gös. termek sûretile neslim ve evladım arasına karışanlara, Allah kıyamete kadar lâ'net etsin!

Bu şerif ve lâtif «*Şecere*», nin doğ. ruluğuna ve gerçek kaynaklardan geldiğine, — Allah rızası için — bizzat şahadette bulunan gerçek kişiler, nurlu «*Medine*», şehrinin, «*Sivas*», ve «*Pasin*», beldesinin, en büyük ve tanınmış âlimleri, «*Emîr*», leri, ve onların yakın akrabalarıdır ki; biz onların isimlerini buraya sıralamaktan vazgeçtik ve bundan ötürü usanç vermek istemedik!

«*Hazret-i Hakkî*», nin kendi mübâ. rek eliyle yazdığı bu şereflî ve gerçek «*Şecere*», kendi güzel yazısından aynen nakl olunmuştur. (Allah onun azîz sırrını kutlasın ve takdis etsin!.. Tâ'zîm ve tekrime pek lâıyk olan o

mübarek sırrın, nihayetsiz feyizlerinden, bereketlerinden, cümlemizi faydalandırın! ve büyük ruhanîyetlerini de üzerlerimizden eksik etmesin!)

Âmîn! Âmîn! Sümme Âmîn!
Yâ mu'în!

Cemâleddin Server
Üstünbaşoğlu

DÜZELTME:

Geçen sayıda, (Erzurum)un tanınmış âlim ve terbiyecilerinden, merhum (Tazegüllü Ahmet Fevzi Alpagut) un hal tercemesi ve ilmî şahsiyeti

hakkında çıkan yazımızın, orta kısımlarında, (sahife 26) (Merkez Vaizliği)ne tayin edildiği tarih, (21 Nisan 1925) olması lâzımgelirken — Yanlışlıkla— (1915) gösterilmiştir.

Yine aynı nüshada, (Hasankalası) ve civarından bahseden (Sivaslı Ali Cavuş) başlıklı yazının — (Âbide) kitâbesinin bulunduğu — (50)inci sahifede (Hasankalası) nın eski Belediye Reisi, (İbrâhim Hakkı) torunlarından Bay (Mehmet Zâkir Pasinliler) in adı, — Yanlışlıkla — (Ahmet Zâkir) olarak dizilmiştir; bunları düzeltir ve özür dileriz.. C. S. Ü.

AŞKA DOĞRU

Dilde (Tekbir) filizlenir.

İçte her arzu gizlenir..

Dağ, taş.. Ne varsa düzlenir:

Aşka doğru.. aşka doğru!

Ruhlar, koşar, koşar gider..

Aşık bağrın deşer, gider;

Gönül, dağlar asar gider:

Aşka doğru.. aşka doğru.

Mü'min eder Hak'ka secde,

İçli gönül, dalar vecde..

Hacı, yüzün sürer Hac'da:

Aşka doğru.. aşka doğru!

Yürek suyun, ondan içer;

Aşık, sözün ondan seçer..

Kuşlar: (Hû..hû) deyip uçar:

Aşka doğru.. aşka doğru!

Lezzet onda, tat ondadır,

Taç, taht, saltanat ondadır;

Kim düz gitse (ad) ondadır:

Aşka doğru.. aşka doğru!

Hisler, onunla durulur,

Hak'ka onunla erilir..

Sanman ki, koşan yorulur

Aşka doğru.. aşka doğru!

Aşk gören alın, aklaşır;

İç, açılır, berraklaşır..

RIZA, gel, yolunu şaşır:

Aşka doğru.. aşka doğru..

RIZA ÜMİT

SITMA DÂVAMIZ

Yeryüzündeki insan sağlığına ve dolayısıyla onun gelişmesine, sonra enerjisine engel ve böylece iş hayatında çok zararlı akibetleri mucip olmasıyla her bakımdan bir belâ gibi tanınan bir hastalık varsa o da sıtma. Bu itibarla sıtmayı insanların en büyük afeti ve bir memleket davası olarak ele almış bulunuyoruz.

Çok eski zamanlardanberi tanınan sıtma; memleketimizin hemen her tarafında görülür. Bu yerler en değerli, en güzel ve en çok mahsul verir, bol nüfuslu yerlerimizdir. Öyle denebilir ki bazı yerlerde bu hastalığın halkımızın yüzde doksanını pençesine aldığı zamanlar olmuştur. Cumhuriyet Hükümetimizin her vakit göz önünde bulundurduğu ve yaşamamız yönünden hepimizin de bulundurmamak zorunda olduğu nüfus siyasetimizi manileyen engeller arasında karşımıza bir belâ gibi diki-len sıtma afeti ile ilgilenmek ailevî bir ödev olduğu kadar millî bir ödevdir. Çünkü sıtma tevellüdatı azaltır, nüfusumuzun çoğalmasını maniler. Sıtmalılar az çocuk yaparlar, sıtmalı kadın gebe de kalsa doğurmadan çocuk düşer. Sonra bir sıtma çeşidi vardır ki son derece zehirlidir. İnsanı yıldırım gibi çarpar. Daha ilk nöbetinde insanı yere vurur, öldürür. Sıtma nöbetinden kurtulanlar ise son derece bitik bir hal

alırlar, vücutları kansız kalır. Buna da sebep sıtma mikropları kanımızı yerler, harap ederler. Kanımızı teşkil eden al yuvarlacıklar içinde ürediklerinden bizi kuvvet ve kudretten düşürürler. Zayıflarız ve böylece bir takım başka hastalıklara yakalanmamıza önayak olur. Halbuki tabii hayatta, yani sıtmasız kimseler böyle hastalıklara karşı koydukları halde zavallı sıtmalılar dayanamazlar. Çünkü vücut mukavemeti denen şey ya kalmamıştır, yahutta son derece azalmıştır. Bu yüzden bir taraftan sıtmanın kendisinden, diğer taraftan vücut mukavemetini azaltmasından ötürü muhtelif hastalıklardan ölüm miktarı artar. En fenası sıtma insan ırkı üzerinde bozukluklar, gerilemeler yapar.

Dünya, biliyoruz ki artık eski dünya değildir. Çalışmak, varlığımızı sağlamak için çok çalışmak ve batı memleketleri derecesine yükselmek için uzun yılların kayıplarını yerine çabuk koymak zorundayız. Meş'hur şözdür: «Her işin başı sağlıktır.» deriz. Onun için sağlığımızı korumağı iyi bileceğiz ki iş hayatında muvaffak olalım.

Bir sıtmalının bir yıl içinde sıtmadan yirmi gün yattığını ve böylece çalışmadığını ortalama olarak kabul edersek bunun insan enerjisinde doğuracağı zararları bir hesap ediniz. He-

sabınız sonunda memleketteki sıtmalıların miktarı nisbetinde ağır ve korkunç rakamlarla karşılayacaksınız. Birakiniz ki o sıtmalıların, iyi tedavi görmedikleri takdirde, senenin diğer günlerindeki verimleri de o derece kısır. Sonuç olarak ilerleme yolunu tutmuş memleketimizde bunun meydana getireceği aksaklıkları bir göz önüne getiriniz. Onun içindir ki şahsî sağlığımız bakımından olduğu kadar millî gelişmemiz yönünden de bu davayı üzerimize mal etmek zorundayız.

KENDİMİZİ SITMADAN NASIL KORUYACAGIZ? Bir hastalık ki onun mikrobunu bilir, sonra insana nasıl ve hangi yollarla gelip bulaşır ve daha sonra korunulması ve iyi edilmesi için vasıtalara malik olunur, o halde ondan korunmak veya kurtulmak zor bir iş değildir. Lâkin sıtma ve buna benzer insan sağlığına musallat olan afetlerden korunmak, ona tutulunca kurtulmaktan daha çok kolay olduğunu da unutmayalım.

Sıtmanın mikrobunu bir Fransız askerî hekimi keşfetmiştir. Sıtmalı insandan sağlam insana sıtma mikrobunu taşıyan sivrisineklerin önemli rolünü İtalyanlar meydana koymuştur. Sıtmaya karşı kullanılan kinin ilâcını da İspanyollar bulmuşlardır.

Sivrisinek olmayan yerde sıtmanın bulaşma tehlikesi yoktur. Mütakâbilen bir yerde hiç sıtmalı insan bulunmazsa ora sivrisineklerinden bir zarar gelmez. Ancak bunlar sokmalarıyla bizi rahatsız ederler, yahutta sıtmadan başka mikroplar taşırlar.

Sıtmanın yeryüzündeki ve memleketimizdeki intişarını göz önüne getirirsek sıtmaya karşı savaşı bir yandan sivrisinekleri yok etmek veya onlardan korunmakla, diğer yandan da sıtmalıları tedavi etmekle kuvveden

fiile çıkaracağız.

Sıtmayı hastadan alıp sağlama taşıyanın sivrisinek olduğunu bildikten ve buna inandıktan sonra bu böceğin yaşama tarz ve iycaplarından faydalanarak bunlarla mücadelemiz kolaylaşır. Sivrisinekler, genel olarak nebat usareleriyle, otlar üzerinde taayyüş ederler. Lâkin bunların dişileri fazla olarak insan veya diğer bir takım hayvanların kanını da emerler. İşte bu esnadadır ki hasta insandan sıtma mikrobunu ile buluşurlar. Hasta kanı içinde sıtma mikroplarının dişi ve erkekleri vardır. Bunlar sivrisineğin sindirim borusunda çiftleşirler. Sonra bir takım yavrucuklar meydana çıkar ve bunlar da sivrisineğin tükrük bezlerine kadar gelerek o sivrisinek kan emmek için sağlam bir insanı sokduğunda ona bunları aşılar. Kanımızda ki al yuvarcıklara girerler, ürerler, çoğalırlar. İşte bu çoğalma esnasındadır ki nöbetler olur. Bu nöbetler bazan 24 saatte bir gelir, bazan da bir gün veyahut üç gün aralıkla gelir. Buna nazaran üç çeşit sıtma mikrobunu tanımakdayız.

Memleketimizde sıtma zamanı, genel olarak, mayısta başlar ve kasımda biter. Yeni bu aylar sivrisineklerin üremeleri bakımından elverişlidir. Isı derecesinin bunda önemli rolü vardır. Şüphesiz sıcak memleketlerde sivrisinekler hiç aralık vermeden üremelerine ve böylece habasetlerine devam ederler.

Dişi sivrisinekler durgun sulara yumurtlarlar. Bu yumurtalar ortalama olarak 2-3 günde açılarak küçük kurtlar haline geçerler. Bu esnada suyun yüzüne çıkarlar ve orada 20-24 günde böcek haline geçerler ve 3 gün içinde uçarlar. İşte uçtukdan sonradır ki sıtmalıdan kan emerek bir sağlamı aşırlar. Bunlar genel olarak ya böcek halinde veya kurt halinde kışlarlar ve

gelecek yıla intikal ederler. Yüksek ve rüzgârlı yerlerde, yaylalarda barınmazlar. En çok 2 kilometrelik bir mesafeye kadar gidebilirler. Şüphesiz gerek rüzgâr yarımıyla, gerekse tren vagonlar, otomobil, kapalı arabalar içinde bir yerden daha çok uzaklara kadar seyahatları imkân içine girer. Gündüzleri uçmazlar, bir yere konarak istirahat ederler. Güneş battıktan sonra çıkıncaya kadar faaliyete geçerler.

Sivrisineğin iki çeşidi vardır: Birisi adı sivrisinek, diğeri sıtma sivrisineğidir. Sıtma sivrisineği konduğu yerde dikine durur, adı sivrisinek ise kanbur durur.

Dişi sivrisineklerin yumurtalarını bataklıklara, su birikintilerine, sazlıklara, yalıklara, su çukurlarına, havuzlara bıraktığını ve buralarda üreyerek çoğaldıklarını biliyoruz. Bu bilinince yapılacak iş de kendiliğinden meydana çıkmış demektir. Şu halde küçük su birikintilerini yok edeceğiz. Yeni su birikmelerine mani olacağız. Akmayan suları arklar yapılarak akıtacağız. Sulak yerlere söğüt, kavak dışbudak ve kızıl ağaç gibi yahut ökaliptüs gibi su çekici ağaçlar dikerek bundan faydalanacağız. Bahçelerimizdeki havuzların suyunu sık, sık değiştireceğiz. Kullanılmayan metruk kuyuların ağızlarını muhkem bir surette kapatacağız.

Odalarımızın da bol havalanması ve güneşletilmesi lâzımdır. Evler bataklık yakınlarına yapılmayacaktır. Pirinç tarlaları evlerden uzak olacaktır. Bundan başka kapu ve pencerelerimizi telleyerek, yatarken de cibinlik kullanılarak sivrisineklerin taarruzlarından kendimizi koruruz. Güneş battıktan sonra faaliyete geçen bu böceklerin odalarımıza girmemeleri için ışıklı odaların pencerelerini açık bırakmayız. Oda içindekileri de öldürmek için filit ve benzeri şeyleri sıkarak bunlardan kurtuluruz. Daha faydalandığımız şeyler vardır. Dediğimiz üzere sivrisinek-

ler durgun sulara yumurtalarını bıraktıktan sonra açılan yumurtalardan meydana gelen küçük kurtlar suyun yüzünde büyümelerine devam ederlerken oralara gazyağı, yahut mazot gibi şeyler sıkarak onları orada boğmak suretiyle çoğalmalarına mani oluruz.

Unutmayalım ki sıtma yalnız sivrisinekle geçer. Bazılarının zannettiği gibi insanda sıtmayı yapan ne hava çalması, ne fena su ve ne de aburcuburdur. Bunlar olsa, olsa zaten sıtmalı olanın hastalığını uyandırır.

Şu halde kendimizi sivrisineklerden korumağı bileceğiz. «Hele komşu yap-sın da!» demeyeceğiz. Bunu bir millî ödev olarak benimsiyeceğiz.

Cumhuriyet hükümetimiz bu hususda kıymetli mürşit ve bütün kaynaklarını seferber etmiş bir haldedir. Bu savaşın muvaffak olması için bütün milletin de bu işe candan alâka göstermesi lazımdır.

Sıtma belâsını iyi anlamak, anlatmak ve tanıtmak için geri kalmış, cahil insan tabakalarına kadar duyurmak ve onları da inandırmak lazımdır. Böylece ki bu savaşa katılacak insan sayısı arttıkça elde edilecek başarılar da o kadar büyük olacaktır.

Devlet bu hususda kendine düşen ödevleri, geniş işleri, sıtmalıları iyi etmek için bedava ilâç dağıtımını sağlamış bulunuyor. Biz ona gösterdiği yollarda müzahir olacağız ve dediklerini yapacağız. Bütün okullarda, Halkodalarında ve Halkevlerimizde, sonra orduda bulunan ve memleketimizin dört köşesinden gelmiş vatandaşlarımızı sıtmanın tehlikeleri ve bundan korunma çareleri birer ders halinde, fakat bir kerecik değil, sık, sık tekrarlanmalıdır. Sıtma millî davalarımızdan biridir. Azmedilirse yenilmeyecek hiçbir zorluk yoktur. Bilhassa Asil Türk Milleti için.

**Vet. Bakteriolog
Sadık Gören**

BİT

VE

yaptığı büyük tifüs salgınları

Bit üç gurupda toplanan Rickettsia (Bir cins mikrop) hastalıklarından Tifüs — Lekehumma'nın ara hayvanıdır.

Aynı bu işi yani ara hayvanlığı işini humma-yı racia hastalığında dahi yapmaktadır.

Tifüs de insanın rezervuar (hastalar ve hastalık geçirip de portör olarak kalanlar yani hastalığı başkalarına verecek durumda olanlar) olduğunu hatırlayarak, hastalık üzerinde şu yolda düşünmekliğimiz gerektir. Hasta bir insanı ısırarak enfekte olmuş (hastalık mikroplarını almış) bulunan bir bit, belli bir zaman sonra (5-7 gün) sağlam kimseleri sokmuş olmakla hastalığı bulaştırıyor.

Ve bu halin genişlemesiyle de hastalığın salgın haline gelmiş olmasını sağlıyor.

Bu hale göre, tifüsün baş göstermemesini, baş göstermiş ise bulaşık salgın yapmasını önlemek için:

1 — Rezervuar olan insanları tamamen temizlemek, yani hastalığı bulaştırmıyacak bir hale getirmek,

2 — Ara hayvanı görevini yapan bitleri yok etmek,

3 — Bulaşık bitlerin ısıracağı kimseleri buldurmamak, icap eder.

Belirttiğimiz surette teşekkül etmiş olan bu üç halkalı zincirin,

Tifüs bulaşma ve salgın yapmasında

olduğu kadar salgın ve mücadele işlerinde de ele almak zorunu herhalde duymuş olacağız.

Bir çok özelliklerinden ötürü pratikte zincirin (1) ve (3) üncü halkalarını ortadan kaldırmak kolay olmayacaktır.

Bu görüşten, bütün emek ve araçlarımızı (vasıta) koparılma ve yok edilmesi çeşitli bakımlardan elverişli gözükken (2) inci halkaya yani ara hayvanı görevini yapan bit üzerine yöneltmemiz gerektir.

Tifüs hastalığını bulaştırmakla bir çok kimselerin, hiç umulmadık zamanlarda ölümlerine sebebiyet veren ve bu işden ötürü de baş düşmanımız sayılan bite karşı savaşmak, elimizdeki bütün araçları en öldürücü şekilde kullanmak demektir.

Bu da daha çok bitin beden yapısı ve üreyişini ve bütün özelliklerini inceden inceye bilmekle kabildir. Bu bakımdan bit üzerinde duraklayarak bir az incelemeler yapmağımız yararlı olacaktır.

Bit: İnsanın hayvanî parazitlerindedir. Baş, beden veya elbise, kasık = etek (ane) biti olmak üzere üç çeşidi vardır.

Bunlardan, bilhassa vücudun etek bölgesinde yaşayan ve fakat tifüsü bulaştırmakta ki rolü, bu gün için

açıkca kabul edilmemiş olan kasık biti üzerinde fazla durmaya gerek duymuyoruz.

Baş bitinin bazen salgın hastalıkların bulaşmasında bir rol oynadığını kabul edenler vardır.

Bu bit, rengi, cüssesi, başının şekli, karın parçaları, adaleleri, birinci çift bacakları ve nihayet yaşadığı yerlerin (baş, sakal, bıyık, kirpikler) farkları ile ten bitinden ayrılır.

Baş bitinin sirkeleri de saç üzerine yapışma tarzları ve kapaklarının hep bir tarafa yönelmiş bulunmasıyla ten biti sirkelerinden ayrılırlar. Baş bitinin yaşadığı müddetce yabıtığı yumurta sayısı dahi ten bitininkinden azdır. Ve hemen, hemen yarısı kadardır.

Asıl tifüsü bulaştıran ten biti olduğu için, bizim konumuzda bu olacaktır.

Ten bitinin erkekleri dişilerinden cüssece daha küçük oldukları gibi ömürleri de onlara nazaran daha kısadır. Yalnız erkek bitte birinci çift bacaklar kendi dışısına nazaran daha büyük ve daha kuvvetlidirler.

Ten bitlerinin baş, göğüs, karın bölümlerinin ayırt edilmesi, bütün bit çeşitlerinde olduğu gibi pekâlâ kabildir.

Bitlerin ağızları deriyi deiecek ve kanı emebilecek bir durumda ve bir boru benzerindedir. Antenleri eklemli, gözleri küçük ve zayıftır. Karnından daha geniş olan göksünün parçalarını birbirinden ayırmak mümkün değildir. Karın parçaları ise sayılabilir. Üç çift ayaklarından her biri beş parçalı ve uçları çengellidir.

Bitin barsak, kalp, tükürük bezleri ve yumurtalıklar gibi iç organları tifüs mikroplarını taşımak yönünden ayrıca özellikler göstermekte ve pek çok önem kazanmış bulunmaktadır.

BİTİN YAŞAYIŞI:

Bir dişi bitin ömrü 1-1,5 ay kadar-

dır. Nadiren daha çok yaşayanları bulunduğu da kabul edilmektedir.

Bit haşerelerin en aç gözlülerindedir. Günde bir öyün olsun kan emmeden duramaz. Doyduktan sonra vücut dışına göç eder ve dakikada 30 santim yol alabilir. Demek ki, bir topal bitin gecede yedi yatak dolaşdığını söyleyenler pek-de nazari konuşmuş olmuyorlar.

Bitin en çok beğendiği kan, insan kanıdır. Zevkinin ve beslenmesinin bu özelliğinden ötürü hayvanlar üzerinde pek yaşayamaz. Yalnız tavuk, domuz ve birde maymun kanından biraz hoşlandığı için, mecburiyet karşısında bu hayvanlar üzerinde kısa bir müddet kalabilir.

Kobay, fare gibi laboratuvar hayvanlarının kanlarını da zoraki olarak emebilirler ise de, bu gönülsüz beslenme çok defa varlıklarının ortadan kalkmasına mal-olur.

Bitlerin açlığa dayanmalarının muhitin sıcaklığı ile ilgisi pek çoktur. Bu yönden, en çok beğendikleri 28-30 derecedir. 37 Derecenin ötesini kendilerine zararlı saydıklarından hastaların fazla ateşlenmesi hoşlarına gitmiş olmayacaktır. Ateşli hastalardan bu şekilde uzaklaşmış bulunan bitlerin bulaşıklığı daha çok genişletmiş olmaları şüphesizdir.

Bitlerin fazla sıcaklıktan hoşlanmadıklarına bakmakla, serin ve soğuk mevsimlerde neden çoğalmış olduklarını da anlamış oluyoruz.

BİTİN BULUNDUĞU YERLER:

Ten biti, çamaşır ve elbise çeşitlerinden başka, yatak takımları, perdeler, halılar, mobilya ve çeşitli ev eşyası üzerinde bulunur. Bunlar gibi taşıyıcı araçlarının oturma ve sair yerlerinde dahi görülebilir.

Bitlerin tercihan buldukları yer-

ler, elbise ve çamaşırların kıvrım ve dikiş yerleridir. Bundan başka umumiyetle yünlü ve pamuklu kumaşlardan da hoşlanırlar. İpekliyle alelumum kaypak ve yüzü düz eşyadan hoşlanmazlar. Vücut bölgelerinden daha çok âne nahiyesinde bulunurlar.

Bitlerin, bitlilerin yatıp kalktığı veya bitli eşya veyahut yatakların konmuş bulunduğu toprak üzerinde görülmeleleri dahi nadir değildir.

1943 Yılında içerisinde tifüs çıkmış bulunan bir ceza evinde mücadele yaptığımız sıralarda, nisbeten çok hasta veren bir koğuşun ortasındaki direklerin yakınında yatan hükümlüleri fazla derecede bitli bulmuşduk.

İncelemelerimizi biraz derinleştirdiğimizde, az çok çürümeye yüz tutmuş olan direklerin zemine taraf uçlarındaki büyük küçük bütün kokuşların sayısız denecek derecede bitlerle dolu olduğunu görmüştük. Bu konu ile ilgisinden ötürü müşahedemi burada kaydetmek istedim.

BİTİN ÜREYİŞİ.

Bit yumurta ile çoğalır. Bir dişi bit günde 5-10 yumurta yapar. O halde 1-1,5 aylık bir yaşama döneminde bir bittin 100-200 kadar yumurta diğer adıyla sirke hasil olabilmektedir.

Bitler sirkelerini daha çok dikiş yerlerine bırakırlar. Yapıştırıcı maddeleri baş bitininkinden daha azdır. Yapışmaları da onlara benzemez.

Mesela onların kapakları bir yöne çevrilmiş iken, bunların ki gelişi güzel yöndedir. Bitlerin son derece hoşlarına gittiğine önce işaret ettiğimiz 30 derece sıcaklık, sirkelerin yüzde büyük bir nisbette yumuşak vermeleri için de pek elverişlidir.

Üç defa deri değiştirmek suretiyle nihayet 15 gün zarfında yumuşaklar, yetişkin bit (Erkek veya dişi) halini

alırlar.

Bundan daha bir kaç gün sonra, daha doğrusu yumurtadan çıktıklarının 18-20 inci günü yumuşaklarda sirkelemeye yani üremeye başlarlar.

Bir dişi bitin 6-8 haftalık bir zaman içinde 10,000 bitin büyük anası olduğunu hesaplayanlar vardır.

BİTİN TİFÜSÜ BULAŞTIRMASI:

Tifüslü bir hastayı ısırarak bitin ancak 5-7 gün sonra hastalığı bulaştıracak bir hale geldiğine bakılırsa, emdiği kanla birlikte aldığı mikropların vücudunda bir gelişme dönemi geçirmekte olduğu anlaşılır. Gerçekten bu yolda bir çok incelemeler yapılmıştır.

Hocam Pr. Dr. Neşet Ömer İrdelp ise, yapmış olduğu araştırmalarda; hasta bitin 5 inci günde intansız olduğu halde, 7 inci günü sabahı, barsak endotel hücrelerinin (Rickettsia) larla dolu bulunduğunu görmüştür. Bundanda, bitin hastayı ısırır ısırılmaz değil ancak (7) gün sonra hastalığı bulaştıracak bir duruma girdiğini anlıyoruz.

Hastayı ısırarak bitin 9-11 inci günlerde fazla bulaşık olduğu ve hastalığı ziyadesiyle yayacak bir durumda bulunduğunu kabul edilmektedir.

Bulaşık bit, sağlam insanları ısırarak derileri üzerinde gözle açıkça görülmeyecek kerte giriş kapıları açar. Giriş kapıları üzerine veya yakınlarına bıraktığı pislikle beraber aynı zamanda mikropları da çıkarmıştır. Bunların kaşınma ve sair hareketlerle giriş kapıları üzerlerine getirilerek deriden içeri sokulmaları hastalığın açığa yurmasına sebep olmaktadır.

Bağırsaklarına yerleşen mikropların kolaylıkla bitin kalp, tükrük bezi ve yumurtalıklarına geçdiklerini ileri sürerler vardır. Bu takdirde sadece pislemesiyle değil, doğrudan doğruya bitin sokması neticesinde hastalığın hu-

sule geleceğini kabul etmek yerinde olacaktır.

Bitin yaptığı tifüs salgınları:

Tifüs hastalığı çok eski zamanlardan beri mevcuttur. Milattan 429 yıl evvel tarif edilen (Fievre pestilentielle) ile Milattan 253 yıl önce tarif edilmiş bulunan (Afrika Vebası) nın bugün, tifüsten başka bir şey olmadığını kabul edenler vardır.

Bu hastalığın ilk tarifi 1546 yılında yapılmış ve biraz sonrada bugünkü özel adı verilmiştir. Lâkin bundan sonra mikrobu ve bulaşma tarzı uzun yıllar karanlık ve bilinmez kalmış olan tifüsün, bitlerle geçdiğinin keşfi, 1909 tarihinde (Nicolle, Comte ve Conseilk) e nasip olmuştur. Milattan yüz yıllarca evvel mevcut olduğuna kanaat getirdiğimiz bu hastalığın, o günden, mahiyetinin anlaşıldığı bugüne kadar büyük, küçük birçok salgınlar yapıldığına şüphe yoktur.

Bilhassa bakımsızlığın arttığı harp yıllarında varlığını gösteren tifüsün bazı savaşlarda gerçekten azgın seyirler aldığını görüyoruz.

Napolyon ordusunun Rusyadan dönüşünde yalnız tifüsten 15-20 bin kayıp verdiği, bugün bile üzerinde durulmaya değer önemli bir olay olarak ele alınmaktadır.

Kırım harbinde birçok ordular, bu yerin adına uygun düşecek şekilde tifüsten kırılmışlardır. Kırım harbi yıllarında tifüsün Fransız ordusunun sağlık durumunu ne dereceye kadar altüst ettiğini, Dr. Chenu tarafından yazılmış olan raporlardan öğrenmek kabildir.

Tifüsün bilhassa 1854-1855 yıllarında baş göstererek ara ile harbin sonuna kadar sürdüğü anlaşılıyor. 1856 yılının yalnız aralık ayında Fransız ordusunda 1523 kişinin hastalığa yakalandığı

ve bunlardan % 30 nun öldüğü belirtilmektedir. ki bu nisbet hiç bir zaman küçümsenemez.

Bundan başka adı geçen harbde doktorlar arasında dahi büyük kayıplar görülmüştür. O harbe iştirak etmiş olan 450 hekimden 58 nin tifüsten öldüğü kaydedilmiş bulunmaktadır ki bu da, salgının facialarını anlatmak bakımından başka bir misal teşkil ediyor.

Tifüsün 1877 Türk - Rus harbinde dahi ağır salgınlar yaparak erler ve göçmenler arasında, birçok ölümlere sebebiyet verdiğini doğu illerinin canlı vesikalarından öğrenmek kabildir.

Salgınların görülmesi yalnız savaş yıllarına özgü değildir. Birçok memleketlerde ve bu arada memleketimizde bölgesel (Endemique) olarak bulunan tifüsün belli belirsiz zamanlarda patlak verdiği her zaman göze batan gerçeklerdendir.

Bu cümleden olarak 1910 yılında Meksikada hatırı sayılır bir epidemiyi görüldüğünü ve bilhassa 1942 denberi yurdumuzun birçok yerlerinde birçok tifüs vakalarının açığa vurduğunu kaydedebiliriz.

Tifüs, birinci cihan harbi yıllarında dahi Rusya, Polonya, Balkanlar ve memleketimizde korkunç salgınlar yapmıştır.

Rusyada harbden önce tifüsten her yıl (150,000) ölüm görüldüğü halde 1918 de bu miktar (700,000) e, 1919 da (6,600,000) e yükselmiştir.

Bolşevik ihtilâli yıllarına raslayan bu salgınların verdiği kayıpların toplamı, hastalığın kırıcılığını bütün açıklığı ile anlatmaktadır.

Geçen harp yıllarında Sırbistanda bulunan Avusturyalı esirlerin % 70 i tifüsten ölmüştür. Burada ölüm % desinin yüksekliği akıllara şaşkınlık verecek bir kerte bulmuş demektir.

Balkan harbi yıllarında tifüsün bizleri, adeta şaşkın bir duruma sokduğu o harbin acı hatıralarındandır.

Büyük harp yıllarında ise tifüs, yalnız doğu cephesindeki ordumuzda (93936) kişiyi yakalamış ve bunlardan (26,362) sini öldürmüş olmakla esasen yaralı bulunan kalplerimizi daha çok kanatmıştır. Erler arasındaki bu ölüm sayısına türlü yoksulluklar içerisinde yollara dökülmüş olan sivil halk arasındaki ölümleri de ekleyecek olursak, derin bir ıstırap içerisinde kayıplarımızın ağırlık derecesini anlamış oluruz.

Geçen büyük harpdeki tifüsün kurbanları arasında yer almış olan 250 Türk doktorunun acı hatıraları, bizleri her an uyanıklığa çağıran engin bir anlam taşımaktadır.

İstiklâl harbi yıllarında dahi bu hastalık yer yer salgınlar yapmaktan geri kalmamıştır.

Aradan değil yıllar, yüz yıllar geçmiş olsa dahi, hatıralarının ruhumuzda ve gönlümüzde taze yankılar uyandırdığını her an duymakta olacağımız bir harb de, Trablus harbidir.

İşte, aşağı yukarı Trablus harbi yıllarına raslayan mutlu bir buluşdan yani tifüsün bitlerle bulaştığı keşfinden faydalanan ve bunu kovalayan birinci cihan harbinin ağır kayıplara yol açan olaylarından büyük deneyler edinmiş olan Türk hekimlerinin, aynı zamanda engin istiklâl imaniyle savaşmış olmaları neticesi, başgösteren tifüs odaklarının geniş ölçüde yayılmaya vakit bulmadan söndürülmeleri sağlanmıştır.

Henüz sona ermemiş bulunan ikinci cihan harbinin 1939 Polonya, 1940 garp seferiyle 1941 ilkbahar Balkan ve yaz Rusya seferlerinde dahi tifüs salgınları başgöstermiştir. (Polonya ve Rusyanın istilâya uğrayan kısımlarında) 1941

yılından sonra kütle halinde yapılan ilerleme ve gerilemelerde de savaşkanlar arasından birçok kimselerin tifüse kurban gittiklerini, durumun özelliklerinden anlamak güç değildir.

Son günlerde Batıdan Anglo-Amerikanların, Doğudan Rusların ilerlemesi, savaşlara alan olan Avrupa memleketlerindeki halkın olağanüstü fena durumlara girmiş olması ve nihayet kış mevsiminde binlerce, on binlerce insanın bozgun halinde yollara dökülmüş bulunması, bana öyle geliyor ki öldürücülük bakımından saldıran ordulara tifüsün üstünlüğünü sağlamış olacaktır.

* *

İnsan oğlu, dünyaya gözlerini açalı ve kendini bilelidenberi, insan topluluklarına alan olan yer yüzünün her köşesinde bugünün dünyasındakilere benzeyen sayısız olaylara sebebiyet vermiştir.

Koca tarih, velev bütün gücünü kullanmış olsa da bu olaylardan yalnız bir kısmını toplamaya ve anlatmaya muvafak olmuştur.

Tarihin yetersizliği ne olursa olsun, bizler, ona özel niteliğini vermiş olan bir milletin soyundan geldiğimizi bildiğimiz kadar, olayların iç yüzünü görmeyi ve realitelerden ders almayı da öğrenebiliriz.

Bu dersden alacağımız bilgi, bizleri, dünyanın her türlü dalgalanmalardan uzak bir duruma girmesini dileyen uysalların safından ayırarak, fert ve milletçe sağlık ve varlığımızı en iyi ve en ileri şekilde koruyabileceğimiz bir yolda, Kemalizm ve medeniyet yolunda, millî benlik ve özelliklerimizin bütün hızla ilerletmiş olacaktır.

Zeki BAŞAR

Kadınların giyim eşyaları ve süsleri

Eskiden kadın elbiseleri ve süsleri Anadolu'nun her yerinde hemen bir gibidir. Entari, şalvar, gömlek ve yelek gibi giyim eşyasının esasını teşkil edenlerin yapılış tarzlarında memleket değiştikçe fazla bir fark görülmez. Yalnız, altundan yapılan süslerde, takılarda, örtülerde oldukça bir ahrılık göze çarpar.

Türk zevki ve Türk ruhundaki incelik, kumaşların dukunuşunda, elbiselerin biçim ve dikilişinde ve süs eşyalarının yapılışında daima tesirini gös-miş ve Türk kadınlarının geyiniş tarzı ve süsleri eskiden beri Türk şairlerinin şiirlerinde ilham kaynağı olmuştur ki, bilhassa divan şairlerinden Nedim, halk şairlerinden aşık Ömer ve Karaca oğlan Türk kadınının süslerini ve elbiselerini ince bir hassasiyet ve muvafakiyetle övmüç ve zarif birer talo halinde göstermiştir.

* *

Şimdi evvela elbiselik kumaşları alalım:

En çok Anadolu ve Rumeli imalathanelerinde yapılan yunlu, ipekli ve pamuklu kumaşlar kullanılmakla beraber, Hint'ten, Buhara'dan, İran'dan, Yemenden, Suriye ve Irak taraflarından gelen kumaşlar da çok rağbet görürdü.

Türkler tarafından kullanılan kumaşlar; Hindi telli, sevahi, kutni (yezd

kutnısı, Bağdat kutnısı makbul idi), gülmez, kaneviz, akdiba, atlas, çatma, ziba, gezi, çitari, kemha, kenari telli, dallı, bin dallı, canfes, hâre, abani, kadife, mantin, altun oluk gibi isimleri taşımakla beraber bu arada; nakş-ı pelenk, seraser, şib, zerkeş, munakkaş, zerbağ, zerdüz gibi ağır ve pahalı kumaşlar da bulunurdu. Şallardan da; lâhur, kişmir ve Horasan şallarına kıymet verilmekle beraber en çok yerli şallar kullanırlardı.

Bu kumaşlardan; entari, şalvar, fermene, cepken, hırka ve kürk yüzleri ve yelekler yapılırdı.

Entariler; düz etek, iki etek, üç etek, düğmeli, kırmalı, paşalı gibi adlar ve türlü biçimlerle yapılırdı. Entarilerin eteklerine konulan kırmalara eskiden olduğu gibi şimdi de (farbala) denilmektedir. Eğer entarilerin kolları geniş olursa buna (dertli kolu) yahut (halastar ağzı) derlerdi. Uzun etekli entariler ağır ve ipekli kumaşlardan yapılırsa kenarlarına ipek veya sırma şerit dikilirdi.

Şalvarlar; çok defa entarilerin kumaşından yapılır ve dökmeli şalvar, ağıl şalvar gibi adlar alırdı.

Hırkalar: körüklü, uzun etek, kısa etek ve dikilidir. Bunların da iyi kumaşlardan yapılanlarının kenarlarına ipek veya sırma şerit dikilirdi. İçlik ve yahut gömlek üzerine geyilen bir

türlü yelek vardı ki buna da (fermene) derlerdi.

Baş örtüleri: Anadolunun muhtelif yerlerinde; puşu, çit, çenber, leçek, vala, bürgü, üstlük, buğ ve bürgen gibi adlar alan baş örtüleri dilbentten, ipekli ince kumaşlardan, hünkâr bezinden, mermer şahîden yapılır ve çiçekli çiçeksiz olarak her renkte olurdu.

Bu baş örtülerinden bir kısmının kenarlarına (oya) da yapılırdı. Bu oyarlardan bazıları şunlardır:

Kirpik oya, çimen oya, köpe oyası, kapdan paşa kucaklaması, karanfil oyası, kaymak tabağı, horos ibiği, altı parmak ve cadı tırnağı. Bunlar küplü tiğ veya mekik ile yapılırdı.

Gömlükler: Biçimlerine ve kumaşlarına göre ad alırlardı ki, bunlar da koli ziyba, yarım kolu ziyba (börümcek), penbe zar, kühl, idare, takım kenar, bağlama kenar, melez, ketan, zefir, kaymak bezi, hilâldır.

Çoraplar: Elde dokunmakta olan pamuk çoraplara Trabzon taraflarında (çülki) derler. Bu çülkilerin çoğu ajurlu yapılırdı. Bu ajurlara (kafes) derler. Kafeslerden bazılarında şu adlar verilmiştir:

Kutu kapağı, yılan kavı, karpuz çeğirdeği, balık kılıcı, işkembe kukulu, kâtip çimdiği. Bir de al ve beyaz renkli çorap yaparlardı ki, bunun manası de: (altmış akıl, yetmiş fikir, bilene şükür, bilmeyene tükür) imiş. Bu çorapların kafesi olmazdı.

Dantelalar: İç çamaşırlarına ve oda takımlarına yapılan dantelalar; ipekten, kalın tireden, ibrişimden ve Leh tiresinden tiğ ile yapılırdı. Bunlardan bazılarının adları: Arslan perçemi, yaver kordonu, sarhoş sokağı, nemçe kilidi, midye kabuğu, kâtip parmağı, ifteri örneği, kuş örneği, örümcek ağı, yıldız örneği, armut örneği, firenk bağı, balık ve yarım balıktır.

İşlemeler: Havlu, peşkir, uçkur başları, kuşaklar, çevreler, köşe yastıkları, kiseler, boğçalar, terlikler, yatak takımları, seccadeler, sedir örtüleri, yastık başları, yorğan yüzlerine; gümüş tel, sırma, kılâpdan, ipek ve ebrişim ile işlemler yapılırdı. Bunlardan aralarına inci konularak sırma veya renkli ipeklerle işlenenler çok makbul idi. Daha eskiden en kıymetli kumaşların üzerine yalnız inci ile yapılmış bir çok sanatlı işlemler vardır

İşlemlerden bir kaçı: örme, sarma, kırma tel, çin iğnesi, cava iğnesi, bir de hesaptır. Hesabın; pesend, muşabak, susma, kesme gibi türüleri vardır.

Kadife veya ipekli kumaş üzerine mukavvadan örnek kalıpları konularak sırma ve kılâpdanla işlenen işlemler vardı ki buna Trabzon taraflarında (tepe baş) veya (mıhlama), Erzurum havalisinde (kadama) denilmekte idi. Yakın zamanlara kadar kadife hırkalar ve entarilere de (tepe baş) işlenirdi. Atlas üzerine ise çok defa çin iğnesi işlemesi yapılırdı. Elbiselere ve havlu başlarına ipekle bir nevi işlemler daha yapılırdı ki buna da (anavata) denirdi. Gerek tepe baş veya kadama ve gerek anavata işlemleri; tetik, ciğer deldi, balık, firenk bağı gibi adlar alırdı.

Kadın kuşakları ve uçkurlar; şallardan, ağır kumaşlardan, ketenlerden yapılır veya ipek ve pamukla örülerek (tor) adını alırdı. uçkurların uclarına bazan inci ile karışık sırma veya ipekle işlemler yapılırdı. Çarşıdan ham olarak alınan ipek evlerde pişirilerek kullanışa elverişli bir hale getirilir, ondan sonra da boyanırdı.

İpek ve pamukları boyamak için; yaprak, kök ve çiçeklerden vücutte getirilmiş boyalardan istifade edilirdi. Peşkirlere (kaşık sapı) denilen boyalarla renkler verilirdi.

Hamam takımları: Bunlar da belli

başlı olarak; sırma, gümüş tel, kılaptan ile işlenmiş havlular, ceviz üzerine sedef kakma ve tasmaşının üzeri gümüşlü nalınlar, gümüş tas, üzerine rastikle mani yazılmış ve yahut gümüşten süsler yapılmış fil dişi taraklar, kalın iplikten kese ve sabunluklar ve peştemallardan ibaret idi.

Ayakkabılar ve terlikler: Yemeni, sarı mest pabuç, çedik ve daha sonraları kaloş fotin ve kondura yapılırdı. Terlikler meşinden ve kumaşlardan olur, üzerlerine işlemler veya pomponlar konulurdu.

Kadınların sokağa çıktıkları zaman üstten giydikleri çarşafılar da muhtelif kumaşlardan yapılırdı.

**

SÜSLER:

Armudiye, Mahmudiye, gazi, beşi biryerde, sandıklı, karamis altınları kurdelâlara ve ipek bağlara, altın zincirlere dizilerek boğaza takılır ve (gerdenbent) yapılırdı.

Pırlanta, eluas, inci, mercan, zümrüt, necep ve akik taşları; küpeler, bilezikler, kırma kemerler, yüzükler, madalyonlar, boroşlar, gerdanlıklar, saatlar, köstekler ve iğneler de kullanılır, inci ve mercan kelep halinde de takılırdı.

Altından ayrıca şu süsler de yapılırdı; KISTI: İki sıra gazi altını bir beze hasır gibi dizilir ve boyna takılır.

SUÇUK: Bir zincire, bir sıra gazi veyahut sandıklı altını dizilir ve bu da boyna takılır. Ucuna bir de Mahmudiye altını takılırdı. Kenarı incili Mahmudiye altını pek makbul idi.

AŞIRMA: Gazi altını dizilir, bunda ucuna bir büyük altın takılır. Bu, kolların altından geçirilirdi.

ALINLIK: Bir beze bir sıra altın dizilerek alın takılırdı.

TOP: Değirmi ve fındık büyüklüğündeki altınları bir ipliğe ve yahut altın zincire dizilerek boğaza takılır.

TEPELİK: Üstü gazi altını ile kaplanan, iki ve yahut üç aşırma, şakakları olan küçük bir dairedir. Bu, tepeye konulurdu. Tepeliğin şakakları ne kadar çok ise o kadar makbul idi.

KAL'E BAŞ: Üzeri altın ve incilerle süslenmiş bir türlü başlıktır.

SAÇ BAĞI: Bir bez üzerine gazi altınlarını dizip saçlara takılırdı. Birde buna benzer tarzda gazi altınlarını bir beze dizerek saçta takarlardı. Buna da (hasır) derlerdi. Altından ve gümüşten muhtelif örnekte kemerler, bilezikler, yüzükler ve iğneler yapılır ve bunlar dikiş zevkine uygun olarak örnekleri sık sık değiştirirdi.

Yüzlere ve ellere yapılan süsler:

TIRNAK KARASI: Mürdesenk, kireç ve sabunla yapılırdı. Bu sıcak bir yerde ve hamam zamanlarında el ve ayak tırnaklarına konulurdu. Bir saat kadar tırnakların üzerinde sakladıktan sonra alınır ve tırnakları simsiyah ederdi.

KINALAR : Bunun da ; hünkâr örneği, yakı, yüksük örneği, yumma, nişadrlı kına gibi çeşitleri yapılırdı. hünkâr örneği; ince burma bezler, parmaklara nakış verecek biçimde sarılır ve üzeri kına ile kaplanırdı. Yakı; limon ve portakal yapraklarına çiçek modelleri çıkarılırlar, bunu avuçlara, parmaklara sararlar ve üzerine kına kaparlardı. Nişadrlı kına; el ve ayaklardaki çatlakları, sertlikleri gidermek için kınaya nişadır konularak yapılırdı. Yummakına, doğrudan doğruya avucun içine kına koyarak ve avucu yumarak bağlamakla yapılmış olur. Yüksek örneği de; parmak uclarına yüksük biçiminde kına konulurdu.

**

Yüzü güzelleştirmek için; ak, kızıl, düzgün sürülür, ağda yapılır, kaşlara rastık çekilirdi, Bunda (kazan kulpu) denilen biçim makbul idi. Rastıkla veya

cehennem taşile yüze ben de yapılırdı.

Yüzden tüy almak için cımbız ve hafif tuylar için de bükülmüş ibrişim kullanılırdı. Ellerdeki ve yüzlerdeki sertlikleri gidermek için, mum yağı ve gıliserin sürülürdü.

* *

Saçlar; uzun ve gür saçlar makbul idi. Ne kadar uzun ve örgüsü çoksa değeri o kadar artardı. Seksen örgülü, yüz örgülü saçlar olurdu. Bu örgülerin arasına gazi altınları da takıldığı gibi, uclarındaki püsküle de (saçak) denirdi.

Zülüfler; örgülü, çetrik, tenem, top züluf, uzunzüluf, kısa züluf, halka züluf, burma züluf gibi biçimlerine göre ad alırlardı. Top zülüflerin üzerine tepeden örme saçlar getirilerek arkadaki örme iere bağlanırdı. Kâkül ve perçemlerinde; kısa kâkül, uzun kâkül, yan kâkül gibi adları vardı.

Saçları uzatmak için pirinç suyu, çay suyu, tenbakû suyu ile yıkarlardı. Pirinç suyu yüzü de güzelleştirirdi.

* *

Ütü vazifesini de (mühre) denilen bir taş görürdü. Böcek kabuğuna benzeyen ve Arabistandan getirilen bu taşla; dantelalar, nakışlar ve elbiselerin dikişleri perdahlanırdı. Bundan sonra sandıklarda saklanacakların eyi kokması için de küçük torbacıklara tefarek ve çörek otu denilen kokulu bir nevi kuru ve tohum gibi maddeler konularak bunların arasına konulurdu.

* *

Duvak; gelin duvakları ipekten ve şahankordan yapılır, üzerleri pul, sırma ve inci gibi şeylerle işlenirdi.

Hotozlar da; sahibinin zenginliğine ve zevkine göre işlenir ve süslenirdi. Bu işlemlerde kullanılan pul denilen madde de; çok eskiden yapıştırıcı bir madde ile gelinlerin yüzüne yapıştırılır ve çiçekler yapılırdı.

On sekizinci asırda kadınların süse

ve elbiseye çok düşkün olduklarını merhum Ahmet Refik (Şehbal) derğisinin 15 Mayıs 1328 tarih ve 53 sayılı nushasında söyleyerek kadın kıyafetlerinden şöyle bahsediyor:

(Vüzera ve ekâbir kadınları müzeyyen elbise giyerler. Kadınlar topuklarına kadar penbe ipekten, kenarı sırma işlemeli zarif bir şalvar, ayaklarına sırmalı beyaz terlik geyerlerdi. Şalvarın üzerine geyilen gömlek beyaz ipekten, etrafı işlemeli, kolları yarı bileğe kadar uzun ve geniş idi. Gömleğin yakası elmas bir düğme ile iliklenir, sonra üzerine uzun kollu, yine sırmalı, düğmeleri inciden bir entari giyilir, üstüne dört parmak kalınlığında zarif bir kemer bağlarlardı. Zengin hanımların kemerleri daima elmaslar ve kıyme ttartaşlarla müzeyyen bulunurdu. Fazla masraf etmek istemiyenler kemerlerini beyaz satenden yaptırırlardı. Kadınların başlarına geydikleri kalpak, kadifeden, etrafı inciler ve elmaslarla müzeyyendi. Yazın hotoz giyerler, saçlarını elmaslar ve pırlantalarla tezyin ederlerdi. Saça elmas dal takmak en kibarane bir moda idi. İnciler çiçek taklidi yapılır, muhtelif renkte yakutlardan güller, elmastan yaseminler, sarı yakuttan fulyalar vücuda getirilirdi. Saçlar alelum arkaya salverilir, bir çok örgülere ayrılarak inciler ve kordelalarla süslenirdi. Ekseriya bu örgülerin yüz ona kadar balığ olduğu görülür, takma saça hiç bir yerde tesadüf edilmezdi).

Ahmet Refik yine aynı yazısında; üçüncü Ahmet zamanında İstanbula gelen İngiliz sefirinin karısı Ledi Montagû'nun, dostlarından bir kontese 18 Nisan 1717 tarihinde yazdığı mektuptan bir parça alıyoruz. Bu mektupta Madam Montagû, evine misafir gittiği kethudanın, karısının kıyafetini şöyle anlatmaktadır:

(Arkasına sırma işlemeli, beyaz çi-

ceklî bir entari giymiş, ince tül bir gömlek içinden gerdanının bütün güzelliği meydana çıkmıştı. Ayağında soluk karanfil renginde bir şalvar vardı. Gömleği yeşil renkte idi. Terlikleri beyaz satenden ve gayet zarif bir surette işlenmiş idi. Başına zemini karanfil sırma işlemeli bir hotuz koymuş idi. Siyah ve latif saçları bütün örgülerile topuklarına kadar sarkıyordu. Başının bir tarafına ucu elmaslı bir kaç iğneyi gayet sanatkârane bir surette iştir mişti).

* *

Şimdi; kadın elbiselerinden, süslerinden ve bunların sevdiklerine iyi yakıştıklarından koşmalarında, türkülerinde bahseden halk şairlerinden bazı parçalar alalım:

*Ak elleri boğum boğum kınalı
Altın kemer ince belde mineli
Bir huru bakışlı melek simalı
Meftunuyum o dildare di gelsün*

*Kutnu kumaş aldım terziye verdim
Kemhaların biçilsin de görelim*

*Ak ellere elvan elvan kınalar
Yakan dilber beni mecnun eyledi
İbrişim kuşak belinde
Yar salınır gül dibinde*

*Al vala altında saçın göründü
Saçlarından sen canana benzersin*

*Kurban olam başındaki valaya
Yanakların benzer kızıl elmaya*

*Yeşil çitimi yel açtı
İnce bele dolaştı*

*Başında puşun yeşil
Göksünde mor kaynaşır*

*Lâhur şalım beldedir
Yarım gurbet ildedir*

*Al ehram örtünmüş servi kamette
Yakışmış o boya beller kınalı*

*Yarım kaftan geymiş benzer yeşile
Ne sarıdır, ne kırmızı, ne kara*

*Kaşların şam yayı gözlerin humar
Aşık olan hüsnün zekâtın umar
Yakıştır beline cevahir kemer
Şöyle geyin koşan bel incinmesin*

*Eyiedi yare tecelli gey efendim hindi telli
Gerdanında çifte benli geyme canım pempe
hâre*

*Vardım baktım bacasına
Uçkur işler kocasına
Yandım sirmâ paçasına*

*Gümüş yüzükleri takmış parmağa
Altın burma beyaz kola uydurmuş*

*Kutnu zubun geyme dedim geyd n mi
İl sözüne uyma dedim uydun mu*

*Allıdır şalvarının tor pulları
Gayet ince düşmüş güzel belleri
Halka halka olmuş zülfün telleri
Tel tel edüp ak yüzüne kor gelin*

*Alayım da sana altın saç bağı
Torla topla ince bele sar gelin*

*Alam bileğine altın saç bağı
Tak saçına ince bele as gelin*

*Küpeler kulakta mum gibi yanar
Gördükçe artıyor imanım dağlar*

*Boyun donatırlar tel kumaş ile
Püsküllü boncuklu yüce baş ile*

*Bilezik takmağa kolları güzel
Geyinmiş kuşanmış sallanır gezer
Gümüş kemer ince bel ile oynar*

*Telli makramasın atmış başına
Kudret kalemini çekmiş kaşına*

MURAT URAZ

VOLTAİRE HİKÂYESİ

"Erzurum"un geçen sayısında Voltaire'in mektup nevindeki rolünden ve bu münsebetle kısaca hayatından bahsetmiştik. Bu sayıda da, bu büyük Fransız edibinin hikâyeciliği üzerinde konuşmayı uygun buluyoruz.

Voltaire, her edebî nevi üzerinde kalemini kullanmış ve bu nevilere şaheserler yaratmıştır. Bunlar arasında Zadig (1747) ile Candide (1759) felsefi olmalarına rağmen tam bir sâdelik içinde hikâyeden beklenen bütün özellikleri temsil etmek suretile onun bu nevideki kudretine de şahadet etmektedirler.

Candide, dilimize kıymetli hocamız Fehmi Baldaşın kudretli kalemile çevrilmiştir. Kütüphanelerimize bu değerli eseri kazandıran üstadımızdan Voltaire'in diğer eserlerinin de tercümesini sabırsızlıkla beklemekteyiz.

"Zadig", adlı eser ise, faziletkâr ve bilgili bir adam olan Zadig'in başında geçenleri anlatır. Hikâyeler sâdece kuru bir anlatış değildirler. İnsanı sürükleyen edebî bir akış içinde, hükmü zamanla eskimiyen bir ahlâk dersi vardır. Aynı zamanda bahsettikleri devrin adet ve geleneğini göstermek, her çağ için cari cemiyet düşüklüklerini hicvetmek bakımından da enteresandırılar. Aşağıda tercümesini sunduğum, Zadig'in V inci hikâyesinde bu noktalara rastlamak gayet mümkündür.

Zoroastre'in (1) «yemek yediğin va-

[1] 660 a doğru İranda Nedyada doğan ve eski İran dinini ihya eden adam.

kit, seni ısırılmış olsalar dahi yanındaki köpeklere de ver» gibi büyük bir insanlık kaidesini kılavuz edinerek nankörlere bile yararlı olmak için çırpınan ve böylece krallığa kadar yükselen Zadig, yükselmek için başkalarının sırtına basmayı lüzumlu görerek adaleti ihmal edenlerin ne kadar budalaca hareket ettiklerinin ne güzel isbatı oluyor.

«Zadig» birbirine bağlı yirmi bir hikâyeden ibarettir. Yükte hafif, kıymette ağır olan bu eserin her parçası, bütünü hakkında bir fikir vermeye kâfi değer taşır.

F. Ü.

Alicenab

Her beş yılda bir yapılan bayramın kutlandığı gün geldi. Babil'de beş yıl sonunda vatandaşlar içinde en insanca iş yapanların adını törenle ilân etmek bir adetti. Memleketin büyükleri, asilzadeler hakim olarak bulunurlardı. Şehir işlerini üstüne almış olan vali, memlekette cereyan etmiş olan en iyi hareketi anlatırdı. Bunun üzerine herkesin reyî alınır ve sonra son hükmü kral söylerdi. Bu törene dünyanın dört bucağından gelinirdi. En fazla rey alan kimseye hükümdar kendi elile, kıymetli taşlarla süslenmiş bir altın kupa verir ve ona şu sözleri söylerdi; «alınız bu âlicenablık mükâfatını! Tanrı bana sizin gibi binlerce vatandaş versin.»

Bu, hatırası unutulmaz gün gelince, kral, etrafında büyükler, memleketin

nlere, her milletten, zaferi kazanıldığı bu oyunlara gelen millet, yekillerile çevrilmiş olduğu halde tah-tında göründü. Fakat bu zafer, atların çevikliği, beden kuvveti ile değil, sadece faziletle kazanılacaktı.

Vali, işliyenlerine bu paha biçilmez hediye nasib ettirecek olan hareketleri yüksek sesle bildirdi. Fakat Zadig'in, bütün servetini, kendisini çekemiyen bir kimseye terketmek gibi gösterdiği yüksek kalplilikten hiç bahsetmedi bu, mükâfat almaya lâyık bir hareket değildi.

Önce bir yargıçı takdim etti. Bu bir vatandaşa yanlışlıkla önemli bir yargısını kaybettirmişti. Yargıç yaptığı bu hatadan mes'ul olmamasına rağmen diğerinin kaybettiği kıymet değerinde olan bütün servetini ona verdi.

Sonra bir delikanlıyı tanıttı. O da çılginca sevdiği ve pek yakınlarda kendisi ile evleneceği bir kızı, cihazını da verdiği halde, ona sonsuz bir aşkla bağlı olan bir dosta bırakmıştı.

Bunun arkasından, Herkani harbinde âlicenablığın büyük bir misalini vermiş olan bir askeri gösterdi. Düşman askerleri onun karısını elinden almak istiyorlarmış; onu onlara karşı korurken kendisine bir kaç adım ötede diğer Harkanlıların da annesini kaçırmak istediklerini haber vermişler. Bunun üzerine, ağlıyarak derhal karısını bırakmış ve annesini kurtarmaya koşmuştu. Sonra sevdiği kadına dönmüş, fakat onu ölü olarak bulmuştu. O zaman intihar etmeye teşebbüs etmiş; fakat annesinin, kendisinin yardımına koşacak ondan başka bir kimse olmadığını söylemesi üzerine hayatın yüküne tahammül etmek cesaretini bulmuştu.

Yargıçlar askerin tarafını çekiyorlardı. Fakat kral söz aldı ve şöyle dedi: Onun olduğu gibi diğerlerinin de

hareketleri gayet güzel. Ama onların hiçbiri beni hayrete düşürmedi.

Dün Zadig bir iş yaptı ki ona hayran oldum: Birkaç gündü beri sevgili bir nazırım olan Coreb gözümünden düşmüştü. Onun aleyhinde şiddetle atıp tutuyordum ve bütün maiyetim bana mülâyım davrandığını söylüyorlardı. Bu Coreb'in kötülüğünü ifade ederdi. Zadig'e onun hakkında ne düşündüğünü sordum. O bana Coreb'in iyiliğinden bahsetmeye cesaret etti. itiraf ederim ki tarihimizde hatasını maliyle ödiyenlerin, sevgi mevzuu bahs olduğu vakit annesini üstün tutup karısını terkedilenlerin bir çok misallerini gördüm. Fakat maiyetten birinin, Kralın kendisine karşı kızgın olduğu, gözden düşmüş bir nazırım iyiliği hakkında söz söylediğini hiçbir yerde okumadım. Biraz evvel insanca hareketleri sayılıp dökülen kimselerin her birine yirmi birer altın veriyorum. Fakat kupa Zadig'in hakkındadır. Zadig cevap verdi:

— Haşmetmeab, kupaya lâyık bir kimse varsa o da zatidevletleridir. Mademki Kral olduğunuz halde sizi hidetlendiren şeyin zıddına söz söyleyen kölenize karşı kıymadınız, öyle ise en duyulmadık iyi hareketi siz işlediniz.

Herkes Kralı ve Zadig'i takdir etti. malını fedadan çekinmeyen yargıç, sevgilisini dostu ile evlendiren aşık, annesinin kurtuluşunu, karısınınkinden üstün gören asker hükümdardan ihsanlarını aldılar ve adlarının âlicenablar defterine yazıldığını gördüler. Zadig ise kupaya sahib oldu. Kral da, uzun zaman muhafaza edemediği «iyi hükümdar» unvanını kazandı. O gün, kanunun müsaadesinden daha uzun sürmek üzere törenlerle kutlandı. Onun hatırası halâ bütün Asyada mevcuttur. Zadig: «Nihayet bahtiyariğe kavuştum» diyordu; fakat aldanıyordu.

Fethi Ülkü

ANAYASANIN LÛGAT KISMI

Büyük Millet Meclisinin 10 Ocak 1945 tarihinde Türkçeleşmiş şeklini kabul ettiği Anayasanın; Türkçeden Osmanlıcaya olan lûgat kısmını aşağıya dercediyoruz:

A

Açık kalmak, boş kalmak— inhilâl etmek
Açığa vurmak— İzhar etmek
Adçekme—Kur'a
Akçalı—Malî
Almak—Cibayet etmek
Amaç—Gaye
Anayasa—Teşkilâtı Esasiye kanunu
Andiçmek—Yemin etmek
Andiçirilmek—Tahlif edilmek
Andlaşma—Muahede
Araç—Vasıta
Aralık ayı—kânunuevvel
Ayaklanma—İsyan
Aykırı—Mugayır, münafi
Ayrıcalık—İmtiyaz (Privilege)
Ayrık—Müstesna
Ayrıksız—Bilâistisna
Azlık—Ekalliyet

B

Bâğımlaşma—Mütetabiatı mütekabile
Bağımsız—Gayri tâbi, müstakil
Bağımsızlık—Ademi tâbiyyet
Bağıt—Akit
Bağlı—Tâbi
Bağlılık—Sadakat
Bağlı olmak—Mütevakkıf olmak
Bakan—Vekil
Bakanlar Kurulu—İcra Vekilleri Heyeti
Bakımından—İtibariyle

Barış—Hazar, sulh
Basın—Matbuat
Başkalamak—Tağyir etmek
Başkan—Reis (President)
Başkan vekili—Reis vekili
Başkent—Devlet merkezi, makar
Başlıyarak—İtibaren
Başsavcı—Başmüddeiumumi
Başvurma—Müracaat
Belirgin—Mütemeyyiz
Belli—Muayyen
Boş—Münhal
Bozma Fesih
Bölge—Mıntaka
Bölüm—Fasıl, kısım
Bucak—Nahiye

C

Cumhurbaşkanı—Reisicumhur

Ç

Çağırma—Dâvet etmek
Çağrı—Dâvet
Çalışma—Sâyü amel
Çalışmaya araverme—Tatili faaliyet
Çekilme—İstifa
Çerçevesinde—Dairesinde
Çevre—Daire (İntihap dairesi)
Çıkmak—Sâdir olmak
Çokluk—Ekseriyet
Çözmek—Halletmek
Çözüm yeri—Mercii hal

D

Danıştay—Şûrayı Devlet
Dayanaklar—Zevâbit
Değişik—Muaddel
Değişiklik—Tadil

Değişiklik yapmak—Tatil etmek
Demeç—Beyanat
Denetlemek—Murakabe etmek
Dernek—Cemiyet
Devrim—İnkilâp
Dilekçe—İstida
Dilekçi—Müstedî
Dinlenme—İstirahat
Din töreni—Dinî âyin
Dolanlı—Hileli
Dolaşmak—Devretmek
Dönem—Devre
Durdurulmak—Talik edilmek (M.86)
Durum—Vaziyet
Düşünce—Mütalaa
Düşünme—Tefekkür
Düzenlemek—Tanzim etmek

E

Edep töreleri—Muâşeret âdabı
Egemenlik—Hâkimiyet, hükümlanlık
Ekim ayı—Teşrinievvel
Eliyle—Marifetiyle
Engel olmak—Mümanaat etmek
Erginlik—Rüş
Erk—Kuvvet (Kudret ikdidar anlamına)
Ertelemek—Tecil etmek
Esenlik—Selâmet
Eşit—Müsavi
Eylem—Fiil
Eylemli—Fiili

G

Geçen—Sabık
Geçerliği olmak—Hükmü olmak
Geçici—Muvakkat
Gelir—Varidat
Genel—Umumî
Genel Kurmay Başkanlığı—Erkâni harbiye umumiye Reisliği
Genel kurul—Heyeti umumiye
Genel uygunluk bildirimini—Umumî mutabakat beyannamesi
Gensoru—İstizah
Gereğince—Mucibince
Gerekçe—Esbabı mucibe

Gerekmek—İcabetmek
Geri vermek—İade etmek
Getirmek—Celbetmek
Gider—Masraf
Gönderişme—Müraselât
Göre uygun olarak—Tevfikân
Görev—Vazife (Fonction)
Görev ayrımı—Tefrikı vazife
Görevden çıkarılmak—Azledilmek
Göreve alınmak—Nasbedilmek
Görevlendirmek—Tavzif etmek
Görgü—Tecrübe
Görüş—Noktai nazar
Görüşme—Müzakere
Gözetim—Nezaret
Grup—Zümre
Güven—İtimat
Güvenlik—Asayiş

H

Haberleşme—Muhaberat
Hakediş—İstihkak
Harcamalar—Sarfiyat
Hayınlık—Hiyanet
Hazır üye—Âzayi mevcude
Herkesine açık—Alenî
Hüküm giymek—Mahkûm olmak
Hükümlü—Mahkûm

İ

İçtüzük—Nizamnamei dahili
İl—Vilâyet
İlçe—Kaza
İleri sürmek—İddia etmek
İlgili—Alâkadar
İlişkili—Münasebettar, müteallik
İmtiyaz—İmtiyaz (Concession)
İnan—İçtihât
İnancı kötüye kullanma—Emniyeti suisitimal
İncelemek—Tetkik etmek
İsterler—İcabat
İşlem—Muamele
İşlerlikten alıkonulmâk—Tatil edilmek

K

Kaldırmak—İlga etmek
 Kanun—amme
 Kamu hakları—Hukuku âmme
 Kamulaştırmak—İstimlak etmek
 Kamutay—Heyeti Umumiye (Yalnız Bü-
 yük Millet Meclisinin)
 Kapalı—Hafi
 Karşılıklı—Mütenazır
 Kasım ayı—Teşrinisani
 Katılmak—İltihak etmek
 Katma bütçe—Mülhak bütçe
 Kayıtlamalar—Takyidat
 Kesin—Kati
 Kesinhesabı—katî
 Kesinhükûm—Kaziyei muhkeme
 Kesinleşme—Kesbi katiyet etmek
 Kişi—Zat
 Kişi dokunulmazlığı—Masuniyeti şahsiye
 Kınamak—Muahaza etmek
 Kısıt—Haciz
 Kısıtlı—Mahcuz
 Kocama—Şeyhuhet
 Kolluk—Zabita
 Konut—Mesken, ikametgâh
 Korumak—Vikaye etmek
 Kurul—Heyet
 Kurulmak—Teşekkül etmek
 Kurum—Müessese

M

Malını ve hakkını kullanma—Tasarruf
 Meclis soruşturması—Meclis tahkikatı
 Milletvekili—Mebus
 Milletvekilliği dokunulmazlığı—Masuni-
 yeti teşriye
 Mutluluk—Saadet
 Mülkedinme—Temellük
 Nitelik—Vasif

O

Ocak ayı—Kânunusani
 Olağanüstü—Fevkalade
 Onamak—Tasdik etmek
 Ondalık—Âşar
 Ortaklık—Şirket

Oturum—Celse
 Oy—Rey

Ö

Ödemeler—Tediye
 Ödenek—Tahsisat muhassasat
 Ödev—Mükellefiyet, mecburiyet
 Ödevli; ödevinde—Mükellef mecbur
 Öğretim—Tedrisat
 Önlemek—Menetmek
 Özel—Mahsus hususî
 Özlük—Zatî şahsî,
 Özlük işler—Hususatı şahsiye
 Özür—Mazeret

P

Para basma—Meskûkât darbı

S

Sahtecilik—Sahtekârlık
 Salgın hastalıklar—Müstevli emraz
 Salt çokluk—Ekseriyeti mutlaka
 Sanık—Maznun
 Sanıklanmak—Tahtı zanna alınmak
 Şavcı—Müddeiumumî
 Savsamak—İhmal etmek
 Sayıştay—Divanı Muhasebat
 Saylav—(Debutenin lügat karşılığı kul-
 landığı zaman). Mebus
 Saymak—Riayet etmek, addetmek
 Seçim—İntihap
 Sıkı yönetim—İdarei örfi
 Sorgu—İsticvap
 Sorgu yargıcı—Müstantik
 Sorgulanmak—İsticvap edilmek
 Soru—Sual
 Sorum—Mesuliyet
 Sorumlu—Mesul
 Soruşturma—Tahkikat
 Söylemek—İradetmek
 Söylev—Nutuk
 Sözleşme—Mukavele
 Suç—Töhmüt
 Suçüstü—Cürmümeşhut
 Sunmak—Arzetmek
 Süre—Müddet

Ş

Şartlaşma—Şartname

T

Tamamı—Heyeti umumiyesi
 Tamsayı—Adedi mürettp
 Tartışma—Münakasa
 Tasarı—Lâyiha
 Tekel—İnhisar
 Temsilci—Mümessil
 Toplanık—Müştemi
 Toplanmak—İçtima etmek
 Toplantı—İçtima
 Törenli oturular—Merasimi mahsusa
 Tutacağı yol—Hattı hareket
 Tutmak—Tevkif etmek
 Tüzel kişilik—Şahsiyeti hükmiye
 Tüzük—Nizamname

U

Uygunlaşma—Tatbik sureti
 Uygun—Münasip
 Uygun bulmak—Muvafik görmek
 Uygulamak—Tatbik etmek
 Uyruk—Tebaa
 Uyrukluk—Tâbiiyet, tebaalık
 Uyuşmazlık—İhtilâf
 Uzatmak—Temdidetmek
 Uzman—Mütehassis
 Uzmanlık—İhtisas

Ü

Üçte iki oy çokluğu—Sülûsanı ekseri-
 yeti âra
 Üst—Âmir
 Üstüne almak—Deruhte etmek
 Üstüne suç atılmak—Cürum isnadedilmek
 Üye—Âza

V

Vazite—Vazife (devoir)
 Vergi salmak—Vergi tarhetmek

Y

Yabancı—Ecnebi
 Yakalamak—Derdest etmek
 Yan—Nezd

Yargı—Kaza
 Yargıç—Hâkim
 Yargılama—Muhakeme
 Ydrgitay—Mahkemei Temyiz
 Yasalı—Meşru
 Yasama—Teşri
 Yayım—Neşir
 Yaymak—Neşretmek
 Yedek üye—İhtiyat aza
 Yenilemek—Tecdidetmek
 Yerine getirmek—İnfaz etmek
 Yeterlik—Ehliyet
 Yetki—Salâhiyet
 Yetki genişliği—Tevsî mezuniyet
 Yetkili Makam—Makamı ait mercii ait
 Yiyicilik—İrtikâp
 Yolculuk—Seyahat
 Yollamak—Sevketmek
 Yorum—Tefsir
 Yorumlamak—Tefsir etmek
 Yönelmek—Tevccüh etmek
 Yüce Divan—Divanı âli
 Yükleme—Tahmil etmek
 Yükleme—Teklif
 Yüklenme—Taahhüt
 Yükselme ve ilerleme—Terfi ve terakkî
 Yükseltmek—ilâ etmek
 Yürürlük—Meriyet
 Yürütme—İcra

Z

Zaman aşımı—Mürüruzaman
 Zoralımı—Müsadere

YILDIZ (1) (Vezin 8)
 (duraksız)

*Aktı göklerden bir yıldız
 Sönük sönük parıltısız
 Acep benim bahtım mı o ?*

*Bir altın şerit çizmeden
 Gökte inciler dizmeden
 Suyu düşüp aktı mı o ?*

*Ağlaşır ben gibileri
 Korkarım gittiği yeri
 Ateş olup yaktı mı o ?*

Orhan Bingöl

Büyük Millet Meclisi (İçtüzüğü) ü Türkçeleştirdi

12 Nisan 1945 te toplanan Büyük Millet Meclisi; (Meclis dahilî nizamnamesi) nin, (İçtüzük) adı altında ana dilimize çevrilmiş şeklini kabul etmiştir.

Buna dair gerekçe ve şimdiye kadar kullanılan yabancı sözcükler ve terimler bulunan Türkçe karşılıkları aşağıya dercedilmiştir:

Türkçeden Osmanlıcaya

Türkiye Büyük Millet Meclisi Dahilî Nizamnamesi, "Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü" adı altında ana dilimize çevrilmiştir. Bu türkçeleştirme işi tamamiyle Anayasamızın türkçeleştirilmesinde tutulan ölçü ve usuller içinde gerçekleştirilmiştir. Şu kadar ki, kavramlarda hiçbir açıklık kalmamasına son derece özenilmiş olmakla beraber burada yeğlikle mânânın daha serbest anlatılması yoluna gidilmiştir.

Anayasanın türkçeleştirilmesinde tutulan ölçüler ve usuller bu metnin Kamutaya sunulan gerekçe raporlarında etraflıca gösterilmiş ve görüşmeler sırasında açıklanmış olduğundan onların burada tekrarlanmasını gerekli bulmadık.

Bu İçtüzükte kullanılan yeni kelimelere gelince; bunlardan bir kısmı Anayasa'da geçen Türkçe kelimelerdir, bir kısmı sözlüklerimize geçmiş ve kullanılmış Türkçe karşılıklar, başka bir kısmı da Osmanlıcadaki karşılığı kendiliğinden anlaşılır türkçeleştirmelerdir. İçtüzük ilk defa ileri sürülen karşılık-

larla birlikte, metinde değiştirilmiş kelimelerin sayısı büyükçe bir yekûn tutmaktadır.

Biz bunlardan sonuncular ile, daha önceki kısımlardan tam karşılıklarının gösterilmesini faydalı bulduğumuz bazı kelimeleri kapsıyan bağlı lûgatçıği maksat için yeterli gördük.

A

Adalet Komisyonu—Adliye Encümeni.
Ad san—Şöhret
Aday — Namzet
Adaylık — Namzetlik
Açıklamalar — İzahat
Açık oy — Açık rey
Açık oylama — Açık rey (istihsali)
Akçalı sorum — Mali mesuliyet
Aktarma — Münakale (Bütçede)
Alfabe sırası — Hece harfleri tertibi
Ahındı — Makbuz
Andırışma — İltibas
Anmalık — Muhtıra
Arda — Halef
Aylıklı — Muvazzaf (Memur)
Ayniyle — Aynen

Ayrılmak (1) — Tasnif etmek
Ayrılayan — Musannif
Ayrışık — Muhalif

B

Bağdaşmak — İttifak akdetmek
Bağlanıklar — Müstemilât
Bağlantılar — Merbutat
Başkaldırma — Kıyam
Basımevi — Matbaa
Battal etmek — İptal etmek
Bayındırlık — Nafia
Beğenme — Tasvip
Beğenmeme — Ademi tasvip
Belge — Vesika
Belge seklağı — Evrak hazinesi
Belgi — Alâmet, işaret
Belli etmek — Tayin etmek
Belli olmak — Taayyün etmek
Bilgilenmek — Malûmat edinmek
Bilgiler — Malûmat
Bilirkişi — Ehlihibre
Birleşim — İnikat
Birleşmek — İttihat etmek
Bölme — Hane
Bulunmadı — Namevcut

C

Cevaplamak — Cevap vermek
Cezalı — Cezai

Ç

Çağrılık — Davetiye, Davetname
Çekinseme — İstinkâf
Çekinser — Müstenkif

D

Daşınma oyu — İstişarî rey
Değerleme — Takdir
Değişiklikler — Vukuat
Değiştirgi — Tadilname
Denetçi — Mürakip

(1) Ayrılmak — Burada sınıflamak şekline tercih edilmiştir. Çünkü terim olarak Fransızcanın classier kelimesine göre bulunmuş olan tasnif etmek tabiri burada tam yerinde görülmemiştir.

Denetçi üye — Mürakip âza
Denet kutusu — Tatbik kutusu
Denetleme — Murakabe
Desteklemek — Terviç ve teyidetmek.
Dilek önergisi — Temenni takriri
Dilekçe — İstida
Dileme — Temenni
Direnmek — İsrar etmek
Disiplin cezaları — İnzibati cezalar
Dışişleri — Hariciye
Dolaysız (2) — Bilâvasita (Vergiler)
Döşeme — Mefruşat
Duruksamak — Tereddüt etmek
Düzeltege — Tashih varakası
Düzenlice — Muntazam, Muntazaman
Düzenlik — İnzibat, İntizam
Düzenlik bozucu — İntizamı bozan

E

Edepdışı — Müstehcen
Eğitim — Talim ve terbiye
Eğreti almak — İare almak (İstiare) etmek.
Eğreti vermek — İare etmek
Ekleme — Munzam
Elkoymak — Vaziyed etmek
Eksiklik — Noksan
Elde — Mevcut
Eldeki — Mevcut
Emeklilik — Tekaüt
Eslemek — Mütavaat etmek
Eşitlik — Tasavî
Eşyazı — Nüsha
Etki — Tesir
Eyitmek — Fitap etmek

(2) Dolaysız — Vergiler hakkında Fransızca'nın direct, indirect, tabirlerini yeni Osmanlıca pek de yerinde olmuyarak bilâvasita ve bilvasita kelimeleriyle karşılamıştır. Bunları araçsız ve araçlı şeklinde yanlış olarak Türkçeleştirmektense kavramca daha yakın olan dolaysız vergiler ve dolaylı vergiler şekillerinin alınması daha uygun görülmüştür.

G

Geçen — Sabık
 Geçici olarak — Muvakkaten
 Geçerli (3) — Muteber
 Genel kâtip — Kâtibi umumî
 Genişletmek — Tevzi etmek
 Gerçekleme — Tahkik
 Gerekçeli — Esbabı mucibeli
 Gerekçe raporu — Esbabı mucibe mazbatası.
 Gerekçeli — Mucib olmak, intaş etmek
 Geri bırakma — Tehir
 Geri bırakmak — Tehir etmek
 Girimlik — Duhuliye varakası
 Gizli oy — Gizli rey
 Gizli oylama — Gizli rey (İstihsalî)
 Görelî (4) — İzafî, nisbî
 Gösterme oyu (5) — İşari rey
 Gözetmek — Nezaret etmek
 Gözle kestirmek — Müşahede etmek

(3) Geçerli — Muteber karşılığı alınmıştır. Bir mânasiyle muteber olmak Türkçede geçer olmak, hükmü olmak demektir. Anayasa'da geçerliği olmak = hükmü olmak karşılığıdır. Burada geçer partisip şeklinin isim olarak alınıp sıfatlaştırılması tercih edilmiştir. Değerli, gelirli gibi.

(4) Görelî — İzafî karşılığı kullanılmıştır. Türkçede göre kelimesi nisbilik ve izafîlik = relativite mânâ unsurlarını taşıdığı için bu kavram ailesinin bu tabandan üretilmesi uygun olacaktır. Nitekim burada izafî ekseriyet — mevcuda göre ekseriyet — görelî çokluk bahis mevzuudur.

(5) Gösterme oyu — Gösterme işaret karşılığı kullanılmıştır. Fakat işari rey yerine göstermeli oy değil şiveye daha uygun olarak gösterme oyu alınmıştır. Burada işari — (işaret zamirlerinde olduğu gibi) demans tratif demektir. Başka mânasiyle işaret — belgi kelimesiyle krrşılanmıştır.

Gülcük — Rozet
 Gündem — Ruzname
 Güvenlik — Emniyet
 H
 Harcamalar — Sarfiyat
 Harfi harfine — Harfiyen
 Harfi harfine tutanak — Harfiyen zabıt
 Havale edilmiş — Muhavvel
 Hazırlama Komisyonu — İhzarî Encümen
 Hemen orada — Filhal
 Hizmetli — Müstahdem
 Hısım — Akraba

İ

İçindekiler — Muhteviyat
 İçişleri — Dahiliye
 İdareci üye — İdare âmiri
 İlân tahtası — Levha
 İlkin — Bidayeten
 İsnatlamak — İsnat etmek
 İstek — Arzu
 İstem (6) Talep
 İstem kâğıdı — Talepname
 İş — Husus, madde, mesele
 İşe almak — Nasbetmek
 İşgüç — Meşguliyet
 İşten ayrılmak — İnfisal etmek
 İşten çıkarmak — Azletmek
 İtirazcı — Muteriz
 İvedi — Acele, müstacel
 İvedili — Müstacel
 İvedilikle — Müstacelen, müstaceliyetle
 İzin — Ruhsat, müsaade

K

Kabullenmek — Kabul etmek
 Kabullenmek — Tekabbül etmek
 Kaçınmak — İmtina etmek
 Kâğıtlar — Evrak
 Kâğıdısları Müdürlüğü — Evrak müdürlüğü
 Kanıtı — Müdellel

(6) İ tem — İstek kelimesimiz arzu mânasına geçmiş bulunduğundan hukuکی mânasiyle talep karşılığı istem kullanılmıştır.

Kanmak — Kanaat hasil etmek
 Kapsamak — İgtiva etmek, şamil olmak
 Karma — Muhtelit
 Karşı — Aleyhte, aleyhine aleyhinde
 Karşılık olarak — Mukabeleten
 Kayıtlamak — Kaydetmek
 Kazılmış — Hakkedilmiş
 Kendiliğinden — Re'sen
 Kesenek — Aidat (Katiyat)
 Kesim — Kısım
 Kesinti yapmak — Keskem (Kistelyevm yapmak)
 Kimlik cüzdanı (7) — Hüviyet cüzdanı
 Kişi özlüğü — Şahsiyat
 Kitaplık (8) — Kütüphane
 Kınama — Takbih
 Kınamak — Takbih etmek
 Kısırtmak — Teşvik etmek
 Kolluk işleri — İnzibat
 Komisyon — Encümen
 Konu — Mevzu
 Konudan ayrılmak — Sadetten çıkmak
 Konu dışı — Sadet harici
 Konuya dönmeğe çağrılmak — Sadede davet edilmek
 Kordelâ — Hamâil
 Korumak — Muhafaza etmek

(7) Kimlik cüzdanı - Hüviyet, mahiyet keyfiyet, kemmiyet, enaniyet gibi kelimeler arapça zamirlerden yapılmış mücerret isimlerdir. Zaten bunlardan birçoğu Osmanlıcada icadedilmiştir. Türkçede de bunun benlik, nitelik, kandalık gibi benzerleri vardır. Bu tür. İü isimleri genişletmek yolunda hüviyet = kimlik karşılığı pabul edilmiştir.

(8) Kitaplık — Kütüphane karşılığıdır. Osmanlıcada kitap satılan yer (Librairie) Kitaphane ve kitap saklanan ve okunan yer Kütüphane (Biblliothepue) kelimeleriyle ayırdedilmiştir. Türkçede birinci mânada kitabevi yerleşmektedir. İkincisi için de mekân ismi olarak kitaplık karşılığı uygun görülmüştür.

Kovuşturma — Takibat
 Kovuşturmak — Takip etmek
 Kovuşturucu — Muakkip
 Kusurlama — Tâlil
 Kusurlamak — Tâlil etmek
 Kutlama — Tebrik

M

Madenden — Madenî
 Millî Eğitim (9) — Maarif
 Millî Savunma — Millî Müdafaa
 Nöbetleşe — Münavebe ile, münavebeten
 O
 Olumluk (10) — Tercümeihal
 Olumluk kâğıdı — Tercümeihal varakası
 Onanmış — Musaddak
 Onarma — Tamir
 Oranlamak — Takdir etmek (tahmin etmek)
 Oydaş — Müttelik, mutabık, hemrey
 Oylama — Reye müracaat
 Oylanmak — Reye müracaat etmek.
 Oy'lanmak — Reye iktiran etmek
 Oy puslası — Rey varakası

Ö

Ödevlemek — Mükellef kılmak
 Öğrenim — Tahsil
 Ölçüm — Takdir
 Ölçümlemek — Takdir etmek
 Öncelemek — Takdim etmek
 Öncelenecek — Takdimen
 Öncelikle — Takdimen

(9) Millî Eğitim — Maarif karşılığı alınmıştır. Eğitmek Türkçede büyütme, yetiştirmek, talim ve terbiye etmek gibi geniş kavramlı bir kelime olup Fransızca'nın education kelimesini karşılar. Dar mânasiyle talim ve tedaris — instruction ise Anayasa'da öğretim kelimesiyle karşılanmıştır.

(10) Olumluk — Tercümeihal karşılığı olarak alınmıştır. Bu kavramın olma, yetişme mânasına olum mastar ismine tahsis eki getirilerek kısaca ifadesi düşünülmüştür.

Tanık — Şahit

Önel — Mühlet
Önerge — Takrir
Örnek — Nümune
Özet — Hülâsa
Özetliyerek — Hülâseten
Özlük — Zati
Özürsüz — Mazeretsiz
Rapor — Mazbata (Encümente)
Retlemek — Reddetmek

S

Sataşılmak — Taarruz vaki olmak
Savcılık — Müddeiumumilik
Savunma — Müdafaa
Savunmak (11) — Müdafaa etmek

(11) Savunmak — Arapçının bir müşareket fiili olan müdafaa kelimesini biz bir mütavaat mastar ismi gibi ve kendini korumak için defetmek, defi' lenmek mânasiyle, yani tedafu yerinde kulanırız. Nitekim bu kelimenin nisbet sıfatını da müdafaa değil fedafü şeklinde yaparız. Türkçede defi kelimesi en doğru olarak savmak fiili ile karşılanabilir. Bunun meçhul şekli olan savulmak kelimesini biz hem meçhul, hem de kendini savmak yerinde mutavaat mânasiyle kullanmaktayız. Asıl mutavaat şekli olan savunmak kullanılmıyor. Bunun tedafu, dolayısıyla müdafaa karşılığı ve kendini korumak için defetmek, savmak mânasiyle alınması uygun görülmüştür. Zaten savaşmak mücadele etmek, savaş=mücadele kelimelerimiz de aynı kökten gelmektedir. Buna göre Savunma—müdafaa (defense) Millî savunma=Millî Müdafaa (defense nationale) olacaktr. Savunmak mastarı, aslında lâzım bir fiil olmakla beraber yerine göre müteaddi olup mefulünbih sarîh olan bazı mutavaat fiillerimiz gibi (kendini korunmak, gözünü budaktan sakınmamak) müteaddi olarak da (Asker vatanını savunur; Sanık kendini savundu) kullanılabilircektir.

Savundurmak — Müdafaa ettirmek
Sayman — Muhasip, muhasebeci
Saymanlık — Muhasebe
Seçim tutanağı — İntihap mazbatası
Sonuçlamak — İntaç etmek
Sosyal yardım — İçtimai muavenet
Sözcü (12) — Mazbata muharriri
Söz kürsüsü — Hitabet kürsüsü
Sözü edilmek — Zikredilmek
Sunuk — Arıza
Sunuş — Mâruzat

T

Tam üye sayısı — Mürettep âza adedi
Tarım — Ziraat
Temize çıkarmak — Terbiye etmek
Tekrarlayıcı — Mükerrir
Temiz dille konuşma — Lisan nezaheti
Tertipleme — Tertip etmek, tanzim etmek
Tezkere — Varaka
Tutanak (13) — Zabıt, mazbata, zabıt varakası
Tutanak dergisi — Zabıt ceridesi
Tutanak özeti — Zabıt hülâsası
Tutar — Miktar (Baliğ)
Tutmak — Zaptetmek (Zabıt hakkında)

(12) Sözcü=Mazbata muharriri (Rapporteur) karşılığı alınmıştır. Fransızca. da da rapporter yazmak değil, bildirmek mânasınadır. Komisyon adına söz söyleyen kimse mânasiyle Meclis terimi olarak sözcü tercih edilmiştir.

(13) Tutamak=Zabıt karşılığı olarak alınmıştır. Halk dilinde hüccet mânasiyle rastlanan bir kelimedir. Bakınız: Tarama dergisi. Bu itibarla yerine göre aynı kökten gelen mazbata kelimesini de karşılayacaktır. İntihap mazbatası=Seçim tutanağı gibi, Tutmak fiili bugün kullanıldığı şekilde bir sözü, bir görüşmeyi veya bir vakayı zaptetmek mânalarına gelecek, zabıt tutmak ise tutanak yazmak ve tutanak yapmak gibi başka bir yardımcı fiille teşkil edilebilecektir.

Tüm — Heyeti Umumiye (Heyeti mecmua)

U

Ulaştırma (14) — Münakalât (Muvasalat)
Uyarma — İhtar
Uygulama — Tatbikat
Üzerine — Hakkında (Söz)

V

Verile emri — İta emri
Veznecilik — Veznedarlık

Y

Yana — Lehte, lehine, lehinde
Yapı — Bina
Yardım — Muavenet
Yardımcı — Muavin
Yardımlı olmak — Medar olmak
Yasak eylem — Mnmu fiil
Yasaklanmak — Menedilmek, memnuniyet
Yazışmak — Muhabere etmek
Yeğlemek — Tercih etmek
Yeğlik — Tercih, rüçhan
Yeğlikle — Tercihan
Yeniden koymak — İhdas etmek
Şeniden kurmak — İhdas etmek
Yenilemek — Tekrar etmek

(14) Ulaştırma = Bakanlık adı için münakalât karşılığı alınmıştır. Bu kelime ilgili Bakanlığın işlerini yük, yoslu, haber ulaştırmak (Communication) mânasiyle daha toplu ifade etmektedir.

Yeri olmamak — Mahal olmamak
Yeterli — Kâfi
Yeterlik — Kifaye
Yetersayı — Nisap
Yetinmek — İktifa etmek
Yetkilemek — Mezun kılmak
Yitirmek — Mahrum kalmak, zayi etmek
Yolluk — Harcırah
Yorum — Tefsir
Yönetmelik — Talimatname
Yürürlükte — Mer'i
Yürütmek — İcra etmek
Yürütme — İcra
Yürütüm — İcra

Z

Zor kullanm — Cebri muamele

UYKU

*Elâ gözlerinde renksiz bir örtü
İlık bir tebessüm dudaklarında
Ve dallardan renkler bu öğle üstü
dökülüp eriyor yanaklarında*

**

*Gözlerin bir başka aleme açık
Ve yüzün öyle saf öyle aydınlık
Nemli ağzında bir ince aralık
Ve tılsımlı bir ses kulaklarında.*

Naci Kalpakcioğlu

Halk şiirlerinden muamma

Halk şairlerinde muamma tertibi divanlarda, kahvelerde bir an'ane halinde devam ederdi. Bir halk şairi tarafından tertip edilen muamma toplantı yerinin bir tarafına asılarak müsabakaya konulurdu.

Bu muamma kahveye asıldığına göre şöyle olurdu :

Büyükce bir tahta levhanın üzerine iki milimetre kadar kalınlığında bal mumu sürülür. Kahveye gelenlerden arzu edenler bu bal mumu levhanın üzerine para yapıştırır. Kahveye gelenlerden her hangisi bu muammayı hallederse bu paranın yarısını o, yarısını da muammayı tertip eden şair alır. Eğer kimse halledemezse şairi bu muammanın hallini herkesin önünde söyler ve bütün paraları alır. Mesela;

*Namaz namaz o namaz onu kimse
kılamaz
Etten mescit su kible onu kimse
bilemez*

Bu muamma, peygamber Yunus'un balığın karnında iken namaz kıldığına dair olan menkıbe üzerine tertip edilmiştir.

Bir de; divan edilmelerde iki halk şairi birbirine muamma ve tutmaca söyler. Bunlar birbirlerinin muammalarını ya bir müddet düşünerek yazmakla ve yahut irticalen şiir söylemek suretile hallederdi.

Aşık Bulduk bir divanda karşısındaki hasmine şöyle diyor:

*Ol nedir ki; ustalardan sstadır
Ol nedir ki; hastalardan hastadır
Ol nedir ki; bağırsağı destedir
Aşık çocuk muammamı bil benim*

Karşısında hasmı bulunan henüz genç aşık Mahmut şu cevabı veriyor:

*O buca (ipek böceği) dur ustalardan
ustadır
O buca ki hastalardan hastadır
Hem de onun bağırsağı destedir
Ustam ben bilirim sen öğren de gel*

Halk şairleri muammaya (bağlama, tutmaca) dedikleri gibi, karşısındaki şairin de muammayı çözemeyecek hale gelmesine de (bağlamak veya (habet etmek) ve muammayı halletmeğe (çözmek) derler.

HALK EDEBİYATINDAN BİR KAÇ
TABİR VE TEŞBİH

Gam yükü: Mektûp.

*Bana derler gam yükünü sen götür
Benim bu illerde kervanım mı var*

Yazılmamış ferman: Kader, tali, mektûp için de kullanılır.

*Burma burma duman tüter dağın
belinden*

Yazılmamış ferman gelir yarın ilinden

Acem kılıcı: Dönek tabiatlı, uzunca ve düzğü tırnaklara da denir.

*Parmağı altın kalemdir daim işler
kârını
Tırnağı seyf-i acemdir kanımı saç-
madadır*

Göküs için yapılan teşbihlerden:

Hünkâr yaylası, Bağdat kalkanı, Gül otağı, Zemzem pınarı.

Kiprik için: kanca

Bel için: Bal yemez topu

Ben, hal için: İngiliz barutu

Endamlı ve edallılar için: Tuba gazı

BİR HALK ŞAIRİ

Aşık Nuri: Aslan Tercanlı olan bu Halk şairi hayatının çoğunu Erzurumda geçirmiş; Aşık Sümmani, Aşık Kemal ve devrinin diğer halk şairleriyle tanışmıştır. Aşık Nuri 1910-1915 arasında ölmüştür. Fazla velut olmamakla beraber epeyce koşması vardır. Dergimize bunlardan birini alıyoruz :

*Bir bûlbûlüm gülistanı beklerim
Geçti çağı ömrüm gülizar deyu
Azgındır yaralar kabul etmezem
Ya ben kime gidem yarem sar deyu*

*Bitekellûf dost bağına girmedim
Gunce-i nihale ümit vermedim
Dünya güzeline meyl salmadım
Benim sadakatlı yarım var deyu*

*Nuri didelerden kanlı yaş akar
Vermedi muradım hazret-i settar
Sen başına dolan taş yürekli yar
Ben de böyle dolanayım yar deyu*
NURİ

BİR KOŞMA:

*Yine bahar oldu coştı yüreğim
Akar boz bulanık selli dereler
Sıla derdi, vatan derdi, yar derdi
İflah etmez bu dert beni pareler*

*İtibar eyleme yüze gülene
Canım kurban olsun kadar bilene
Kefen yetişmezmiş garip ölene
Belki yarın çevresine saralar*

*Hayal oldu aşık Emrah halleri
Diyin yara gözlemesin yolları
Herkesin sevdiği giyer alları
Koy benim sevdiğim giysin karalar*

Ercişli Emrah

HABERLER:

TÖRENLER :

15 Şubat 1945 den Nisan sonuna kadar Halkevimizde beş tören yapılmıştır:

1 — 25 Şubat 1945 : Halkevlerinin açılışının on üçüncü yıl dönümü.

2 — 12 Mart 1945: Erzurumun kuruluşunun yirmi sekizinci yıl dönümü.

3 — 1 Nisan 1945 : İkinci İnönü zaferinin yirmi beşinci yıl dönümü.

4 — 9 Nisan 1945: Mimar Sinan'ın ölümünün 375 inci yıl dönümü.

5 — 23 Nisan 1945: Milli Egemenlik ve Çocuk bayramı.

ÇALIŞMALAR :

15 Şubat 1945 den Nisan 1945 sonuna kadar

Konferanslar ve söylevler

Halkevimizde iki ay içinde biri şehir işlerine, biri eğitime, biri tarihe, biri tiyatroya ve dördü törenlere ait olmak üzere sekiz konferan ve söylev verilmiştir.

Temsiller, Halk geceleri, Aile toplantıları, Öğrenci velilerine müsamere, Kukla, Kara göz

Bu müddet içinde temsil şubemiz tarafından altı temsil verilmiş, altı halk gecesi yapılmış, merkezde bulunan okullar tarafından öğrenci velilerine üç müsamere verilmiş, iki aile toplantısı olmuş, altı defa kukla ve dört defa kara göz gösterilmiştir.

Sadi Tek tiyatrosu

C. H. P, genel sekreterliğinin emri ve tensipleri üzerine Halkevimizde de temsil vermek üzere 4-4-1945 de Erzuruma gelmiş bulunan Sadi tek ve arkadaşları tarafından halka, öğrencilere ve asketlere olmak üzere yirmi üç piyes temsil edilmiştir.

Bu temsillere yine genel sekreterliğin işaretleri üzerine temsil kolumuz mensuplarından da iştirâk edenler olmuş ve Sadi Tek'in arkadaşlarından Vedat Karaokcu tarafından temsil kolu üyelerine iki defa makyaj sanatı üzerine tatbikat ile birlikte malumat ve izahat verildiği gibi, Sadi Tek tarafından da (Tiyatro durumumuz) hakkında halka bir konferans verilmiştir.

Temsil kolumuz için gerek makyaj ve gerek sahne tertibi ve dekor tanzimi itibarile faydalı olduklarını burada kaydetmek lüzumunu hissettiğimiz Sadi Tek ve arkadaşları, Erzurum halkına da yirgün neşe dağıtmış ve 28-4-1945 de Gaziantebe hareket etmişlerdir.

Sihhi yardımlar

Fakirleri parasız olarak muayeneye devam etmeke olan sosyal yardım kolumuzun muayenehanesinde Şubat on beşten Nisan on beşe kadar 114 hasta muayene edilmiş ve bunlarda dahil olmak üzere muhtaçlardan 286 hastanın reçeteleri muhteviyatı ilaçlar kendiletemin edilmiştir.

Güreş, Boks, Voleybol

Mevsime geçtiği için kayak faaliyetine nihayet verilmiş isede, Spor kolumuz tarafından güreş, boks çalışmalarına devam edilmiş ve voleybol oyunları için takımlar teşkil edilmiştir.

Halk dersaneleri ve kurslar

15.4-1945 tarihinde altısı erkeklere ve ikisi kadınlara olmak üzere açılmış bulunan sekiz Halk dershanemize 80 kadın ve 261 erkek devam etmiş ve Mart 1945 başında bu devre okutmalarına nihayet verilerek yapılan imtihana 310 yurtdaş girmiş ve bunlardan muvaffak olan 164 erkek ve 45 kadına okur yazar belgesi verilmiştir.

Ocak 1945 den itibaren şehirde bulunan ilk okul öğretmenleri arkadaşlarımıza üç ay müddetle açılmış bulunan

resim ve iş, beden terbiyesi, musiki kurslarının müddetleri dolduğu için bu sene çalışmalarına Mart sonunda nihayet verilmiştir.

Resim sergisi

C. H. P. tarafından yurt gezisi yaptırılmış olan ressamlarımızın eserlerinden müteşekkil olmak üzere Halkevimize gönderilen 44 tablodan 13-1-1945 de bir resim sergisi açılmış ve sergi üç ay devam ettikten sonra genel sekreterliğin emirleri üzerine Trabzon Halkevine gönderilmek üzere 13-4-1945 de sergiye nihayet verilmiştir.

Halkevimize devam etmete bulunan resim dersleri öğrencileri tarafından da bir sergi açılmak üzere resimler hazırlanmaktadır, Bu seği Temmuz ayında açılacaktır.

Komitenin geliri

Lira	İzahı
1000	2.XI. 1944 tarihinde Kızılaydan
1000	4.XI. " " Çocuk esirgeme kurumundan
7500	4.XI. " " Kültür kurumundan
2500	8.XI. " " " "
500	19.XI. " " Çocuk esirgeme kurumundan
10000	2.1.1945 " Kültür kurumundan
2000	17.I. " " Yardımsevenler kurumundan
5000	25. I. " " Kültür kurumundan
5000	28.II. " " " "
500	2.III. " " Çocuk esirdeme kurumundan
35000	Yekûn
60	16.III.1945 " Palandöken okulundan
30	19.III. " " İsmet paşa " "
80	22.III. " " Dumlupınar " "
30	26.III. " " Tatbikat " "
25	28.III. " " Aliravi " "
25	3.IV. " " Kurtuluş " "
60	13.IV. " " Gazi " "
35310	Genel toplam

Merkez ilk okullarına yardım komitesi

Merkez ilk okullarındaki fakir ve muhtaç öğrencilere yardım etmek üzere kurulmuş bulunan yardım komitesi bu senenin çalışmalarına son vermiştir.

Komitenin kuruluşundan itibaren gelirleri ve bunlarla yaptığı yardımları aşağıda gösterilmiştir:

Ayniyat yardımı

İzahı

Çocuk esigeme kurumundan 150 Metre şayak
Kızılay kurumundan 1000 kat çamaşır
Yardımsevenlerden 200 « «
Çocuk esigeme kurundan 800 Metre Bez

Bu gelirlerle yapılan yardımlar

Okulun adı	İskarpın Elbise		Önlük Adet	Çamaşır Takım	Kep Adet	Yaka Adet
	Çift	Takım				
İnönü İlk okul	233	223	35	321		
İsmet paşa	36	26	10	46		
Tatbikat	71	56		51		
Veyis efendi	100	241	146	160		
Kurtuluş	96	49	22	65		
Palandöken	139	103	29	112		
Aliravi	143	96	35	125		
Gazi	140	91	49	120		
Dumlupınar	56	50	6	36		
İnönü okulu şubeleri	216	114	101	214	105	105
Hademeler	25	17	20			
Ortaokul talebesi	6	6				
Yekûn	1261	1079	453	1250	105	105

	Adet	Lira	Kr.
İlk okullara sıra	250		
İlk okullara kırtasiye		533	80
» Sabun		190	80
Öğretmen ve hademelere maaş (Nisan dahil)		3060	
	250	3748	60

Kâzım Yurdalanın konuşmaları

Erzurumun yeni Belediye Başkanı Kâzım Yurdalan; 25-3-1945 tarihinde Halkevimizde muhtarlar, esnaf başları, halk ve şehrin ileri gelenleri ile bir konuşma yaparak; şehirliye düşen ödevleri, şehrin ve belediyenin durumunu izah etmişlerdir.

Sayın Kâzım Yurdalan'ın bu konuşmalarının dergimizle de yayınlaması faydalı görülmüştür.

Çocuk esigeme kurumunun ilk okul öğrencilerine verdiği çay

Erzurum Çocuk esigeme kurumu tarafından Erzurumda bulunan İlk okullardan yüz öğrenciye 23 4-1945 Çocuk bayramında halkevimizde bir çay verilmiş ve okullardaki öğrencilere de ayrıca meyveler gönderilmiştir. Aynı günün akşamı halkevimizde İlk okullar tarafından da bir münasire verilmiştir.

ERZURUM HALKEVİ Dergisi

İki ayda bir çıkacak olan dergi mizin senelik abona bedeli 150 kuruş tur. İsteyenlerin Erzurum Halkevi adresile Halkevine müracaatları.

İmtiyaz sahibi: Murat Uraz
Yazı işleri müdürü:
Fazıl Nalbandoğlu

Basıldığı matbaa:
Erzurum Vilâyet Matbaası

ERZURUMDAKI

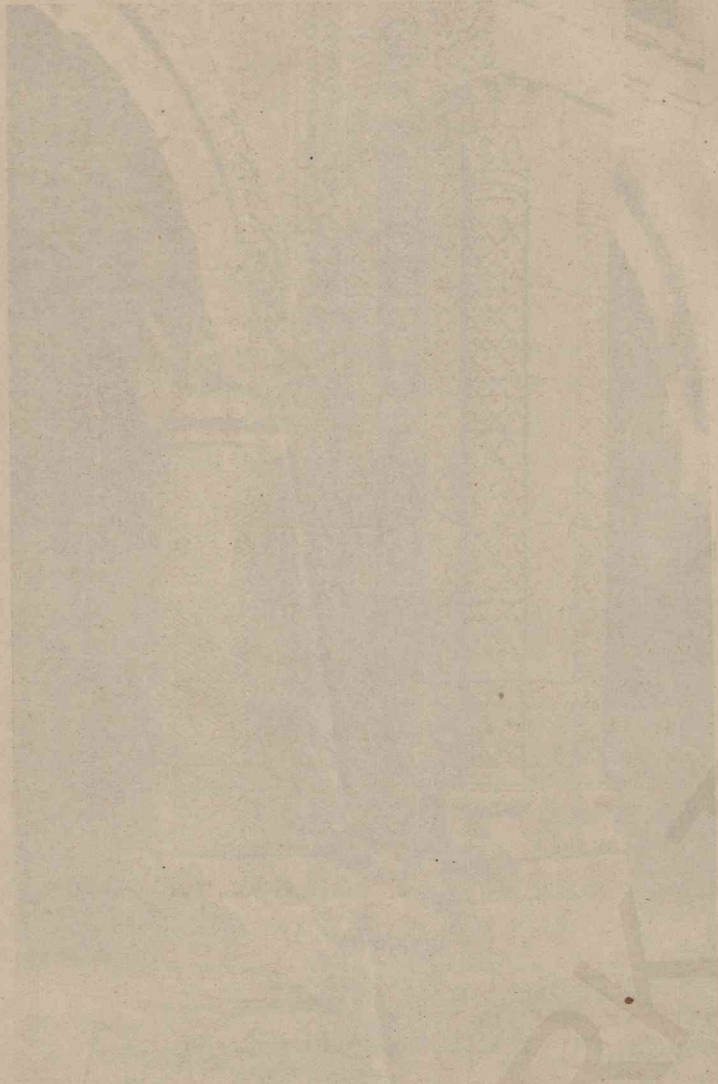
*Eski Türk eserlerinin kitâbeleri ile ornamâtlılarından
bazılarına ve Halkevi çalışmalarına ait resimler*

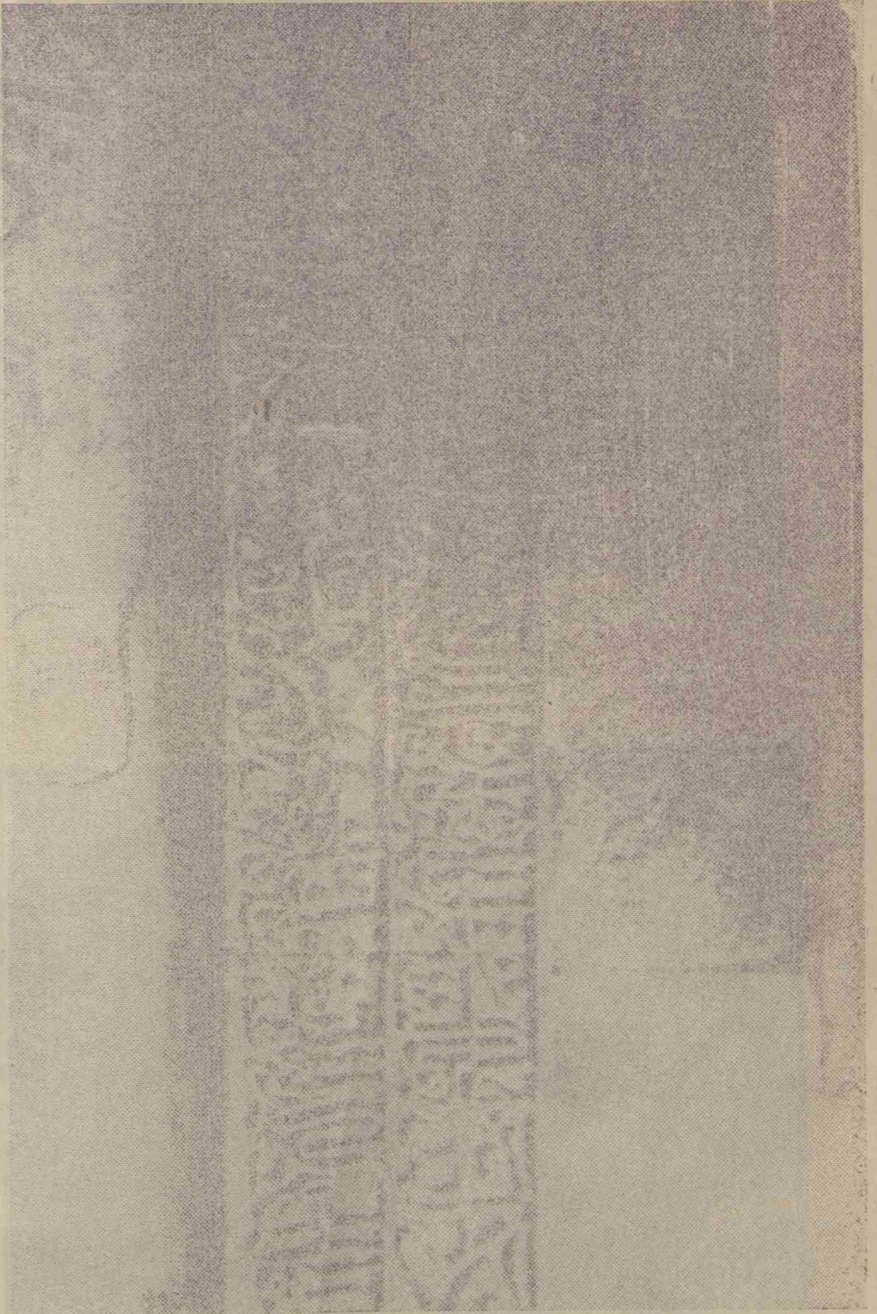
*Erzurum (Çiflieminare) nin iç aoulusuna bakan
revakların istinat ettiği sütunlar üzerindeki
ornamâtlar*

ERZURUMDAKİ

Eski Türk eserlerinin kütüphanesi ve orijinal resimleri
İstanbul'da ve Hollanda'da bulunanları ve resimleri

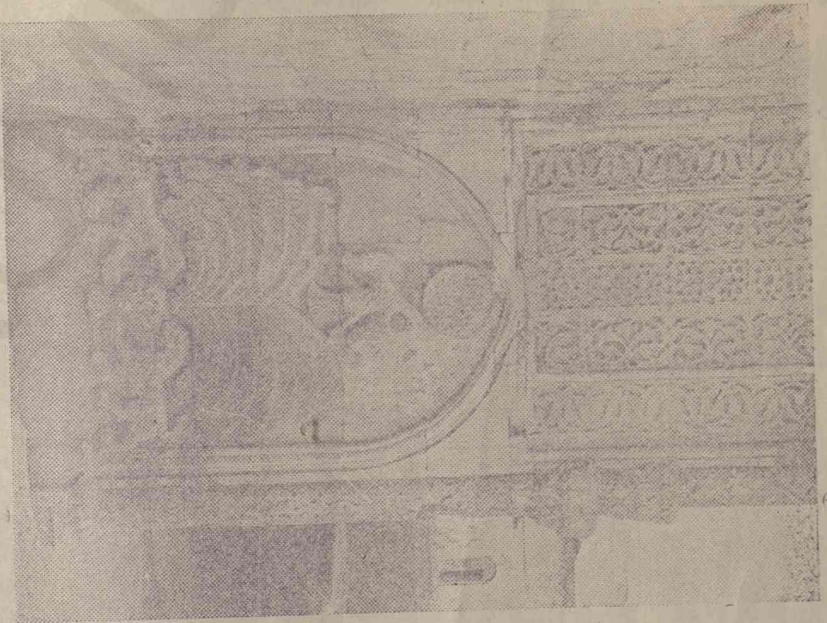
Erzurum (Cifte Minare) nin dış kapısı yanındaki
arma. (Kompozisyonda çifte kartal, kuş ve
karşılıklı yılan bulunmaktadır)

Yakutiye camiiinin içerisinde mermere yazılmış vakfiye metni şudur:

Zikrettihe-i ala ve bittakdim-i ala bi imareti hazel bulatüssultanü fi eyyâm-i devletsultan el azam Olasyo halidedel.
Lehu milkenü min fevâdülhânü essultanü Gazan ve Bulgan Hatun el Horasaniyehi el revîel muazzam Cemaliddin Hâce
Yakut azze nosre ala vakfi maslahati cemali kara vel akar keninba karyeti Hertif ve karyeti Sögütü ve karyeti Kığ
Maül ve karyeti Semkari; bi karabati Erzanterran ve cenl il han il kabire vel havranıyget il cemile vettahunet-il vahide-i
fi medinet il mezburan ve cenl il hamamin el marüha bi inşai vakfi.

Erzanterran (Ciftlik)in de kabir yanında
ama (kompozisyonla otte kartel, küç ve
süslü yazı kullanılarak)

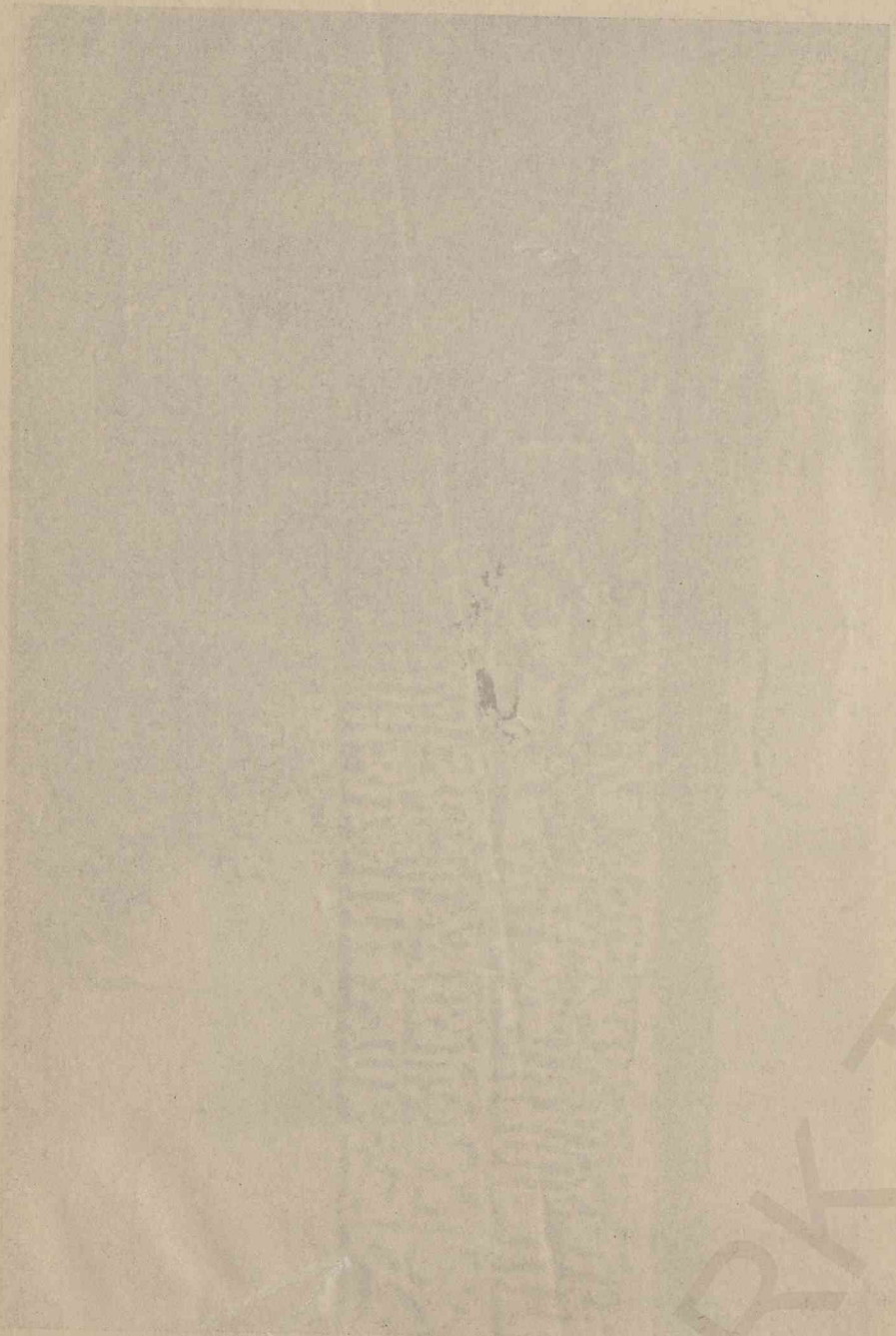

Erzurum (Yakutiye) nin kapısı üstündeki
çifte kartal ve çifte arslan arması

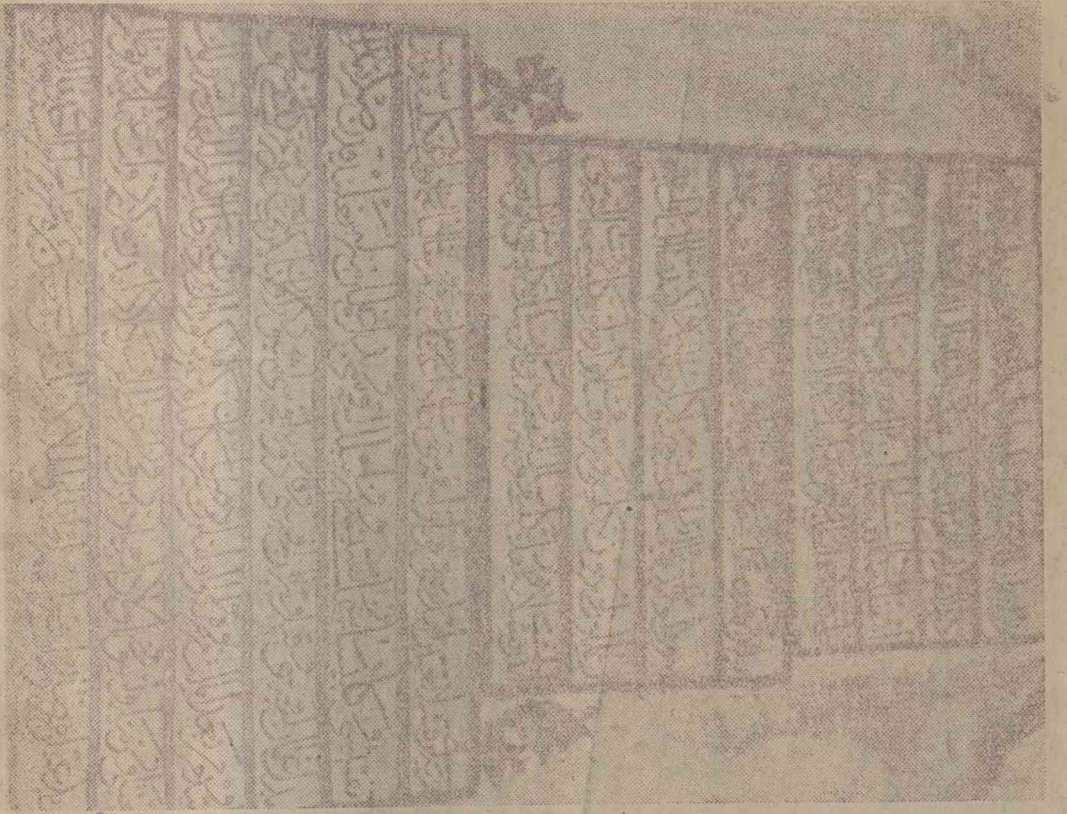

Erzurum (Yakutiye) minaresinin tuğla,
mai ve mor çimli mozaiklerinden bir kısım

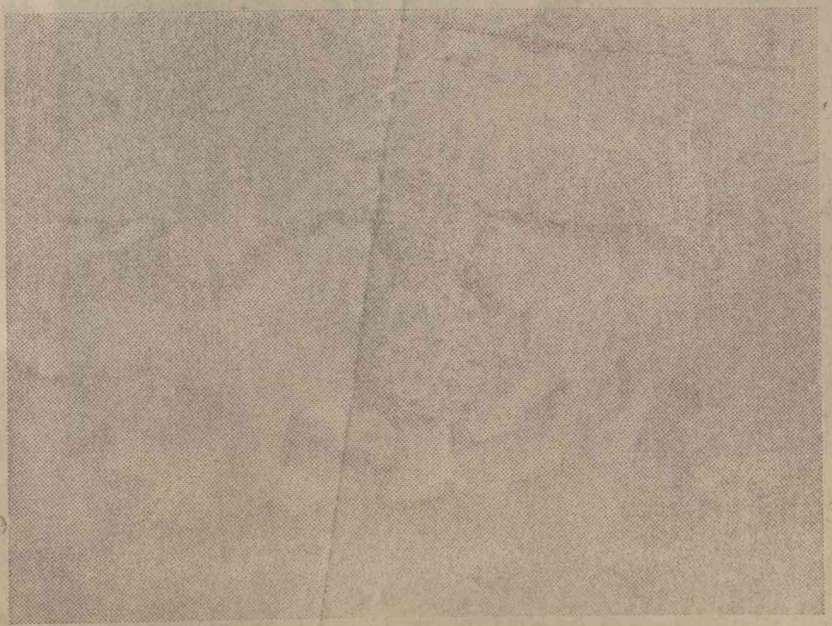
Erzurum'un Yakutiye semtinde bulunan Erzurum Kalesi'nin kapısının üst kısmında, iki kartal ve iki arslanın yer aldığı çifte kartal ve çifte arslan arması görülür. Bu armaların her birinin baş kısmında bir kartal ve bir arslanın bulunduğu görülmektedir. Kartal ve arslanların başları birbirine dönük olarak yer almaktadır. Bu armaların her birinin baş kısmında bir kartal ve bir arslanın bulunduğu görülmektedir. Kartal ve arslanların başları birbirine dönük olarak yer almaktadır. Bu armaların her birinin baş kısmında bir kartal ve bir arslanın bulunduğu görülmektedir. Kartal ve arslanların başları birbirine dönük olarak yer almaktadır.

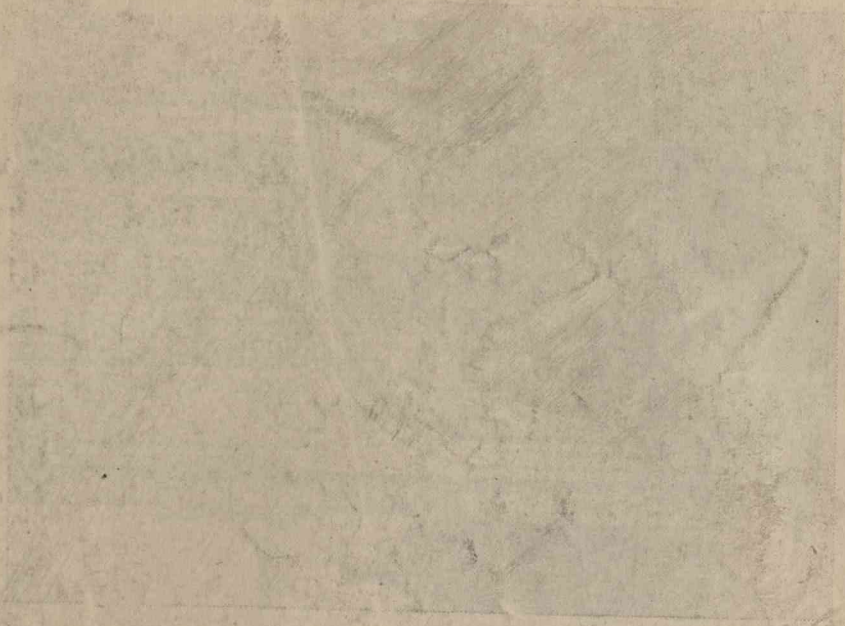
Dördüncü Murat tarafından bazı vergilerin kaldırıldığına dair Lala Mustafa Paşa caminin son cemaat yerine yazılmış olan ferman

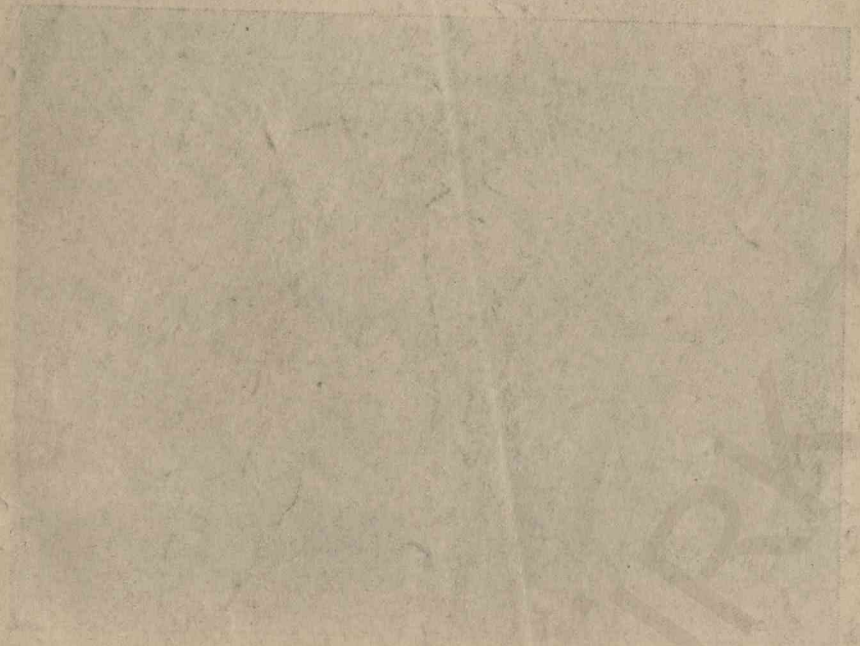
Ezurum (Yakutiye) nin kapısı dışındaki
armada bulunan çifte arslan

Çifte arslan ve çifte mihrap. Davut Paşası (1591-1601) için yaptırılmıştır.

Arslan ve mihrap. Davut Paşası (1591-1601) için yaptırılmıştır.

Kayucu Murat Paşa camii'nin arhasındaki (Ahmediye darülhadisî)'nin divanındaki kitabe:

An alâ radiyellahu anhü an in nebiyyi aleyhisselam min hafize külli alâ ümmeti erbaine hadisen
kütübe fi zümretil ülemai... el muhtac ilallah il gani Ahmed bin Ali bin Yusuf fisene erbaa ve
aşare seb'a mie.

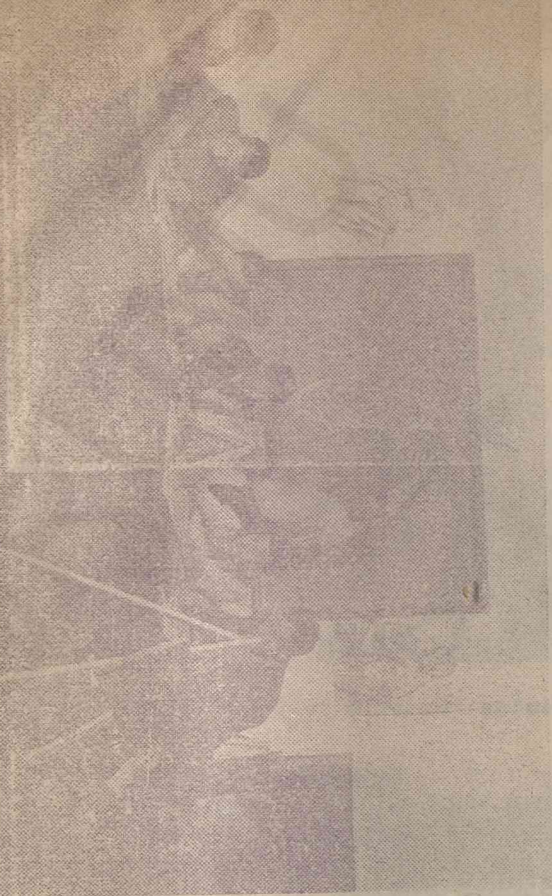
Erzurum (Tuzcu) köyünde Yunus Em.
reza ait olduğu rivayet halinde bulunan
mezara Hasankaleli İbrahim Hakki tara-
fında yerleştirilen mezar taşı

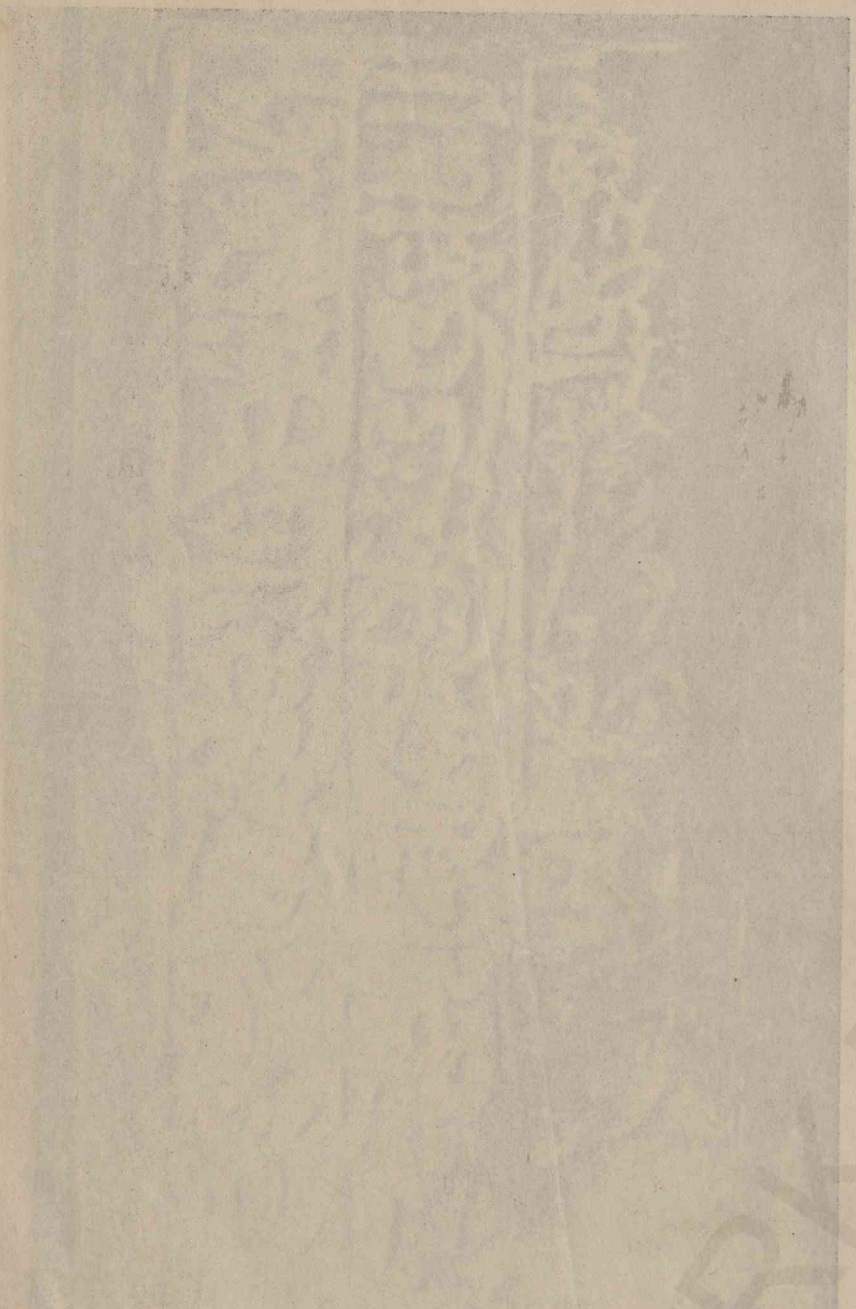
Halkvî: Fransızca kursuna devam
edenlerden bir grup

Halkvî: Resim dersine devam edenlerden bir kısmı, çalınırken

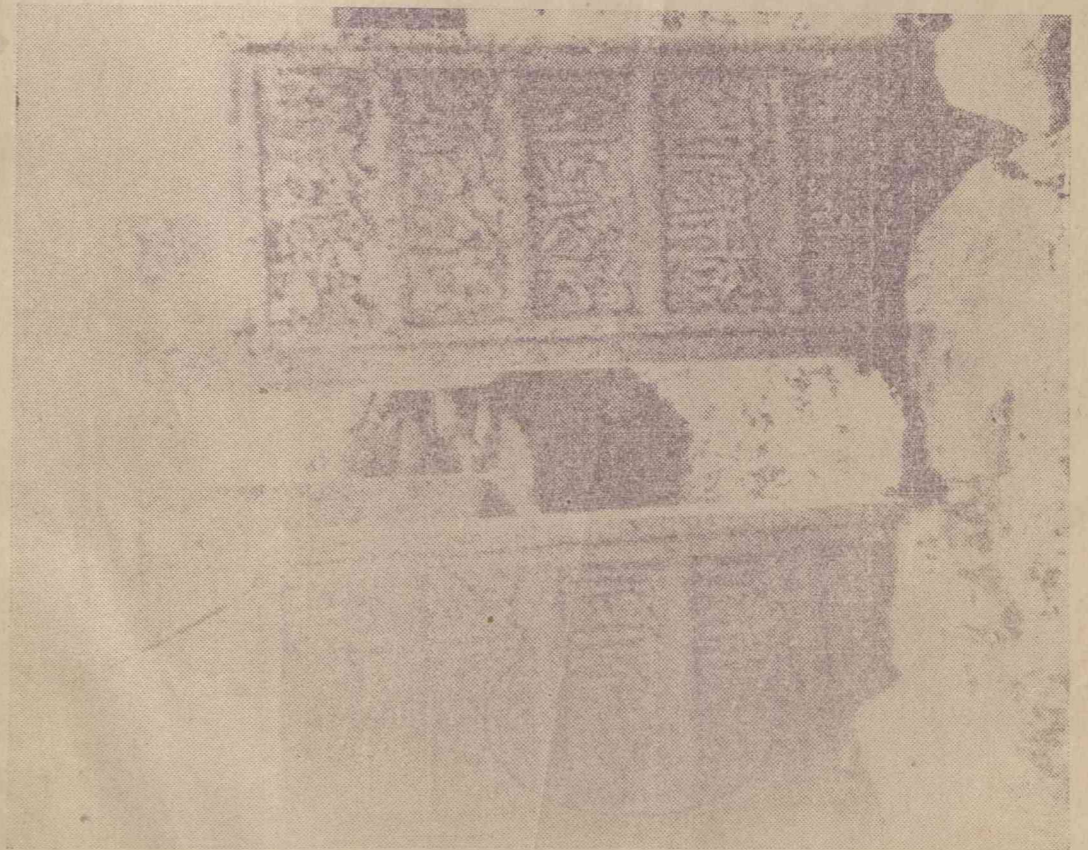

şerh ve tefsir...
kötüce il şerh ve tefsir... el mehtabı... il şerh ve tefsir...
Bu şerh ve tefsir...
Konya'da bulunan Paha camii'nin arkasındaki (Aynı yerde çarşıbağının girişindeki) kitabesi:

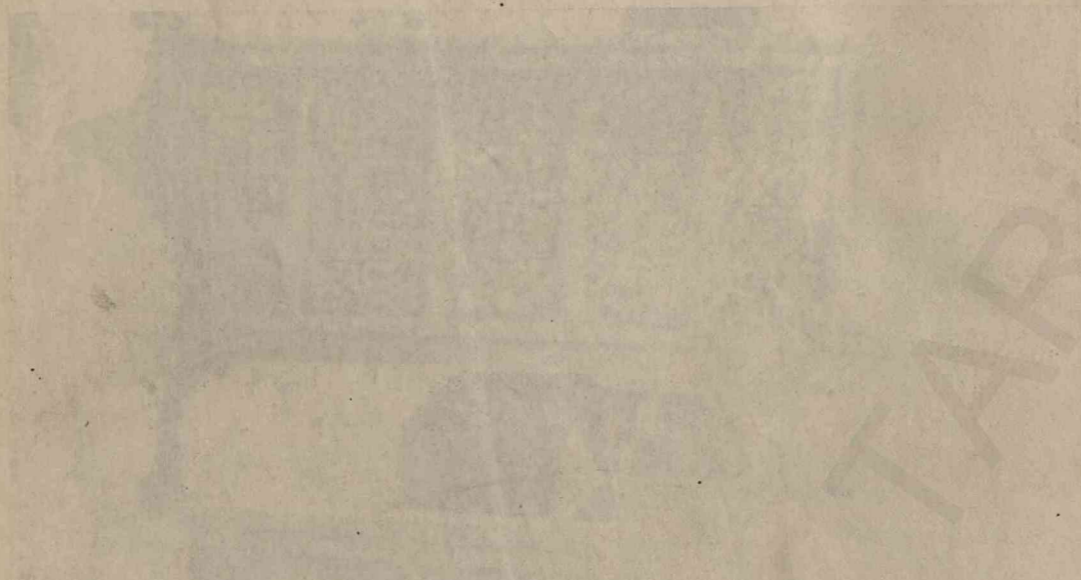
Halkevi: Güzel sanatlar Őubesi milli oyunlar grubu

*İlhankler devri ilim adamlarından (Fahrettin Davut) ile kız kardeşinin
Kars kapısındaki mezarları*

Halkın: Genel sınıflarından müstafid olmak için

İzmir'de bulunan ve İzmir'de bulunan

TÜRK TARİHİ VE İZMİR KÜTÜPHANESİ

TÜRK TARİH KURUMU

Kurum Adı: TÜRK TARİH KURUMU
Sicil No: 255.7.2/24/801597
DERGİLER ERZURUM : HALKEVİ KÜLTÜR DERGİSİ 4-7 (1944-
1945) Markası: MARKASIZ Bulunduğu Yer: - Konusu: TÜRKÇE

